

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ПРОГРАМА ТА ТЕЗИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ
ЧИТАННЯ – 2015»

21 квітня 2015 року

Миколаїв – 2015

«ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2015».
Всеукраїнська науково-практична конференція : програма
та тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2015. –
120 с.

У збірнику містяться програма та матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Юридичні Могілянські читання – 2015» секції «Право. Державне управління» підсекцій «Галузеві юридичні науки», «Теорія, історія, філософія, соціологія права: порівняльне правознавство». Конференція відбулась 21 квітня 2015 року на базі юридичного факультету Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Рекомендації, теоретичні положенні та результати аналізу практичного застосування положень законодавства, які було проголошено учасниками конференції є ще одним кроком в напрямі вдосконалення чинного законодавства України та приведення його до загальноєвропейських правових стандартів.

Відповідальність за зміст публікацій та достовірність результатів дослідження покладається на авторів.

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ПРОГРАМА

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ
ЧИТАННЯ – 2015»**

21 квітня 2015 року

Миколаїв – 2015

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Беглиця В. П. – доктор наук з державного управління, доцент, проректор ЧДУ імені Петра Могили з наукової роботи;

Січко Д. С. – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету ЧДУ імені Петра Могили;

Валецька О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧДУ імені Петра Могили.

Секція: Право. Державне управління

Підсекція

ГАЛУЗЕВІ ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Керівник підсекції: **Валецька О. В.** – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар підсекції: **Василенко О. В.** – завідувач кабінету кафедри, викладач.

Бабецька І. Я. (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права і процесу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ). **Передумови становлення інституту шлюбного договору в Україні.**

Валецька О. В. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Введення штрафів у перелік дисциплінарних стягнень у трудовому праві.**

Василенко В. М. (канд. юрид. наук, заступник начальника факультету з підготовки працівників органів внутрішніх справ навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Харківського національного університету внутрішніх справ, м. Харків). **Митний контроль як різновид митних правовідносин в Україні.**

Ветров Д. В. (здобувач кафедри кримінального права і процесу ВНЗ «Національна академія управління», заступник начальника відділу організації участі прокурорів у кримінальному провадженні в суді першої інстанції прокуратури Донецької області, м. Маріуполь). **Зміст поняття «шкода здоров'ю потерпілого» у диспозиції ст. 272 КК України.**

Горох О. П. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри галузевих правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», м. Київ). **Типові помилки під час визначення більш м'якого покарання, на яке замінюється невідбута частина покарання.**

Грицкевич С. Г. (канд. юрид. наук, доцент, професор цивільного права і процесу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ). **«Обґрунтоване» насильство як форма сучасного законодавства.**

Джулай Г. Г. (ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Праця надомників: особливості правового регулювання.**

Дмитриченко І. В. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв), *Дмитриченко Д. І.* (студент факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса). **Збройні конфлікти: визначення основоположних стандартів гуманості.**

Ісаков П. М. (канд. іст. наук, доцент кафедри кримінально-виконавчого права, підполковник внутрішньої служби, Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ). **Правове регулювання тримання і лікування психічно хворих у місцях ув'язнення та позбавлення волі в УСРР на початку 20-х років ХХ століття.**

Кващук В. А. (курсантка II курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ). **Пробація в Україні: реалії та погляд у найближче майбутнє.**

Кирилюк В. А. (канд. юрид. наук, начальник кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ). **Оцінка ризиків і потреб неповнолітніх у конфлікті із законом.**

Климович В. О. (викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Пруденційний нагляд за страховою діяльністю в Україні.**

Коваль А. А. (канд. юрид. наук, доцент б. в. з., завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Етапи розвитку законодавства про слідчі (розшукові) дії.**

Колодочка О. Є. (завідувач кабінету кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, аспірант кафедри адміністративного та господарського права і процесу Запорізького національного університету). **Розвиток законодавства у сфері протидії поширенню епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні.**

Коновалов В. В. (ст. викладач кафедри історії та теорії держави і права ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Оцінка висновку експерта судом.**

Лазарева Н. М. (ст. викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Новація Податкового кодексу України щодо оподаткування доходів фізичних осіб.**

Мамчур Л. В. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), **Запорожець О. В.** (студентка IV курсу юридичного факультету, ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Свобода панорами в системі охорони авторських прав: виклики сучасності.**

Медицький І. Б. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ). **Політична кримінологія як актуальний напрям сучасних кримінологічних пошуків.**

Мельник П. В. (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і процесу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ). **Проблеми пеналізації злочинів проти довкілля.**

Микитась І. М. (канд. юрид. наук, викладач кафедри кримінально-виконавчого права Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ). **Впровадження пробації в Україні.**

Нестеренко І. В. (аспірант кафедри адміністративного та господарського права і процесу Запорізького національного університету). **Стан наукового дослідження проблематики представництва прокуратурою інтересів громадян і держави в суді.**

Письменський Є. О. (д-р юрид. наук, доцент, начальник кафедри загальноюридичних дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, м. Миколаїв). **Кримінально-правова заборона екстремістських ідеологій: чи правильно вчинив законодавець?**

Острогляд О. В. (канд. юрид. наук, доцент, проректор з наукової роботи Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ). **Суб'єкти та учасники кримінально-правової політики.**

Січко Д. С. (канд. юрид. наук, доцент, декан факультету юридичних наук ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблемні питання правового регулювання значних правочинів в акціонерних товариствах.**

Стрюк О. О. (курсант III курсу Інституту кримінально-виконавчої служби, м. Київ). **Особливості використання праці засуджених до позбавлення волі.**

Тимченко О. В. (експерт науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Миколаївській області, м. Миколаїв). **Збір доказової бази при розслідуванні екологічних злочинів у сфері забруднення моря.**

Турчак І. О. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ). **Зміст договору про патронат.**

Тригуб О. В. (ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Правове регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні.**

Шаповалова О. І. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Правова природа депозитного вкладу дорогоцінних металів.**

Шведова Г. Л. (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Вплив правової культури на формування антикорупційної політики в сучасній Україні.**

Підсекція

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

Керівник підсекції: **Ковальова С. Г.** – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар підсекції: **Колодочка О.** – завідувач кабінету кафедри, аспірант.

Василенко О. В. (викладач кафедри історії та теорії держави і права ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Правові засади формування та діяльності Генерального Секретаріату.**

Ковальова С. Г. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Організаційне та правове становище студентів у середньовічних університетах Центрально-Східної Європи XIV–XVI ст.**

Лісна І. С. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв), **Михайлів Т. Є.** (студент IV курсу юридичного факультету ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Державотворча діяльність Української Центральної Ради.**

Патлачук О. В. (аспірант Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса). **Поняття злочинів проти «Масстата господарського» у Статутах Великого князівства Литовського.**

Тунтула О. С. (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Нова доктрина видового поділу юридичних фактів та деяких інших базисних категорій юриспруденції.**

Федоренко Т. М. (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Принципи недискримінації як складова системи права.**

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ТЕЗИ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ
ЧИТАННЯ – 2015»**

21 квітня 2015 року

Миколаїв – 2015

УДК 347.6

Бабецька Іванна Ярославівна

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ

Інститут шлюбного договору, який вже досить давно успішно застосовувався в країнах Західної Європи, з'явився в нашому законодавстві понад 10 років тому, однак чомусь не набув популярності серед українців.

Хибною є думка про те, що право першості у винаході шлюбного контракту належить сучасній Європі або Америці. Адже ще в Стародавній Греції та Римі чоловік і жінка, перш ніж створити родину, оформлювали угоду, де описували свої майнові відносини, відразу обговорюючи також і питання спадкування в майбутньому спільно нажитого майна. Такі домовленості не вважались ганебними, і така «страховка» була дуже поширена аж до приходу християнства. У подальшому «священний союз» укладався й регулювався винятково церквою. Відновлення інституту шлюбного контракту знову почалося лише наприкінці XVIII – початку XIX ст. у Франції, Англії, Німеччині, Австрії. Контракт здобуває юридичну чинність із того моменту, коли на зміну церковному приходять так звані світський шлюб.

Поява шлюбного договору в законодавстві зарубіжних країн була зумовлена характером буржуазного суспільства, різні шари якого потребували різного вирішення своїх майнових проблем. У Франції та Англії – країнах, де існування шлюбного договору має дуже давню історію, – його поява була викликана необхідністю збереження за жінкою, яка вступає в шлюб, і її родичами права керування дошлюбним майном і користування доходами від цього майна.

Для охорони майнових прав кровних родичів заміжньої жінки, збереження фамільного майна виявилось необхідним створення інституту окремої власності для дружини. З цією метою «суди справедливості» стали визнавати дійсними шлюбні контракти, за якими частина майна дружини залишалася поза владою чоловіка. Усі правила, вироблені «судами справедливості», поширювалися лише на власність, не входить у звичайне майно сім'ї, а що є тією або іншою формою капіталу. Тому в Англії до кінця XIX ст. фактично існувало два режими подружнього майна: «common law» – для більшості населення, «equity» – для верхівки заможних класів.

Отже, спочатку причиною появи шлюбних контрактів стала потреба захистити свій капітал від стороннього втручання для осіб, яким є що втрачати. Шлюбний договір набуває дедалі більшої популярності в країнах Європи, Англії, Америки, а найчастіше укладають його заможні особи.

У дореволюційній час поняття «шлюбний договір» не існувало, адже панувала думка, що шлюб укладається добровільно і по любові, а відповідно до церковних понять, ніхто не може їх розлучити, крім смерті. Тому поняття «шлюбний договір» не використовувалося, а то й було заборонено церквою. Майнові відносини подружжя регулювалися лише законом. Будь-які угоди з управління та розпорядження спільним майном суперечили закону і були недійсними.

Однак із розвитком правової думки в суспільстві та вдосконаленням відносин приватної власності ситуація в країнах ССРСР дещо змінилася. З'являються сім'ї, що володіють значними прибутками, а це породжує потребу в майбутньому захистити своє багатство та капітал.

Отже, український законодавець використав досвід зарубіжних країн та запровадив норми законодавства про шлюбний договір, надавши подружжю право встановлювати режим подружнього майна на власний розсуд. Норми, які регулюють майнові відносини подружжя, носять диспозитивний характер.

Інститут шлюбного договору, який вже дуже давно існував і успішно застосовувався в країнах західної Європи та США, з'явився в нашому законодавстві понад 10 років тому, коли 23 червня 1992 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб і сім'ю України», згідно з яким Кодекс було доповнено статтею, яка передбачила можливість укладання шлюбного контракту між особами, які вступають у шлюб.

Сімейний кодекс України, що набрав чинності з 1 січня 2004 р., питанню шлюбного договору приділяє значно більше уваги, ніж Кодекс про шлюб та сім'ю України, у якому питанню шлюбного контракту було присвячено лише одну статтю. Порядок укладання шлюбних контрактів було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 р. № 457, яка зі вступом в дію Сімейного кодексу втратила чинність. Новий Кодекс присвятив питанню порядку укладання, змісту та форми договору цілу главу, яка визначає окремий порядок визначення у шлюбному договорі правового режиму майна подружжя, користування житлом, а також права на утримання, про що буде сказано нижче.

Позитивним є те, що шлюбний договір дозволяє врахувати інтереси кожного з подружжя, уникнути суперечок про розподіл майна в судовому порядку. Шлюбний договір має на меті зміцнення сім'ї

шляхом уточнення конкретного визначення інтересів між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також між подружжям.

Така ситуація повинна сприяти зменшенню кількості суперечок і конфліктів між ними, що, у свою чергу, впливає на укріплення правових демократичних засад розвитку українського суспільства.

УДК 349.2

Валецька Оксана Валеріївна

ВВЕДЕННЯ ШТРАФІВ У ПЕРЕЛІК ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

У сучасний період актуальною залишається проблема реформування загальної дисциплінарної відповідальності, а саме заходів дисциплінарного стягнення. Учені активно дискутують про розширення переліку цих заходів за рахунок включення дисциплінарного штрафу, попередження, тимчасового призупинення дії трудового договору.

Одна група вчених (П. С. Бутов, Н. О. Мельничук, П. В. Петров, В. Щербина) пропонує доповнити види стягнень та ввести штраф. Аргументами на користь такої новели є реалії сучасних економічних відносин. Такі заходи, як догана, зауваження, не справляють більше на працівників виховного впливу і стають ефективними лише в сукупності з матеріальними. Зазначені вчені керуються такими доказами: копіювання досвіду європейських держав, обмежений вибір санкцій щодо порушників трудової дисципліни. П. С. Бутов вважає, що дисциплінарний штраф у повному обсязі буде забезпечувати інтереси роботодавця, підвищить рівень його зацікавленості і дозволить подолати кризові явища, які є характерними для традиційного трудового права.

Однак учений зазначив, що необхідно пам'ятати про соціальну функцію трудового права, що і знайшло прояв у запропонованому ним зводі правил.

1. Під час визначення можливості застосування штрафу до працівника беруть до уваги лише офіційно визначену заробітну плату. 2. До величини заробітної плати не буде включено надбавки, доплати і премії. 3. Дисциплінарний штраф може бути стягнуто з працівника в розмірі, що не перевищує двадцяти п'яти відсотків місячного окладу або тарифної ставки працівника. 4. Це стягнення може бути використано тільки в строго визначених випадках. 5. Застосування штрафу має бути виключено по відношенню до неповнолітніх.

6. Не допускається накладення штрафу на конкретного працівника більше двох разів підряд протягом місячного календарного періоду. 7. Деприміювання розглядається як основне стягнення, що виключає накладення штрафів. 8. Розпорядження отриманими сумами здійснюється не на розгляд роботодавця, а за цільовою спрямованістю: надання матеріальної допомоги у випадках, установлених локальними актами організації, преміювання осіб, які успішно виконують трудові обов'язки.

Кожне із зазначених правил викликає критичні зауваження, але зазначимо лише загальні. По-перше, вони покликані «підсолодити» негативне сприйняття працівниками введення штрафу. По-друге, така кількість правил та винятків свідчить про недосконалість норми, оскільки порушує найважливіші характеристики норми права – прозорість та універсальність. По-третє, такий перелік правил порушить їх застосування. По-четверте, історія свідчить про негативні наслідки використання штрафів, коли в працівників з'явився комплекс того, що їх обділили. По-п'яте, останнє правило є калькою дореволюційної норми.

Інша група вчених (О. М. Лук'янчиков, Н. Н. Хуторян) критично оцінює розширення переліку видів стягнень за рахунок штрафів. О. М. Лук'янчиков аргументує законодавче закріплення обмеженого переліку стягнень тим, що заходи стягнення не вичерпують усіх заходів із забезпечення трудової дисципліни. І ми з ним повністю погоджуємося, оскільки існують ще й заходи економічного стимулювання, методи заохочення, переконання. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на підвищення ролі позитивної дисциплінарної відповідальності, однак не переходити в іншу крайність і повністю відмовитися від негативної відповідальності, як це пропонують О. В. Смирнов, Л. А. Сироватська. Роботодавець повинен мати у своєму арсеналі й негативні заходи правового впливу на порушників трудової дисципліни з метою зміцнення трудової дисципліни і забезпечення належного процесу праці.

УДК 336.225.3 (477)

Василенко Віктор Михайлович

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК РІЗНОВИД МИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Митні правовідносини є досить різноманітними за своїм суб'єктним складом, об'єктами та підставами виникнення, у зв'язку з чим їх прийнято виділяти в окремий, відносно самостійний вид правових відносин. Вони мають нормативний, публічно-правовий та імперативний

характер, виникають за участю митних органів з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, у процесі організації заходів щодо митного оформлення, а також під час здійснення митного контролю. Тому митні правовідносини переважають у сфері регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та займають провідне місце серед інших засобів формування митної політики нашої держави.

Структурним елементом митних правовідносин є митний контроль, який відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку. Іншими словами, митний контроль є сукупністю заходів, які здійснюються митними органами України з метою забезпечення дотримання фізичними і юридичними особами митного законодавства України, міжнародних угод України та правил, які регулюють порядок ввезення, вивезення чи транзиту товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон України.

Варто відзначити що в Митному кодексі України норми про митний контроль містяться в різних розділах і главах, що зумовлено необхідністю виділення особливостей механізму його проведення залежно від об'єкта контролю. При цьому об'єктом митного контролю виступають усі товари, предмети (будь-яке рухоме майно, у тому числі валютні, культурні цінності), а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України.

Суб'єктами митного контролю, з одного боку, є митні органи, а з іншого – фізичні і юридичні особи, які перетинають митний кордон і переміщують через нього товари, предмети і транспортні засоби. При цьому фізичні і юридичні особи, що перетинають митний кордон і переміщують через нього товари, предмети і транспортні засоби, поділяються на загальні та спеціальні суб'єкти. До спеціальних суб'єктів належать ті, які мають дипломатичний імунітет і не підлягають повному митному контролю.

Митний контроль передбачає здійснення митними органами чітко визначеного кола митних процедур, необхідних для забезпечення дотримання законодавства України з питань митної справи. Слід відзначити, що обсяг таких процедур та порядок їх проведення визначено Митним кодексом України, іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами України.

Отже, митний контроль здійснюється з метою забезпечення дотримання фізичними і юридичними особами порядку переміщення

через митну територію України товарів, предметів і транспортних засобів. Окрім цього, до завдань митного контролю відносять: захист економічних інтересів держави; захист екологічної безпеки держави; виявлення та запобігання порушень проведення митних операцій; дотримання фізичними і юридичними особами встановлених митних процедур та правил переміщення товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон держави; запобігання розповсюдженню зброї, наркотичних засобів та інших предметів, обіг яких обмежено тощо.

Підсумовуючи відзначимо, що митний контроль є структурним елементом, різновидом митних правовідносин в Україні, де суб'єктами, з одного боку, виступають митні органи, а з другого – фізичні і юридичні особи, які перетинають митний кордон і переміщують через нього товари, предмети і транспортні засоби. У сучасних умовах з метою сприяння розвитку зовнішньої торгівлі нашої держави митні органи спрощують процедури проведення митного контролю під час митного оформлення на державному кордоні. Утім, якість проведення такого контролю повинна залишитися на високому рівні, оскільки саме від нього залежить стан забезпечення дотримання митного законодавства України, забезпечення економічної, екологічної безпеки нашої держави, запобігання проникненню на територію України низькоякісних товарів, продуктів, екологічно небезпечних речовин тощо.

УДК 343.3/7

Ветров Дмитро Валерійович

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ШКОДА ЗДОРОВ'Ю ПОТЕРПІЛОГО» У ДИСПОЗИЦІЇ СТ. 272 КК УКРАЇНИ

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 272 КК України, є суспільно-небезпечні наслідки, які можна визначити як шкоду (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди. Одним із наслідків порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, який вказаний у диспозиції досліджуваної статті, є шкода здоров'ю потерпілого.

Наслідок у вигляді шкоди здоров'ю потерпілому відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» охоплює випадки, пов'язані

із заподіянням особі середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Проте таке визначення «шкоди здоров'ю потерпілому» викликає певні наукові дискусії, і на сьогодні в юридичній літературі існує три наукові підходи з приводу цього питання.

Прихильники першого підходу поділяють позицію Пленуму Верховного Суду України. Так, О. О. Пашенко зазначає, що спричинення шкоди здоров'ю потерпілого внаслідок порушення правил ядерної або радіаційної безпеки охоплює всі випадки виробничого травматизму (якщо потерпілий є працівником виробництва, на якому використовуються ядерні або радіоактивні матеріали), а також нещасні випадки зі сторонніми виробництву особами. Однак зазначені факти мають бути пов'язані із заподіянням одній особі середньої тяжкості або легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності.

Проте деякі науковці не підтримують зазначеної позиції, наголошуючи на виключенні кримінальної відповідальності за спричинення легкого тілесного ушкодження внаслідок порушення вимог законодавства про охорону праці. Так, на думку О. О. Бахуринської, з метою вдосконалення змісту ч. 1 ст. 271 КК України в частині формулювання ознаки суспільно небезпечних наслідків як обов'язкового елемента складу цього злочину слова «якщо це порушення заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого» необхідно замінити словами «якщо це спричинило середньої тяжкості тілесне ушкодження» (при цьому треба мати на увазі спричинення таких ушкоджень як одному, так і декільком потерпілим). Цю ж точку зору підтримує і М. І. Хавронюк, який вважає, що більш обґрунтованим є підхід, згідно з яким «в усіх статтях, які передбачають заподіяння тілесних ушкоджень, як наслідок порушення певних правил (тобто ставлення до їх заподіяння може бути тільки необережним) мову слід вести тільки про тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження» і в зв'язку з цим внести відповідні зміни до статей Особливої частини КК.

Прихильники третього підходу не поділяють визначення Пленуму Верховного Суду. Наприклад, В. О. Навроцький зауважує, що наслідки у вигляді шкоди здоров'ю потерпілого в складах злочинів проти безпеки виробництва, зокрема, мають місце під час заподіяння особі будь-якого легкого тілесного ушкодження. Цю ж точку зору підтримують О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан.

Поряд із цим, у Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Наказом Міністерства

охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6, визначено, що легке тілесне ушкодження може бути таким, що: а) спричинило короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності; б) не спричинило зазначених наслідків. Короткочасним належить вважати розлад здоров'я тривалістю понад шість днів, але не більше як три тижні (21 день), а під незначною стійкою втратою працездатності належить розуміти втрату загальної працездатності до 10 %. Водночас легке тілесне ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я чи незначної стійкої втрати працездатності, визначається як ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів. Проте, на наш погляд, зазначені положення мають певні дискусійні моменти, оскільки, якщо керуватися ними, то тілесне ушкодження, що викликало розлад здоров'я протягом, наприклад, п'яти днів, необхідно розглядати як легке тілесне ушкодження без розладу здоров'я, що вбачається нам неправильним.

Слід розрізняти подібні, але не тотожні поняття «розлад здоров'я» та «шкода здоров'ю». Шкода здоров'ю заподіюється за будь-якого тілесного ушкодження, але не будь-яке тілесне ушкодження тягне за собою розлад здоров'я. Наприклад, невеликого розміру синець, поверхнева рана шкірних покривів і т. п. на руці не викликають розлади здоров'я, оскільки вони нездатні порушити функцію руки, але все ж заподіюють шкоду здоров'ю, хоча й незначну. Водночас судово-медична практика визнає розлад здоров'я і тоді, коли потерпілому не приписували постільний режим або не видавався листок про непрацездатність, але заподіяне ушкодження тим паче негативно повинно позначитися на організмі загалом (великі рани, множинність синців і саден). Як бачимо, на практиці іноді дуже важко відрізнити легкі тілесні ушкодження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, від тих, що не спричинили. А тому не можна не погодитись з П. А. Дубовцем, який зауважує, що тілесне ушкодження, яке викликало розлад здоров'я хоча б на один день, повинно розглядатися як легке тілесне ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

На наш погляд, необхідність визнання під шкодою здоров'ю потерпілого всіх видів легких тілесних ушкоджень також обумовлена тим фактом, що законодавець, створюючи досліджувану нами кримінально-правову норму, поряд із безпекою виробництва поставив під кримінально-правову охорону і суспільні відносини, що охороняють здоров'я людини. Здоров'я прийнято визначати як нормальне функціонування тканин і органів людського тіла. Будь-яке тілесне ушкодження незалежно від ступеня його тяжкості заподіює певну шкоду здоров'ю

людини, а тому й будь-яке ушкодження має визнаватись як шкода здоров'ю потерпілого.

Поряд із цим, ми вважаємо, що такі наслідки, як «загроза загибелі людей» та «загроза настання інших тяжких наслідків», які передбачені в ч. 1 ст. 272 КК України порівняно з таким наслідком, як «шкода здоров'ю потерпілого», характеризуються різним ступенем суспільної небезпеки. При цьому «шкода здоров'ю потерпілого» є більш суспільно небезпечною, аніж зазначені вище наслідки. А тому якщо законодавець як наслідок передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, тоді логічно буде притягувати до кримінальної відповідальності й за спричинення легких тілесних ушкоджень незалежно від того, якого вони виду.

Враховуючи вищевикладене, з метою недопущення помилок у практиці застосування ст. 272 КК України, ми вважаємо, що поняттям «шкода здоров'ю потерпілому» повинні охоплюватись середньої тяжкості тілесні ушкодження, спричинені потерпілому, або будь-які легкі тілесні ушкодження незалежно від того, спричинили вони короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, чи не спричинили.

УДК 343.28

Горох Олексій Петрович

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НА ЯКЕ ЗАМІНЮЄТЬСЯ НЕВІДБУТА ЧАСТИНА ПОКАРАННЯ

1. Відповідно до ч. 1 ст. 82 Кримінального кодексу України (далі – КК), основними покараннями, невідбута частини яких може бути заміненна засудженому на більш м'яке, є лише *обмеження волі* та *позбавлення волі на певний строк*. Проведене нами узагальнення судової практики показало, що під час застосування ст. 82 КК суди частіше розглядають клопотання про заміну невідбутої частини покарання у вигляді *позбавлення волі на певний строк* (93 %). При цьому справи розглядалися щодо осіб, засуджених від 1 до 2 років позбавлення волі у 0,8 % справ; від 2 до 3 років позбавлення волі – у 6,7 % справ; від 3 до 4 років позбавлення волі – у 23,3 % справ; від 4 до 5 років позбавлення волі – у 14,2 % справ; від 5 до 6 років позбавлення волі – у 19,2 % справ; від 6 до 7 років позбавлення волі – у 5,8 % справ; від 7 до 8 років – у 5 % справ; від 8 до 9 років – у 5 % справ; від 9 до 10 років – у 0,8 % справ; від 10 років і більше – у 18,3 % справ.

Відповідно, частка справ про заміну невідбутої частини покарання у вигляді *обмеження волі* склала лише 7 %. При цьому справи розглядалися щодо осіб, засуджених від 1 до 2 років обмеження волі у 33,3 % справ; від 2 до 3 років обмеження волі – у 11,1 % справ; від 3 до 4 років обмеження волі – у 11,1 % справ; від 4 до 5 років обмеження волі – у 33,3 % справ; на 5 років обмеження волі – у 11,1 % справ.

Більш м'яке покарання призначається засудженому в межах строків, установлених у Загальній частині Кримінального кодексу України (далі – КК) для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком.

2. Визначаючи вид більш м'якого покарання, суд має орієнтуватися на систему покарань (ст. 51 КК), у якій покарання розташовані від більш м'якого до менш м'якого. Розглядаючи клопотання про заміну невідбутої частини покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, суд може замінити це покарання і на обмеження волі, і на арешт, і на виправні чи громадські роботи, і на позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі, коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов'язаний із його посадою або із заняттям ним певною діяльністю). В аналогічний спосіб може бути вирішено судом питання і про заміну невідбутої частини обмеження волі. Вона може бути замінена арештом, виправними чи громадськими роботами, позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (у разі, коли злочин, за який засуджений відбуває покарання, був пов'язаний із його посадою або із заняттям ним певною діяльністю).

Вивчення нами судової практики показало, що під час визначення більш м'якого виду покарання, на яке замінюється невідбута частина покарання, суди допускають чимало типових помилок.

3. Одна з таких типових помилок – *невизначення строку більш м'якого виду покарання, на яке замінюється невідбута частина покарання*. Наприклад, саме таку помилку було допущено в постанові Староміського районного суду Вінницької області від 23 грудня 2009 р. у справі Т. Скасуючи цю постанову, колегія суддів судової палати в кримінальних справах Верховного Суду України у своїй ухвалі від 9 грудня 2010 р. цілком справедливо зазначила: у резолютивній частині постанови суду I інстанції не зазначено конкретного строку, на який засудженому Т. замінено невідбуту частину покарання у вигляді позбавлення волі на обмеження волі. Отже, Староміським районним судом Вінницької області під час постановлення аналізованого рішення неправильно застосовано кримінальний закон (ч. 1 ст. 82 КК) та суттєво порушено норми кримінально-процесуального законодавства (ст. 334 КПК в редакції 1960 р.).

4. Нерідко суди під час застосування ст. 82 КК *призначають більш м'яке покарання, яке перевищує невідбутий строк покарання, призначений вироком*. Так, ухвалою Червонозаводського районного суду м. Харків від 24 квітня 2014 р. невідбута М. частина покарання у вигляді позбавлення волі на строк 2 роки 5 місяців 19 днів, призначеного вироком суду 6 грудня 2012 р., була замінена на більш м'яке покарання у вигляді обмеження волі на строк 3 роки. Змінюючи цю ухвалу суду I інстанції, апеляційний суд Харківської області у своїй ухвалі від 11 червня 2014 р. справедливо зазначив про те, що судом, усупереч положенням ч. 2 ст. 82 КК, неправильно замінено М. невідбуту частину покарання на більш м'яке покарання у вигляді 3 років обмеження волі. З урахуванням наведеного, апеляційний суд Харківської області справедливо змінив ухвалу зазначеного суду I інстанції: замінив засудженому М. невідбуту частину покарання, призначеного вироком Харківського районного суду Харківської області від 6 грудня 2011 р. у вигляді позбавлення волі на строк 2 роки 5 місяців 19 днів на більш м'яке покарання у вигляді обмеження волі на строк 2 роки 5 місяців 19 днів.

5. Якщо максимальна межа більш м'якого покарання, установленого Загальною частиною цього Кодексу для даного виду покарання, є меншою за строк невідбутої частини покарання, строк більш м'якого покарання не повинен перевищувати цю максимальну межу. Однак трапляються випадки, коли суди, застосовуючи ст. 82 КК, *призначають більш м'яке покарання, строк якого перевищує строк, установлений у Загальній частині цього Кодексу для даного виду покарання*. Зокрема, у зв'язку саме з цією помилкою ухвалою колегії суддів судової палати в кримінальних справах Верховного Суду України від 22 червня 2006 р. було скасовано постанову Ірпінського міського суду Київської області від 14 жовтня 2004 р. у справі У. Суд касаційної інстанції цілком справедливо зазначив, що замінивши У. невідбуту частину покарання у вигляді 3 років 2 місяців і 24 днів позбавлення волі виправними роботами на той самий строк, суд I інстанції з порушенням ч. 2 ст. 82 КК установив такий їх строк, що перевищує межі, установлені кримінальним законом для даного виду покарання (2 роки) (ч. 1 ст. 57 КК).

6. Відповідно до ч. 2 ст. 82 КК, у разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким засудженого *може бути звільнено також і від додаткового покарання* у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю. Під час вирішення цього питання суди мають враховувати ступінь виправлення особи, вид покарання, на яке замінюється невідбута частина покарання, а також інші обставини справи.

Видається, що звільнення від цього додаткового покарання під час застосування ст. 82 КК зумовлене розумною турботою держави про майбутню працевлаштованість засудженого, його соціальною реабілітацією та адаптацією. Особливої ваги таке звільнення набуває під час застосування більш м'якого покарання у вигляді виправних робіт. Водночас суди повинні мати на увазі, що застосування судом цього покарання під час постановлення вироку свого часу було зумовлено суспільною небезпекою перебування винуватого в певному професійному статусі під час обіймання ним певної посади або зайняття певною діяльністю. У зв'язку з цим суд має вкрай помірковано приймати рішення про звільнення засудженого від цього додаткового покарання за злочини, пов'язані, зокрема, із медичною, освітньою, правоохоронною та службовою діяльністю, діяльністю у сфері правосуддя, а також у разі вчинення «транспортного» злочину в стані сп'яніння.

Звільнення від додаткового покарання є безумовним (абз. 2 п. 7 ППВСУ від 26 квітня 2002 р. № 2 «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким»).

Вивчення нами кримінальних справ показало, що в судовій практиці будь-яких складнощів під час звільнення від додаткового покарання в разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким не виникає. Однак трапляються випадки, коли суд під час застосування ст. 82 КК, вважаємо, безпідставно відмовляє у звільненні від додаткового покарання, оскільки помилково вважає, що ч. 2 цієї статті не передбачає можливості звільнення від такої діяльності, як «позбавлення права керувати транспортним засобами на певний строк».

УДК 342.7

Грицкевич Сергій Геннадійович

«ОБҐРУНТОВАНЕ» НАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В Україні відбувається зміна національних поколінь, за якої стикаються дві традиції: громадянської нації, яка минає, та дикунства нації, які приходять на зміну попередній. Для того, щоб перетворитись на громадянське, суспільство має вдосталь навоюватися.

Україна залишається державою протиріч. Усі нормальні та чинні закони в Україні є, їх навіть дотримуються. Проте нерозуміння

відмінності існування реальних та формальних законів призводить до помилкового розуміння мільйонами громадян беззаконня, маючи на увазі, що якщо на папері записано, що він є законом, то папірець дійсно є законом. Навіть якщо на ньому написано «Конституція». Тому що першим законом є закон влади.

Корпоративній належить фактична вся влада, і довільне тлумачення або невиконання писаного закону лише підтверджує, кому дійсно належить влада. Закон врегульовує мирне вирішення питань між силами – традицій, громадян, влади, націй та соціальних груп. Якщо закон систематично порушується, це означає, що його неправильно або невчасно написано; фактично існує інший закон, про який хтось просто не здогадується. І якщо існує одна сила, вона і є законом. Корпоративісти в Україні перемогли понад 20 років тому не для того, щоб жити в злиднях та про когось турбуватись, наприклад про мільйони пересічних громадян України.

Реальні закони встановлюють норми відповідальності. Норми, зазвичай, загальновідомі; і тільки тоді, коли нація народжується, необхідно їх обумовлювати. Ті, хто нарікають на беззаконня, просто забули головний закон влади – на територію вожака стада не можна заходити стороннім, а вожаком сучасного мавп'ячого суспільства є корпоративна система.

Мотивація зазначеної поведінки корпоративістів цілком органічно вписується до приписів капіталістичної етики. Адже в капіталістичному суспільстві індивідуальна свобода завжди домінує над громадськими обов'язками. Є свобода і права, які дають можливість розбагатіти, і вартість (ціна) цього багатства. Є лише оборудки, які обіцяють прибутки.

Корпоративна система донині є власником України та її народу, що є головним законом. Те, що становить склад злочину для звичайних громадян, для корпоративістів є нормою поведінки за статусом. Наприклад, природні ресурси України та вміст транзитних трубопроводів практично належать корпоративній системі, тому українці не мають жодних прав на частку доходів від транспортування електрики, газу, нафти та видобутку корисних копалин, а повинні лише під загрозою санкцій сплачувати тарифи на користування комунальними послугами та паливом, що зростають. Як слушно зазначає О. Зінов'єв, уряд на Заході давно вийшов з-під контролю закону, і сама концепція закону втратила значення. Правління стало основним завданням законодавчого органу, а законодавство – його побічною функцією.

Корпоративна система знаходиться поза межами формальних юридичних аспектів, тому вона не лише непідсудна, але й є юридично

невидимою. Усі закони, написані на папері, слугують корпоративній системі як єдиній соціальній силі. Коли протилежні сторони є взаємно сильними, закон регулює відносини між ними з метою недопущення екстремізму. Основний закон – Конституція України – фактично засвідчує, що Україна (як країна з усім населенням та його майном) належить корпоративній системі. Протилежний закон – людина має право на життя (тобто закон протидії системі), який впливає із законів біології, діє із застереженням – має право жити, якщо здатна чинити опір. Інший варіант передбачає, що закони пишуть для правлячого класу його ж ідеологію з метою запобігання народного спротиву. Ці закони регулюють, скільки, у кого та в який спосіб відбирати, щоб суспільство залишалося в межах пристойності. Природно, правляча частина суспільства. У сучасній Україні остання тенденція опинилася в глухому куті, тому що все вже відібране та поділено. Невдоволення зазначеним станом різними соціальними групами і є однією з причин сучасного збройного протистояння.

Закони належать суб'єкту, а державні – нації. Якщо нація не функціонує як суб'єкт, закони не працюватимуть на її користь. Вони будуть належати найсильнішим групам. І каральні органи закону також. Якщо хтось конфліктує із зазначеною групою, у разі відсутності нації залишається використовувати старий закон – помсту. Перші закони виникли з метою усунення вендети, як менше зло. Тобто закон виступає посередником між силами в процесі делегування помсти. Зрозуміло, що в силовому суспільстві ніякі закони нікого не захищають. Звичайних людей – у першу чергу. Інстинкт самозбереження рано чи пізно змусить націю вибрати індивідуальні силові громадянські механізми, вибір яких є досить обмеженим: помста та терор. Вони й відіграватимуть роль законів, регламентуючи, кого корпоратисти можуть пограбувати, а кого ні.

Коли влада є абіологічною, її закони та верховенство права є також абіологічними і перебувають у конфлікті з біологічними законами. Боротьба за розширення життєвого простору є природним процесом, адже закони її регулюють, проте заборонити не можуть. Життя має тривати, навіть якщо воно буде десь у рабовласницькій республіці. Еквівалентом сучасної України є дикий захід Америки. За європейським годинником ми існуємо в середньовіччі за правилом: «беззбройний є безправним» і, вочевидь, до римського права ще не еволюціонували.

Корпоративна система тривалий час веде бойові дії проти українського народу шляхом економічного насильства, іноді підсилюючи його фізичним. Оскільки більшість громадян України позбавлена

економічних важелів, вона вимушена відповідати у формі фізичної протидії. Влада вживатиме заходи у відповідь, у тому числі каральні, що є її правом та обов'язком. Наведене є морально-юридичною нормою існування.

На сьогодні стан української реальності не дає змоги вести мову про запобігання війні – на Сході вона йде у відкритій формі, що є результатом тривалої діяльності корпоративістів, які ведуть її давно. Розробка правил необхідна для запобігання анархії та мінімізації жертв з обох сторін. «Мирне» усунення корпоративістів означатиме збереження їхнього життя та грошей, тому влада, дотримуючись норм війни, повинна задавати її тон. Адже корпоративісти сама нейтралізувала й вихолостила всі закони з метою скористатись цією силою. Правосуддя саме по собі є відносною величиною за правом брутальної сили. Тому своє природне право на життя люди можуть відстоювати будь-якими засобами.

Отже, суспільство, яке народжується в Україні, спочатку традиційно буде базуватись на силовому балансі. Його шлях до майбутнього відбувається звичайним еволюційним шляхом – від жорстокості до традицій громадянського суспільства, через становлення нової юридичної влади, паралельної існуючій корпоративній, від суспільства насильства до громадянського суспільства балансу інтересів та сил.

Згадаємо традицію американської кінокультури, яка є культурою життя. Її головним сюжетом є ситуація, коли на зміну закону, що не діє, приходить месник. Страх перед появою месників примушує американських корпоративістів дотримуватися офіційних законів та правил. Зміст громадянського суспільства, як відомо, полягає в суспільному договорі.

Наші громадяни повинні зрозуміти, що війна з правилами є альтернативою війні без правил, а не війні взагалі. Трудове законодавство з'явилося після того, як профспілки почали наймати бандитів у ролі сили протидії своїм господарям. Тому законодавство виникло як правила, які позбавляли надмірного насильства. Справжній профспілковий рух в Україні почнеться, коли працівники однієї фірми будуть навзаєм бити поганого боса з іншої фірми. Фундаментом громадянських відносин є тільки баланс сил.

Право на роботу, право на заробітну плату, право на гідне життя є складовими права людини на частку в життєвому просторі. Ці права не просять, за них потрібно йти в бій, за них боротися та гинути. Якщо десь вони роздаються задарма – там вони попередньо завойовані, але ще не відбиті капіталом назад. І робітникам, і капіталістам слід періодично боротися та наступати, наслідком цієї боротьби буде

розвиток соціального прогресу. І якщо не виплачують зарплату, а робітників вважають худобою, мабуть, останнім настав час перейти до наступу, що є законом історичним, біологічними та соціальним.

Ідеологія національного відродження не може реалізуватися за наявності суб'єктів паралельної влади, здатних протистояти державі у вигляді корпорацій. У національного відродження повинен бути лише один суб'єкт – нація. Для того, щоб нація працювала, держава повинна надати їй кредит, перш за все матеріальний, та створити правову систему зростання. Ідеологія відродження – передусім за Життя для всіх з великої літери (а не виживання). Праця повинна винагороджуватися відразу ж на місці, а не через рік або 100 днів. Житло, засоби виробництва, продукти – відразу та всім. Життя починається заново за рівних стартових умов. У повоєнній Німеччині всі рівною мірою отримали 40 нових марок (і жебрак, і мільйонер). І головне – має бути надано можливість реально змінити свою долю кожному. Реальну долю, а не папірець. Тобто без національної революції та іншого, вищенаведеного, національного відродження не може відбутися.

УДК 349.245

Джулай Галина Григорівна

ПРАЦЯ НАДОМНИКІВ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

*«Коли праця – задоволення, життя – гарне!
Коли праця – обов'язок, життя – рабство!»
Максим Горький*

Праця є свідомою, вольовою діяльністю людей, спрямованою на створення матеріальних і духовних благ.

Відповідно до ст. 43 Конституції України, держава гарантує кожному право на працю шляхом встановлення рівних можливостей для працевлаштування за вільним вибором. Конституція України не передбачає обов'язок працювати, громадяни мають змогу самі обирати види і тривалість своєї трудової зайнятості та своєю працею заробляти собі на життя.

Право на працю в Україні реалізують, головним чином, шляхом укладання трудового договору між працівником і роботодавцем.

Відповідно до статті 21 КЗпП України, працівник вправі реалізувати свої здібності і творчу працю шляхом укладання трудового договору

на одному або одночасно на кількох підприємствах, в установах, організаціях (далі – підприємство), якщо інше не передбачено законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Керівники підприємств усіх форм власності й видів діяльності за певних умов використовують працю деяких найманих робітників, які виконують роботу вдома.

Актуальність цього питання пояснюється неоднозначним розумінням працівниками, а подекуди й роботодавцями поняття трудового договору про надомну роботу та правильність застосування чинного трудового законодавства в регулюванні праці надомників.

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства або уповноваженим ним органом (далі – власник) чи фізичною особою, за якою працівник зобов’язується виконувати роботу, визначену цією угодою, із підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства чи фізична особа – виплачувати працівникові заробітну плату, забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені трудовим законодавством, колективним договором і угодою сторін.

Наявність на підприємстві штатного розкладу передбачено частиною 3 статті 64 Господарського кодексу України. Відповідно до нього підприємство самостійно визначає свою організаційну структуру, встановлює чисельність працівників і штатний розклад.

Відповідно до пункту 2.4.5 Інструкції зі статистики кількості працівників, затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 28 вересня 2005 р. № 286, до облікової кількості включаються і штатні працівники, які уклали трудовий договір із підприємством про виконання роботи вдома особистою працею (надомники). В облікову кількість штатних працівників надомники вховуються за кожний календарний день як цілі одиниці.

Трудове законодавство України, зокрема КЗпП, не містить поняття «виконання роботи вдома» і не визначає порядку та вимог щодо укладення з найманими працівниками договорів на виконання роботи вдома. Однак на практиці такі договори між власником і найманими працівниками укладаються за умови, що виконання цієї роботи зумовлене певними обставинами (наприклад, з інвалідом або з робітницею, яка має дитину-інваліда, що потребує постійного догляду, а також із жінками, що мають дітей віком до 15 років тощо) і виконання роботи вдома не перешкоджає виробничому процесу.

Відповідно до статті 141 КЗпП, власник зобов’язаний правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову й виробничу дисципліну,

неухильно дотримуватися трудового законодавства й правил охорони праці, уважно ставитися до потреб і вимог працівників, поліпшувати умови їхньої праці й побуту.

Однак слід зазначити, що термін «виконання роботи вдома» згадується в Законі України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. № 504/96-ВР і в Інструкції зі статистики кількості працівників. На підставі статті 18 Закону України «Про відпустки» за бажанням жінки або осіб, зазначених у частині третій цієї статті, у період перебування їх у відпустці для догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома.

Відповідно до частини першої статті 172 КЗпП, на власника покладається обов'язок працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій і встановлення на їхнє прохання неповного робочого дня або неповного робочого тижня й створення пільгових умов праці. Чимало керівників підприємств, керуючись саме цією статтею, оформлюють працівників-інвалідів для виконання робіт вдома, якщо це припустимо з урахуванням виробництва або виду діяльності.

Під час регулювання праці надомників керуються «Положенням про умови праці надомників», затвердженим постановою Держкомпраці СРСР, Секретаріату ВЦРПС від 29 вересня 1981 р.

Відповідно до Положення, надомниками вважаються особи, що уклали трудовий договір з об'єднанням, комбінатом, підприємством, установою, організацією про виконання роботи вдома особистою працею з матеріалів і з використанням знарядь і засобів праці, що надаються підприємством або придбаних за рахунок цього підприємства. Адміністрація може дозволяти надомникам виготовляти вироби для підприємства із власних матеріалів і з використанням особистих механізмів та інструментів. Перелік видів власних матеріалів і кількість виробів, що виготовляються з них, а також порядок надання сировини й матеріалів визначаються в галузевій інструкції.

Праця надомників повинна бути спрямована, зазвичай, на виробництво товарів широкого вжитку і надання окремих видів послуг. Завдання можуть виконуватися за участі членів родини надомника.

Переважне право на укладення трудового договору про роботу на дому надається: жінкам, що мають дітей віком до 15 років; інвалідам і пенсіонерам (незалежно від віку і розміру пенсії), особам зі зниженою працездатністю, яким рекомендована праця в надомних умовах; особам, що здійснюють догляд за інвалідами або за членами сімей, які тривалий час хворіють і потребують постійного догляду; особам, зайнятим на роботах із сезонним характером виробництва (у міжсезонний період), а також які навчаються в стаціонарних навчальних

зкладах; особам, які за об'єктивних обставин не можуть бути зайняті безпосередньо в даній місцевості.

На надомників поширюється законодавство про працю, а також колективні договори.

Трудовий договір про роботу вдома укладається, зазвичай, у письмовій формі. У ньому повинні бути найбільш повно викладені як основні, так і додаткові умови, які визначають зобов'язання сторін. Прийом на роботу надомника оформлюється наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу. На надомників, які раніше не працювали в суспільному виробництві, заводяться трудові книжки після здачі ними першого виконаного завдання. У такому ж порядку вносяться записи в трудові книжки тих надомників, які мають ці книжки.

Оплата праці надомників здійснюється за відрядними розцінками за фактично виконані роботи або вироблену продукцію, що відповідає встановленим вимогам щодо її якості. При цьому для надомників, організаційно-технічні умови праці яких наближені до прийнятих під час розрахунку норм виробітку для працівників, котрі виконують аналогічні роботи у виробничих умовах, устанавлюються ті самі норми, що й для зазначених працівників. У випадках, коли надомники виконують роботу в інших організаційно-технічних умовах (інше устаткування, інструмент тощо), адміністрація за узгодженням з урахуванням економічної доцільності може встановлювати для них норми виробітку виходячи з конкретних умов їх виконання в домашніх умовах.

З метою заохочення надомників за тривалу безперервну роботу їм може виплачуватися винагорода за підсумками роботи підприємства за рік у порядку й на умовах, установлених на підприємстві. Адміністрація за узгодженням із комітетом профспілки може вводити преміювання надомників відповідно до чинного на підприємстві положення про преміювання за основні результати господарської діяльності.

На практиці останнім часом найчастіше для оплати праці надомних працівників (ними можуть бути, наприклад, архіваріуси, діловоди, працівники, що виконують роботи з реклами продукції підприємства в телефонному режимі, а в деяких випадках – диспетчери тощо) застосовується встановлений штатним розписом оклад за наведеними професійними назвами робіт, що не суперечить трудовому законодавству.

Оскільки надомники розподіляють робочий час на свій розсуд, уся виконана ними робота оплачується в одинарному розмірі.

Організація в надомних умовах трудових процесів допускається лише для осіб, які мають необхідні життєво-побутові умови, а також практичні навички або можуть бути навчені цим навичкам для

виконання певних робіт. Обстеження житлово-побутових умов громадян, які виявили бажання працювати вдома, проводиться адміністрацією підприємства, що застосовує надомну працю, за участю представників виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника), а у відповідних випадках – і представників санітарного й пожежного нагляду.

Забороняється доручати надомникам виконання таких видів робіт, які створюють незручності для проживання сусідів.

Окремі види надомних робіт відповідно до загальних правил протипожежної безпеки й санітарії, а також житлово-побутових умов надомників можуть допускатися тільки з дозволу місцевих органів пожежної й санітарної інспекції.

Адміністрація підприємства надає в безкоштовне користування надомникам устаткування, інструменти й приладдя, вчасно здійснює їх ремонт. Порядок і строки забезпечення надомників сировиною, матеріалами й напівфабрикатами, розрахунків за виготовлену продукцію, відшкодування вартості матеріалів (якщо вироби виготовлялися із власних матеріалів), вивозу готової продукції зазначаються в трудовому договорі за згодою сторін або в колективному договорі.

При цьому забезпечення надомників сировиною й матеріалами, а також вивіз готової продукції повинні виконуватися, як правило, підприємством. У тих випадках, коли за згодою сторін одержання сировини й матеріалів, а також здача готової продукції (якщо продукція виготовляється) виробляється самим надомником безпосередньо на підприємстві, час, затрачений на одержання й здачу, включається в робочий час і оплачується по часово з розрахунку тарифної ставки виконуваних робіт, але не вище від тарифної ставки робітника 2-го розряду відповідного виду робіт (не може бути нижчою від мінімальної заробітної плати згідно з Законом України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР).

У випадках, коли надомник використовує свої інструменти й механізми, йому виплачується за їх спрацювання (амортизацію) компенсація в порядку, установленому законодавством. За узгодженням сторін надомникові можуть відшкодуватися й інші витрати, пов'язані з виконанням для підприємства роботи вдома (електроенергія, вода тощо). Конкретний вид роботи для надомників обирається з урахуванням їхніх професійних навичок і стану здоров'я (також виду устаткування й інструментів, властивостей сировини й матеріалів, рекомендацій лікарсько-трудової експертної комісії або лікарсько-консультаційної комісії тощо).

Соціальне страхування надомників проводиться в порядку, установленому законодавством.

Робітникам та службовцям – надомникам надається щорічна (основна) відпустка тривалістю, установленюю трудовим законодавством.

Також їм можуть надаватися додаткові відпустки, установлені законодавством як заохочення за виконання окремих державних або суспільних обов'язків, а також відпустки без збереження заробітної плати відповідно до законодавства.

Отже, дослідження особливостей правового регулювання праці надомників на сучасному етапі розвитку українського сус-пільства набуває особливого значення та актуальності.

УДК 341.3

Дмитриченко І. В., Дмитриченко Д. І.

ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ: ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ СТАНДАРТІВ ГУМАННОСТІ

«Населення і воюючі залишаються під охороною і дією засад міжнародного права, оскільки вони впливають із встановлених між освіченими народами звичаїв і законів людяності та вимог суспільної свідомості»
(Пreamбула Конвенції про закони і звичай сухопутної війни, прийнята на I Гаазькій конференції миру в 1899 р.)

Необхідність визначення основних стандартів гуманності передусім була зумовлена розумінням того, що особливу загрозу гідності та свободі людини найчастіше становлять ситуації, пов'язані зі збройними конфліктами. Для доктрини міжнародного права важливим напрямом є дослідження питань забезпечення ефективного дотримання основоположних стандартів гуманності як державами, так і недержавними суб'єктами під час збройної боротьби.

Слід зазначити, що розв'язанню низки проблем, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням стандартів гуманності, сприяли: 1) практика Нюрнберзького і Токійського трибуналів; 2) поточна робота міжнародних кримінальних трибуналів по колишній Югославії та Руанді, а також Міжнародного кримінального суду; 3) відповідна практика Міжнародного Суду ООН; 4) дедалі ширша ратифікація державами ключових міжнародних документів з прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Зокрема, у рішенні Міжнародного Суду ООН від 9 квітня 1949 р. зі справи «Про протоку Корфу» (*Велика Британія проти Албанії*)

зазначено, що «значна кількість норм гуманітарного права, що застосовується в період збройного конфлікту, беззаперечно має велике значення з точки зору поваги до людської особистості й «елементарних міркувань гуманності», тому до Гаазьких і Женевських конвенцій приєдналася велика кількість держав. Крім того, цих основоположних норм мають дотримуватися всі держави, незалежно від ратифікації згаданих конвенцій, оскільки такі норми являють собою непорушні принципи міжнародного звичаєвого права» (п. 79).

Надалі Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території 2004 р. і його рішення зі справи «Збройні дії на території Конго» 2005 р. підтвердили придатність норм міжнародного права в галузі прав людини в умовах збройного конфлікту і порушили питання про взаємозв'язок між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом у галузі прав людини.

19 грудня 2005 р. Міжнародний Суд ООН прийняв рішення у справі «Збройні дії на території Конго» (*Демократична Республіка Конго проти Уганди*). У процесі визначення норм і принципів міжнародного права, які є значущими для цієї справи, Суд нагадав, що він уже розглядав «питання взаємозв'язку між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом у галузі прав людини, а також застосовності міжнародно-правових документів з прав людини за межами національної території» в Консультативному висновку від 9 липня 2004 р. щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території.

Суд визнав, що в справі «Збройні дії на території Конго» мають застосовуватися як норми міжнародного права в галузі прав людини, так і норми міжнародного гуманітарного права. Він заявив, що деякі з цих норм складають компонент звичаєвого міжнародного права. Суд дійшов висновку, що «дії і діяння, вчинені офіцерами і солдатами Народних сил оборони Уганди, мають розглядатися явним порушенням зобов'язань за статтями 25, 27 і 28, а також статтями 43, 46 і 47 Гаазьких правил 1907 р., що стосуються зобов'язань держави – окупанта. Ці зобов'язання носять для учасників обов'язковий характер як норми звичаєвого міжнародного права».

В окресленому контексті Суд послався на положення міжнародного гуманітарного права і права в галузі прав людини. Наприклад, Суд дійшов висновку, що «Уганда також порушила такі положення документів з міжнародного гуманітарного права і міжнародного права в галузі прав людини, учасниками яких є як Уганда, так і Демократична Республіка Конго: статті 27 і 32, а також статтю 53 Четвертої

Женевської конвенції 1949 р. щодо зобов'язань держави – окупанта; п. 1 статті 6 та статтю 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; статті 48, 51, 52, 57, 58 та пункти 1 і 2 статті 75 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв війни; статті 4 і 5 Африканської хартії прав людини і народів; пункти 2 і 3 статті 38 Конвенції про права дитини; статті 1, 2, пункт 3 статті 3, статті 4, 5 і 6 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини». Відтак, Суд дійшов висновку, що «Уганда несе міжнародну відповідальність за порушення міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права», учинені Народними силами оборони Уганди і їхнім членами на території Демократичної Республіки Конго, а також за недотримання своїх зобов'язань як держава – окупант.

Вагомими є дослідження Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) щодо визначення звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права, зокрема тих, що застосовують в умовах неміжнародного збройного конфлікту. У березні 2005 р. МКЧХ опублікував доповідь на тему «Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються в умовах міжнародного та неміжнародного збройних конфліктів». У рамках дослідження МКЧХ розглянуто шість тематичних напрямів: 1) принципи відмінності; 2) особи та об'єкти, що користуються особливим захистом; 3) особливі методи ведення військових дій; 4) озброєння; 5) правила поведінки з цивільними особами і особами, що перестали брати участь у воєнних діях; 6) питання імплементації.

МКЧХ виходив із того, що гуманітарне договірне право недостатньо докладно регламентує неміжнародні збройні конфлікти в цій сфері, оскільки на такі конфлікти поширюється лише обмежена кількість договірних норм.

Дослідження МКЧХ підтверджує звичайний характер норм міжнародного гуманітарного права, які закріплені в Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Додатковий протокол II) від 8 червня 1977 р., зокрема: 1) заборона нападу на цивільних осіб; 2) зобов'язання поважати і захищати медичний і духовний персонал, медичні формування та санітарні транспортні засоби; 3) зобов'язання захищати осіб, які виконують медичні функції; 4) заборона позбавлення харчування; 5) заборона нападу на об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення; 6) зобов'язання поважати основні гарантії цивільних осіб та осіб, які перестали брати участь у воєнних діях; 7) зобов'язання відшукувати, поважати і захищати поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії; 8) зобов'язання відшукувати і захищати тіла померлих; 9) зобов'язання захищати осіб,

позбавлених свободи; 10) заборона насильницького переміщення цивільних осіб тощо.

Як відомо, Додатковим протоколом II передбачаються лише елементарні норми, що регламентують ведення воєнних дій під час неміжнародного збройного конфлікту. Однак відповідні прогалини дозволила заповнити практика держав, яка привела до створення норм звичаєвого права, співзвучних із нормами, закріпленими в Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Додатковий протокол I) від 8 червня 1977 р. Ці звичаєві норми застосовуються в неміжнародних збройних конфліктах. Таким звичаєвим правом охоплюються основні принципи ведення воєнних дій, і воно включає норми, що стосуються осіб і об'єктів, які користуються особливим захистом, а також особливих методів ведення бойових дій.

Аналогічно Додатковим протоколом II передбачаються лише загальні положення щодо надання гуманітарної допомоги цивільному населенню. На відміну від Додаткового протоколу I, в Додатковому протоколі II не міститься конкретних положень, що вимагають поваги і захисту персоналу, який надає допомогу, і відповідних об'єктів, та зобов'язують сторони конфлікту дозволяти швидке й безперешкодне перевезення гуманітарної допомоги для постраждалих цивільних осіб і сприяти йому, а також забезпечувати вільне пересування офіційного персоналу з надання гуманітарної допомоги.

Проте ці вимоги знайшли втілення в нормах звичаєвого міжнародного права, які застосовуються в умовах як міжнародного, так і неміжнародного збройних конфліктів, завдяки широкомасштабній і, по суті, однаковій відповідній практиці. У цьому контексті слід відзначити, що згідно з Додатковим протоколом I та Додатковим протоколом II, потрібна згода зацікавлених сторін для проведення операцій із надання допомоги. Зрозуміло, що жодна гуманітарна організація не може діяти без згоди відповідної сторони. Але в такій згоді не можна відмовляти з невмотивованих обставин. Якщо встановлено, що цивільне населення знаходиться перед загрозою голоду, а гуманітарна організація, що пропонує допомогу на неупередженій та недискримінаційній основі, у змозі виправити ситуацію, то сторона зобов'язана дати свою згоду. Як визнає і показує практика, хоча в наданні згоди не може бути відмовлено з невмотивованих обставин, відповідна сторона вправі здійснювати контроль за ходом операції з надання допомоги, а персонал із надання гуманітарної допомоги зобов'язаний поважати норми внутрішньодержавного законодавства щодо доступу на територію і чинні вимоги безпеки.

Отже, категорія «елементарні міркування гуманності» отримала міжнародне визнання і вміщує в собі загальну філософію між-

народного гуманітарного права. Внесок звичаєвого міжнародного гуманітарного права щодо регламентації ведення внутрішніх збройних конфліктів полягає в тому, що воно відкриває ширші перспективи, виходячи за рамки положень Додаткового протоколу II. Досягненням Міжнародного Суду ООН та інших міжнародних судових установ у досліджуваній сфері є визнання звичаєво-правового характеру найважливіших принципів і норм міжнародного гуманітарного права.

УДК 343.8(477)(09)

Ісаков Павло Миколайович

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРИМАННЯ І ЛІКУВАННЯ
ПСИХІЧНО ХВОРИХ У МІСЦЯХ УВ'ЯЗНЕННЯ
ТА ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УСРР
на початку 20-х років ХХ століття**

Питання медичного забезпечення місць ув'язнення та позбавлення волі завжди були і будуть актуальними в силу ряду причин: 1) життя та здоров'я людини якщо не де-юре, то де-факто є одними з ключових соціальних цінностей в усі часи; 2) медико-санітарне становище ув'язнених і засуджених є тестом на людяність, гуманність і справедливість будь-якого суспільства і держави; 3) занедбані в медико-санітарному плані місця ув'язнення становлять значну епідеміологічну небезпеку для всього оточуючого населення з витікаючими звідси наслідками, а тому кожна соціально відповідальна влада прекрасно розуміє, що економічно, політично вигідно діяти на випередження, ніж ліквідувати наслідки; 4) хворий ув'язнений є тягарем для держави, оскільки він не тільки не може в повній мірі виконувати вимоги режиму, відшкодувати витрати на своє утримання та матеріальні збитки від своєї попередньої злочинної діяльності, але й може бути дієвим джерелом протестних настроїв та масових заворушень.

Більшовики, прийшовши з третьої спроби до влади в Україні в 1920 р., у силу вищенаведених причин (окрім першої та другої, бо тоталітарні режими ніколи не цінували людське життя саме по собі, а тільки крізь призму політико-пропагандистських, економічних, військових потреб) питанням медико-санітарного забезпечення ув'язнених і засуджених до позбавлення волі приділяли достатньо значну увагу. Але психічно хворим ув'язненим і засудженим уваги в силу вищенаведеного приділялось значно менше.

У 1920 р. Народний комісаріат юстиції УСРР видає тимчасову інструкцію «Про позбавлення волі, як міру покарання, і про порядок

відбування такого», якою передбачалось, зокрема, утворення «карально-лікувальних закладів для осіб з помітно вираженими психічними дефектами, дегенератів тощо».

21.07.1921 Народним комісаріатом внутрішніх справ, Всеросійською надзвичайною комісією, Народним комісаріатом охорони здоров'я, Народним комісаріатом юстиції РСФРР було прийнято додаток № 2 «Постанова про організацію психіатричного нагляду в місцях позбавлення волі Російської Республіки» до «Інструкції для місць позбавлення волі РСФРР по медико-санітарній частині». Цей документ мав характер прямої дії і в Україні (незалежність УСРР від самого початку її утворення мала лише декларативний характер). Ним, зокрема, передбачалось таке:

1) психіатричний нагляд у місцях позбавлення волі за кримінальними злочинцями взагалі і за неповнолітніми зокрема повинен бути посилений;

2) нагляд за психічними хворими чи підозрюваними в захворюванні психозом політичними злочинцями здійснюється лікарем-психіатром, який призначається місцевим відділом охорони здоров'я виконавчого комітету рад;

3) організується психічне відділення при тюремних лікарнях, якщо таких немає, то при губернських психіатричних лікарнях;

4) психіатрична експертиза проводиться комісією в складі 3 лікарів (2 лікаря-психіатра – із відділу охорони здоров'я виконавчого комітету рад, 1 лікар – із місць ув'язнення). Допускається присутність під час проведення психіатричної експертизи представника установи виконання покарань. Комісія має право у встановленому порядку клопотати про дострокове звільнення ув'язненого, засудженого чи заміну запобіжного заходу ув'язненому.

Як бачимо, більшовики від самого початку підходили до психічно хворих ув'язнених і засуджених здебільшого з політичного, режимного поглядів, а вже потім – із медичного, що зайвий раз свідчить про тоталітарну природу їхнього режиму.

УДК 343.8

Квацук Віта Анатоліївна

ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПОГЛЯД У НАЙБЛИЖЧЕ МАЙБУТНЄ

Система виконання покарань давно перейшла на новий рівень розвитку, у своїй діяльності працівники ДПтС спираються на фактори

що впливають на виправлення засуджених та їх ресоціалізацію. Розвиток інституту пробації як системи наглядових та соціально-виховних заходів буде кроком до вдосконалення пенітенціарної системи України.

У Державній пенітенціарній службі України вже тривалий час проводиться робота щодо створення передумов для пробації в Україні. Ця робота супроводжується підтримкою національних і міжнародних експертів з питань пробації в рамках міжнародних проектів. Нарешті отримано перший результат багаторічної роботи над створенням в Україні законодавчих підстав для впровадження європейської моделі роботи з правопорушниками і 5 лютого 2015 р. на засіданні пленарної сесії Верховної Ради України прийнято Закон України «Про пробацію».

Пробація в Україні – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Перевагою пробації є не лише гуманність системи правосуддя, але й соціально-економічна доцільність. Так, за рахунок залишення правопорушника в суспільстві збільшуються шанси його успішного виправлення, збереження корисних соціальних зв'язків (створення сім'ї), роботи (економіка країни, компенсація шкоди потерпілим), уникнення негативного впливу кримінального середовища інших засуджених у в'язницях (правопорядок). З економічної точки зору, утримання пробації для держави дешевше, ніж витрати на утримання місць позбавлення волі (інфраструктура, персонал, утримання засуджених).

Орган пробації забезпечує виконання покарань, альтернативних позбавленню волі (громадські роботи, виправні роботи з відрахуванням частини заробітної плати до бюджету, заборону займати певні посади або займатися певною діяльністю, звільнення від покарання з випробуванням). За засудженим до альтернативних позбавленню волі покарань здійснюється пробаційний нагляд, що передбачає як контроль за поведінкою, так й індивідуальний план соціальної, психологічної допомоги, профілактичних і виховних заходів, які базуються на проведеній оцінці ризику вчинення повторного злочину та потреб. Виховну та профілактичну роботу здійснює працівник пробації, а не органу внутрішніх справ.

Виконання завдань пробації покладено на орган пробації, який створиться на базі кримінально-виконавчої інспекції. Кримінально-

виконавча інспекція – орган, який виконує кримінальні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, а також здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням та звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Отже, збільшиться обсяг повноважень працівників кримінально-виконавчої інспекції. Так, працівник пробації набуває статусу учасника кримінального процесу з відповідними обов'язками та правами. Працівник пробації також набуває права отримувати безкоштовно від будь-якого органу інформацію, необхідну для виконання завдань пробації. У європейських країнах служба пробації є суб'єктом кримінального процесу. Співробітник служби пробації за запитом суду готує соціально-психологічну, криміногенну характеристику на правопорушника (так званий «судовий звіт» або «соціальне повідомлення», які суд враховує під час визначення міри покарання). У діяльності офіцерів кримінально-виконавчої інспекції відсутній компонент соціально-психологічної роботи з особами, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Також відсутня існуюча в європейських країнах практика широкого залучення до служби пробації громадян-добровольців волонтерів. Крім цього, з метою здійснення нагляду працівник пробації має право відвідувати в будь-якому місці та на будь-якій території осіб, до яких застосовано пробацію, або викликати їх та отримувати від них пояснення. З метою успішної реалізації цих завдань та покращення роботи працівників пробації варто до складу персоналу кожного підрозділу органу ввести посади психолога, педагога та соціального працівника, які будуть працювати у своїй сфері відповідально та ефективно.

Кожна людина для суспільства є цінністю, і її доля не байдужа державі. Європейський досвід наочно показує, наскільки тернистим був шлях до сучасних уявлень щодо сутності пробації. Так і в нашій країні служба пробації повинна пройти нелегкий шлях від початку, і до остаточного становлення та вдосконалення основної моделі пробації, передбаченої в прийнятому Законі «Про пробацію». Для цього пробація в Україні повинна неодноразово змінюватись відповідно до політичних пріоритетів та досягнень науки щодо можливостей та потреб реабілітації злочинців в Україні.

ОЦІНКА РИЗИКІВ І ПОТРЕБ НЕПОВНОЛІТНІХ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ

Гуманізація сучасної кримінально-правової політики України зумовлює зростання частки покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, зважаючи на те, що наслідки ув'язнення є негативними як для особистості засудженого, так і для самого суспільства. Процес використання не в'язничних санкцій у країнах розвинутої демократії засвідчив їхню високу ефективність щодо запобігання злочинам, зменшення їх рецидиву та позитивного впливу на правосвідомість правопорушників. Особливо це актуально під час притягнення до кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Саме завдяки вдосконаленню системи нагляду й проведення соціально-виховної роботи з особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням та засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, упровадженню корекційних програм і методик роботи із засудженими передбачається зниження рівня рецидивної злочинності в державі. Ці важливі функції покладені державою на кримінально-виконавчу інспекцію, яка сьогодні стоїть на порозі реформування в орган пробації. Водночас, як зазначав видатний вітчизняний учений-пенітенціарист Г. О. Радов, для максимального й ефективного використання у справі ресоціалізації злочинців усього національного потенціалу необхідне об'єднання зусиль і координація дій усіх суб'єктів соціального життя (відомств, міністерств, комітетів, інших органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій), відповідальних за досягнення безпеки суспільства.

Дослідження, проведені в багатьох країнах світу, дозволили фахівцям покращити розуміння основних причин і факторів, які зумовлюють протиправну поведінку неповнолітніх. Аналіз цих факторів пов'язаний із визначенням криміногенних потреб, які відіграють значну роль у профілактиці нових правопорушень і плануванні реабілітаційної роботи. Із цією метою Державною пенітенціарною службою України спільно з проектом «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» розроблено спеціальні методики-інструменти щодо порядку проведення оцінки ризиків скоєння повторних злочинів неповнолітніми та планування роботи з їх ресоціалізації, які схвалені та рекомендовані науково-експертною радою Державної пенітенціарної служби для використання в прак-

тичній діяльності органів кримінально-виконавчої служби. Стандартизована оцінка дозволить фахівцям аналізувати вчинки особи в минулому шляхом визначення індивідуальних факторів ризику і потреб, врахування чинників, які позитивно впливають на особу, з метою визначення ступеня інтенсивності проведення реабілітаційної роботи з нею, а також її форм і методів.

У рамках українсько-канадського проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» зазначена методика, відпрацьована на базі пілотних «Центрів відвідування» для засуджених неповнолітніх у містах Мелітополь та Івано-Франківськ, дала позитивні результати та буде поширена на всі області країни.

Форма оцінки й супроводу неповнолітньої особи – це структурований інструмент, що застосовується для збору й аналізу повної інформації про неповнолітню особу з метою виявлення конкретних криміногенних факторів ризику і потреб, які сприяють протиправній поведінці. Вона дає можливість:

- виявити фактори, що сприяють протиправній поведінці неповнолітньої особи;
- визначити рівень та інтенсивність необхідного втручання;
- готувати інформацію для суду стосовно найдоцільніших заходів щодо неповнолітнього обвинуваченого з метою його перевиховання;
- здійснювати ефективне планування індивідуальної роботи з неповнолітньою особою;
- проведення моніторингу змін у потребах неповнолітньої особи і рівня ризику скоєння нового злочину в майбутньому.

Основою форми оцінки й супроводу неповнолітньої особи є виявлення криміногенних факторів у різних сферах життя, які зазвичай вказують на існування ризиків скоєння повторного злочину або повернення до протиправної поведінки. Зокрема, це проблеми в стосунках в сім'ї; навчанні та роботі; проведенні дозвілля та відпочинку; стосунках з друзями та однолітками; вживання психотропних речовин; особисті риси та поведінка; ставлення до правопорушень. Аналіз і оцінка криміногенних факторів дозволяє виокремити ті сфери, які потребують першочергового втручання, та спланувати подальшу індивідуальну роботу з неповнолітньою особою. При цьому слід враховувати й фактори сприйняття, тобто ті характеристики, потреби і здібності неповнолітньої особи та її оточення, які можуть впливати на рівень її реагування на втручання; а також захисні фактори – позитивні риси неповнолітньої особи та оточення, які можуть сприяти успішній ресоціалізації. Підсумком вивчення кожного конкретного випадку має стати складання Плану індивідуальної роботи з неповнолітньою

особою, який містить опис заходів, що визначаються шляхом встановлення цілей у тих категоріях, які мають найвищий рівень ризику, та обрання засобів їх досягнення (що саме повинна зробити неповнолітня особа, для того, щоб досягти поставленої мети). Важливо, щоб план складався разом із неповнолітньою особою, оскільки залучення її до цього процесу дасть відчуття участі в розв'язанні «своїх» проблем. План індивідуальної роботи з неповнолітньою особою потребує регулярного перегляду із метою моніторингу можливих змін щодо рівня потреб у кожній з категорій та прогресу неповнолітньої особи в досягненні визначених у плані цілей. У підсумку проведена з неповнолітньою особою індивідуальна робота забезпечить зниження ризику скоєння повторних злочинів, набуття соціально-корисних навичок та привчить неповнолітніх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Отже, застосування методики оцінки ризиків і потреб неповнолітніх у конфлікті із законом дасть можливість зробити роботу з неповнолітніми засудженими більш ефективною і такою, що відповідає міжнародній практиці, притаманній службі пробації в усьому світі.

УДК 347.764:368.013:346.26

Климович Віра Олександрівна

ПРУДЕНЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЗА СТРАХОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

У процесі інтеграції України до Європейського Співтовариства неминучим є реформування більшості наявних інститутів в абсолютно всіх галузях права. Не стали винятком і засади правового регулювання господарської діяльності, які, у тому числі, закладають підвалини політики соціально-економічного захисту населення, а також формують значні інвестиційні ресурси. Одним із різновидів господарської діяльності, які сьогодні потребують реформування, є страхова справа (страхова діяльність). Так, страховий ринок є складовою фінансового ринку держави, який створює підґрунтя для стійкого економічного зростання та відшкодування збитків у разі непередбачуваних несприятливих подій, що можуть негативно вплинути на добробут населення, суб'єктів господарювання та держави. Але для досягнення такого результату необхідним є вдосконалення правових засад та процедур

регулювання страхової справи як елемента регулювання страхування в цілому, а також остаточне з'ясування функцій держави в цьому процесі, що видається неможливим без аналізу контролю та нагляду в страховій сфері.

Так, Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг» від 12.07.2001 передбачено такий відносно новий для України вид нагляду, як пруденційний нагляд, який є складовою частиною загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, і базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами. Необхідно зазначити, що термін «пруденційний нагляд» було введено до зазначеного закону 2011 р. в процесі адаптації законодавства України про фінансові послуги до міжнародних стандартів. Основними напрямками пруденційного нагляду є додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо: ліквідності; капіталу та платоспроможності; прибутковості; якості активів та ризиковості операцій; якості систем управління та управлінського персоналу; додержання правил надання фінансових послуг. У сфері страхової справи за таких основних напрямів методика саме пруденційного нагляду набуває особливого значення, адже дозволяє швидко та ефективно реагувати на зміну стратегічних показників страхової діяльності.

Існують два можливі визначення поняття пруденційного нагляду: за його вузьким або широким значенням. Так, вузьке розуміння пруденційного нагляду передбачає лише фінансові нормативи щодо діяльності страховиків, зокрема вимоги до капіталу, платоспроможності, активів, пасивів тощо. Прикладом такого розуміння можуть слугувати ті фінансові вимоги до страховиків, що закріплені Законом України «Про страхування». Але в законодавстві деяких держав, зокрема Австралії, закріплено, що до пруденційних питань належить такі питання, які стосуються діяльності страховиків або їхніх філій і дочірніх компаній за умови, що така діяльність забезпечує добре фінансове становище страховика й усієї фінансової системи Австралії та цілісність, обережність щодо прийнятих на себе ризиків, а також професійність страховика. Такий підхід учені визначають у ролі широкого тлумачення пруденційного нагляду.

Пруденційний нагляд є складовою частиною пруденційної системи регулювання страхової діяльності в цілому, яка має європейське

походження. Засади пруденційного нагляду закладені в Директиві Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС від 25.11.2009 щодо заснування та здійснення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II), Угоді в рамках Базельського комітету з банківського нагляду щодо міжнародної конвергенції вимірювання капіталу та стандартів (Basel II), стандартах Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS), Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійними фондами (IOPS) та Міжнародної асоціації кредитних спілок (WOCCU). Відповідно до цих документів, пруденційність передбачає підтримання належного рівня капіталу та наявність ефективної системи управління ризиками. При цьому система Solvency II складається, аналогічно до базельських правил у банківській системі, із трьох складових: перша – кількісні вимоги до фінансових ресурсів (вимоги до страхових резервів, мінімально необхідного капіталу, нормативної маржі платоспроможності, правила інвестування); друга – якісні вимоги (вимоги до внутрішніх систем контролю й управління ризиками, принципи пруденційного нагляду); третя – ринкова дисципліна (вимоги до прозорості та публічного розкриття інформації). Для запровадження в Україні системи пруденційного нагляду 2010 р. Держкомфінпослуг затвердила «Концепцію запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програму розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами». За цією Концепцією, пруденційний нагляд – це система наглядових процедур Нацкомфінпослуг за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань. Основою для оцінки фінансових показників та нормативів є звітність, підготовлена на базі Міжнародних стандартів фінансової звітності з урахуванням вимог Нацкомфінпослуг. Оцінка не фінансових показників (щодо системи управління, розкриття інформації, ринкової поведінки тощо) здійснюється шляхом перевірки дотримання встановлених вимог з урахуванням принципу суттєвості. Нацкомфінпослуг у процесі розвитку системи пруденційного нагляду поступово переходить від фокусування наглядового процесу на перевірках дотримання фінансовою установою детальних вимог та правил до оцінки внутрішньої системи управління ризиками фінансової установи. З цією метою Нацкомфінпослуг заохочуватиме застосування фінансовими установами внутрішніх моделей, побудо-

ваних із дотриманням установлених принципів. Це дозволить зменшити системний ризик під час застосування стандартного для всіх установ підходу шляхом більш точного врахування профілю ризику кожної фінансової установи.

Основною метою впровадження нової системи нагляду є захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корекційних заходів шляхом виявлення підвищених ризиків у діяльності фінансових установ; контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи; мінімізації випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ; прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

За цією Концепцією передбачається поетапне впровадження пруденційного нагляду, що включає в себе підготовчий та основний етапи. Реалізація підготовчого етапу є передумовою виконання основних етапів Концепції. Основний етап передбачає підготовку нормативно-правових актів та методичних рекомендацій щодо провадження пруденційного нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ у розрізі секторів фінансового ринку. Основний етап може включати два етапи. Перший етап здійснюється в рамках чинних норм законодавства та повноважень Нацкомфінпослуг. Часові рамки другого етапу можуть бути встановлені після прийняття необхідних проектів нормативно-правових актів та отримання відповідних повноважень Нацкомфінпослуг на першому етапі. Сукупність заходів реалізації Концепції не має прямо послідовного характеру їх виконання, вони можуть здійснюватися паралельно.

Отже, на сьогодні, впровадження і розвиток пруденційного нагляду в страховій сфері набуває особливого значення для адаптації українського законодавства в цій сфері до стандартів Європейського Союзу.

УДК 343.1

Коваль Алла Анатоліївна

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

Україна, узявши курс на європейську інтеграцію, обрала шлях бурхливих демократичних змін, що відбуваються в політичній,

соціальної, економічної сферах. Конституція України, базуючись на прогресивних європейських ідеях, закріпила положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження прав людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Проте перешкодою на шляху до обраного європейського майбутнього є високий рівень злочинності і проблеми, які нею породжені.

Забезпечення законності, прав і свобод людини неможливе без належного кримінально-процесуального законодавства. Розгалужена система слідчих (розшукових) дій, безспірно, є потужним засобом у боротьбі зі злочинністю і тому потребує поглибленого наукового аналізу, у тому числі історико-правового. Безсумнівно, що вивчення історії, генезису правових явищ дає можливість дослідити досвід минулого, визначити тенденції його розвитку та прогнозувати напрями подальших змін, а тому має велике науково-теоретичне і практичне значення.

Генезис слідчих дій можна прослідкувати в законодавчих актах (пам'ятках), що належать до різних історичних періодів. Врахо-вуючи особливості нормотворчої діяльності та засобів розслідування злочинів у різні періоди існування Української держави, нами виділено такі етапи розвитку кримінально-процесуального законодавства щодо слідчих (розшукових) дій:

1. *Період первіснообщинного суспільства.* На цьому етапі норми мали усний характер, спочатку вони існували в уяві людей, а поступово стали відображатися на таблицях, шкурах, каменях тощо. Неписані норми існували як звичаї, у формі спеціальних висловів, що існували в побутовій мові і виражали звичаї, обряди, прислів'я, приказки. Відповідним був і кримінальний процес, тому про регламентацію слідчих дій тут мова не йде взагалі.

2. *Створення «Руської Правди» (XI ст.).* «Руська Правда» стала початком нової ери розвитку права. Це перший у Київській Русі писаний законодавчий акт, що поєднував норми кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, цивільного, цивільно-процесуального права. Різниця між відповідними галузями права «Руська Правда» не відображала¹. Узагалі терміна «слідчі дії», як і «злочин», і «покарання», в «Руській Правді» не було. У цьому історичному нормативному акті вживається вислів «гоніння по сліду», що означав процес «переслідування злочинця» з метою спіймати його, «іти за слідом», «збирати сліди злочину» тощо. Якщо винного ловили «при лиці» (на місці злочину), то його зразу ж судили і карали, без розгляду.

¹ Див. коментар В. Л. Яніна, наданий у книзі «Российское законодательство».

У «Руській Правді» було багато спеціальних юридичних термінів, що позначали різні процедури, аналіз яких призводить до висновку про започаткування спеціальної діяльності, котра в подальшому отримала ознаки слідчих дій (*суд* – розгляд справи, *клепати* – звинувачувати, *тать* – вор, *обида* – правопорушення, *рота* – присяга, *разбой* – умисне вбивство, *голова* – труп, убитий тощо). Надалі з удосконаленням кримінально-процесуальних відносин з'явилися такі терміни, як «розслідування», «слідство», «слідчий», «истець» (позивач), яким називали потерпілого чи обвинуваченого, тобто одну зі сторін судового процесу.

У Литовських Статутах окреслився, хоча й приблизно, проте досить виразний поділ права на галузі, у межах яких почали конструюватися кримінально-процесуальні інститути. Норми згаданого правового акта мають явно виражений процедурний характер, про що, наприклад, свідчить закріплений порядок отримання доказів – *листивный довод; сведецтво; другие доказательства, принимаемые в значении довода, только при недостатке сведецтва*. Крім того, передбачається учать возних в *оглядах і обиуках*. Причому при «кровавих шкодах» визначалася обов'язкова присутність «добрих людей», а при «не кровавих» – без них. Про результати огляду возний доповідав уряду, маючи в «добрих людях» «подпору визнання и сведецтва своего».

Визначено й умови дійсності свідоцьких показань. До загальних умов належать: 1) вільний стан свідка: *«а холопу и робе не верити (веры не няти), а ни на светочество их не пуцати»*; 2) гарна репутація: *«доброе славы, веры годные, неподойзренные, цнотливые, богобойные, – люди, не бывшие никогда в поволаньи околицы и в фальшерстве»*. Показання почали даватися під присягою, передбачалася відповідальність за дачу неправдивих свідчень. Метою доказування стало з'ясування істини по справі і створення в суддів переконання в справедливості й обгрунтованості вироку.

3. *Прийняття Статуту кримінального судочинства 1864 р.* – одного з найбільш визначних законодавчих актів у контексті розвитку слідчих дій. У цьому документі вперше було застосовано системний підхід до інституту слідчих дій як впорядкованого, внутрішньо узгодженого і взаємозумовленого комплексу процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів. Усі слідчі дії були компактно розміщені в другому розділі Статуту «Про попереднє слідство», у кількох главах – четвертій, п'ятій і сьомій. Незважаючи на те, що термін «слідчі дії» вживався в Статуті багато разів у сенсі засобів виявлення та фіксації слідів злочину, визначення терміна «слідчі дії» не закріплювалося, як і не встановлювався їх вичерпний перелік. Проте процесуальну регламентацію слідчих дій була здійснена в логічній послідовності,

відображала типовий хід попереднього розслідування по кримінальній справі – огляд, освідування, обшук (статті 105–107, 315–356), виїмка (статті 110–111, 357–376), допит обвинуваченого, свідка, огляд і освідування через обізнаних людей (статті 112, 325–335).

4. *Період УНР, Гетьманату, Директорії, Жовтнева революція 1917 р.* характеризуються прийняттям великої кількості декретів, постанов, законів, що скорочують процедуру судочинства й слідчих дій. Жовтнева революція 1917 р. спростила існуючий порядок кримінального провадження. Основним нормативно-правовим актом у галузі кримінального судочинства на українських землях залишався російський Статут кримінального судочинства 1864 р.

5. *Прийняття першого Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1922 р.* Другий розділ КПК, який складався з 14 глав, регламентував провадження попереднього (досудового) слідства. Окремого інституту слідчих дій не передбачалося, поняття їм не надавалося, переліку не встановлювалося. Зі змісту різних норм можна з'ясувати, що до слідчих дій відносилися пред'явлення обвинувачення, допит обвинуваченого, свідків, експертів, обшук, виїмка, огляд, освідування, визначення психічного стану обвинуваченого.

6. *Прийняття Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1960 р.*, який вніс суттєві зміни в систему слідчих дій, хоча не вніс ясності в розуміння їх поняття. Чотири глави – з 14 до 18 – регламентували підстави і порядок провадження допиту свідка і потерпілого, очної ставки, пред'явлення для впізнання, обшук і виїмка, огляд, освідування, відтворення обстановки й обставин події, проведення експертизи. Відсутність легального визначення поняття слідчих дій та їх переліку призвели до того, що терміну «слідчі дії» надавався різний за обсягом зміст.

7. *1991–2012 рр. – здобуття Україною незалежності.* Цей період характеризується відсутністю суттєвих зрушень у регламентації слідчих дій.

Поряд із тим Конституція України, прийнята в 1996 р., закріпила основоположні принципи кримінального процесу, стала підставою для змін у КПК щодо проведення слідчих дій, які суттєво обмежують конституційні права людини. У зв'язку із закінченням Перехідних положень Основного Закону в 2001 р. довелося змінити понад 260 статей вказаного тут кодексу. Зміни були спрямовані на посилення гарантій прав та свобод людини – обшук у житлі та іншому володінні особи, виїмка з житла, накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку стали проводитися виключно на підставі постанови суду.

8. 2012 р. – до сьогодні – набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом. У певних аспектах прийнятий Закон модернізував кримінальний процес: удосконалено систему засобів доказування, серед яких чільне місце посідають слідчі дії (які стали називатися ще й розшуковими).

Інститут слідчих (розшукових) дій піддано суттєвому оновленню. Так, у Кодексі вперше їм надано законодавчого визначення, закріплено підстави, умови та вимоги щодо їх провадження, а також сформульовано дефініцію: «*дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні*» (ч. 1 ст. 223 КПК). Так, вирішено проблему щодо кола слідчих дій, визначено їх призначення – виявлення (отримання, збирання, перевірку) «слідів» злочину.

Отже, здійснивши історико-правовий аналіз кримінально-процесуального законодавства щодо слідчих (розшукових) дій, можна дійти висновку, що норми кримінально-процесуального закону, якими регламентується процедура розслідування злочинів, тісно пов'язані з історичними, соціальними, культурними, матеріальними та політичними умовами, у яких перебуває законодавець. Залежно від часу, видів і типів держави процес розкриття і розслідування ускладнювався чи спрощувався, і, таким чином, створювалася та розвивалася система збирання, фіксації та перевірки доказів. Так у кримінально-процесуальному законодавстві остаточно сформувався інститут слідчих (розшукових) дій.

УДК 349:616.98:578.828(477)

Колодочка Ольга Євгенівна

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ЕПІДЕМІЇ ВІЛ/СНІДУ В УКРАЇНІ

На сьогодні епідемічна ситуація характеризується високим рівнем поширення ВІЛ-інфекції серед представників різних груп населення, насамперед осіб, які належать до групи підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, переважним ураженням осіб працездатного віку, нерівномірним поширенням та зміною основного шляху передачі ВІЛ із парентерального на статевий. Епідемія ВІЛ-інфекції є чинником негативного впливу на працездатне населення України та призводить до негативних соціально-економічних наслідків.

За період від реєстрації першого випадку ВІЛ-інфекції в 1987 р. до 1 січня 2013 р. в державі зареєстровано 223 530 випадків ВІЛ-

інфекції (із них 36 830 дітей до 14 років), зокрема 56 382 особи із захворюванням на СНІД (із них 1 224 дитини до 14 років). Кількість людей, які живуть із ВІЛ та перебувають під медичним наглядом у закладах охорони здоров'я, становить понад 129 тис. осіб, показник поширеності ВІЛ-інфекції – 283,6 особи на 100 тис. населення, у більш ніж 24 тис. людей, які живуть із ВІЛ, хвороба досягла завершальної стадії – СНІДу. Показник поширеності СНІДу становить 52,9 особи на 100 тис. населення. За період спостереження з 1987 р. до 2012 р. 28 498 осіб померли від захворювань, зумовлених СНІДом. За оціночними даними, на початку 2012 р. в Україні проживало 230 тис. осіб віком від 15 років, які живуть із ВІЛ, що становить 0,58 % від загальної кількості населення зазначеної вікової категорії.

Законодавче регулювання національної відповіді на епідемію ВІЛ в Україні бере свій початок 1991 р., коли Верховна Рада України прийняла перший державний Закон у сфері ВІЛ та СНІД – «Про профілактику СНІДу та соціальний захист населення». Цей закон був одним із перших нормативних актів, прийнятих у незалежній Україні, що став проривом у законодавчому регулюванні відповіді на епідемію ВІЛ на національному рівні. У Законі 1991 р. передбачалося створення окремого органу центральної виконавчої влади, відповідального за координацію та управління національної відповіді на епідемію ВІЛ – Українського центру профілактики ВІЛ. Також уперше на теренах колишнього СРСР було скасовано кримінальну відповідальність за гомосексуальні стосунки, і було зроблено перші спроби врегулювати інші нагальні питання, зокрема нормативно-правове регулювання відповіді на ВІЛ та необхідність надання підтримки людям, які живуть із ВІЛ.

З огляду на неузгодженості положень Закону 1991 р., від моменту його прийняття розпочалися спроби гармонізувати чинне українське законодавство відповідно до прийнятих міжнародних стандартів та політик. Унаслідок цього в 1998 р. Україна офіційно прийняла зниження шкоди як частину державної політики з профілактики ВІЛ серед споживачів ін'єкційних наркотиків, що включало в себе надання державної підтримки для забезпечення доступності стрельного обладнання для ін'єкцій.

У 2009 р. Загальнодержавна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 рр. (Загальнодержавна програма) була прийнята законом Верховної Ради України для зміцнення національної відповіді на епідемію ВІЛ та позначила відданість уряду України досягненню визначених у ній результатів.

У січні 2011 р. вступив у силу змінений Закон про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ (далі – Закон про СНІД), який засновується на повазі до прав людини у сфері ВІЛ та СНІД, що є наріжним каменем національної відповіді на епідемію ВІЛ в Україні та в усьому регіоні Східної Європи й Центральної Азії. Зміни, внесені в Закон у 2011 р., узгоджують українське законодавство в галузі ВІЛ та СНІД із міжнародними стандартними громадського здоров'я, прийнятими практиками захисту соціальних та інших прав людини, а також істотно посилюють існуючі програми та заходи, засновані на доказових даних та ефективні в багатьох країнах, так само як і в Україні.

Закон про СНІД 2011 р. забезпечує державні гарантії щодо перелічених нижче ключових напрямів з метою зміцнення ефективної національної відповіді на епідемію ВІЛ в Україні: послуги зі зниження шкоди, включно з програмою обміну голочок і шприців та замісної підтримувальної терапії для людей, які споживають ін'єкційні наркотики, збереження конфіденційності ВІЛ-статусу для людей, які живуть із ВІЛ, скасування обмежень на в'їзд, перебування та проживання в Україні для не-громадян України, які живуть із ВІЛ, пост-контактна профілактика для жертв сексуального насильства та надавачів послуг у сфері охорони здоров'я, доступ до послуг, пов'язаних із ВІЛ, для підлітків незалежно від згоди батьків.

Наразі в Україні відбувається процес гармонізації та узгодження Закону про СНІД 2011 р. з іншими законодавчими актами та документами політики.

Водночас у результаті виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 рр. спостерігається тенденція до стабілізації епідемічної ситуації, зокрема знизився показник темпів приросту нових випадків ВІЛ-інфекції (з 16,8 % у 2006 р. до 3,6 % в 2011 р.), зменшилася кількість випадків захворювання на ВІЛ-інфекцію у віковій групі від 15 до 24 років (із 2 775 у 2005 р. до 1 647 у 2012 р.), майже у шість разів (з 27,8 % у 2004 р. до 4,7 відсотка у 2009 р.) знизився показник частоти передачі ВІЛ від матері до дитини.

Загальнодержавна програма цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 рр. є ключовим національним стратегічним документом, що визначає національну відповідь на епідемію ВІЛ в Україні на п'ятирічний період з 2014 до 2018 рр. Метою Загальнодержавної програми, як зазначається в документі, є

зниження рівня захворюваності і смертності від ВІЛ-інфекції/СНІДу, надання якісних і доступних послуг із профілактики та діагностики ВІЛ-інфекції, насамперед представникам груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, послуг із лікування, медичної допомоги, догляду і підтримки людей, які живуть із ВІЛ, у рамках реформування системи охорони здоров'я. Пріоритети, визначені Загальнодержавною програмою, охоплюють чотири ключові програмні напрями: профілактика; лікування; догляд та підтримка; а також організаційні заходи та допомога. Цей документ включає описову частину, яка надає загальну інформацію; цілі та бюджет; дві таблиці, що передбачають реалізацію детального плану заходів; заплановані бюджети національного та місцевого рівня, а також кошти грантів Глобального фонду для боротьби зі СНІДом в Україні для підтримки їх впровадження.

Можливі три варіанти розв'язання проблеми. Перший варіант передбачає комплексний підхід до протидії епідемії, який застосовувався в рамках виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 рр. Однак такий підхід потребує вдосконалення з урахуванням напряму розвитку епідемічного процесу протягом останніх п'яти років в Україні та світі. Другий варіант передбачає реалізацію Стратегії ООН щодо подолання епідемії ВІЛ-інфекції у світі на 2011–2015 рр. Проте з огляду на складний соціально-економічний стан та проведення реформування системи охорони здоров'я в регіонах досягнення цілей зазначеної Стратегії до 2015 р. в повному обсязі (зменшення вдвічі кількості випадків передачі ВІЛ-інфекції статевим шляхом, а також зменшення материнської смертності внаслідок ВІЛ/СНІДу, кількості смертей від туберкульозу серед ВІЛ-інфікованих осіб; унеможливлення передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, запобігання новим випадкам поширення ВІЛ-інфекції серед осіб, що вживають наркотики) є неможливим. Третій, оптимальний, варіант передбачає створення системи безперервного надання якісних і доступних послуг із профілактики та діагностики ВІЛ-інфекції, насамперед представникам груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, послуг із лікування, догляду й підтримки людей, які живуть із ВІЛ, у рамках реформування системи охорони здоров'я шляхом: оптимізації системи надання медичної допомоги і соціальних послуг, забезпечення професійної підготовки кадрів (сімейних лікарів, працівників установ і закладів, які надають послуги представникам груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ та їхнім партнерам, людям, які живуть із ВІЛ); дотримання прав людей, які живуть із ВІЛ; забезпечення доступу населення до послуг із

консультування, тестування на ВІЛ-інфекцію та проведення її діагностики; дотримання прав медичних працівників на здорові і безпечні умови праці; забезпечення в рамках виконання Програми пріоритетності охоплення лікуванням, доглядом і підтримкою людей, які живуть із ВІЛ, та їхнього оточення; підвищення ефективності профілактичних заходів стосовно представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ з метою зниження темпів поширення ВІЛ-інфекції; формування толерантного ставлення населення до людей, які живуть із ВІЛ, з метою подолання їх дискримінації; застосування гендерноорієнтованого підходу під час планування та здійснення заходів у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу; забезпечення взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади під час реалізації державної політики у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу; залучення громадських об'єднань до надання представникам груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ і людям, які живуть із ВІЛ, послуг із профілактики, лікування, догляду та підтримки; розроблення та здійснення заходів щодо продовження виконання ефективних програм протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, у тому числі тих, що виконуються за рахунок благодійних внесків; запровадження постійного соціального діалогу у сфері трудових відносин між органами виконавчої влади, роботодавцями і профспілками щодо людей, які живуть із ВІЛ, та хворих на СНІД (запобігання дискримінації, формування толерантного ставлення до людей, які живуть із ВІЛ, та дотримання їхніх прав, безпечних щодо інфікування ВІЛ умов праці). Сьогодні державна політика протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу є чітко сформованою, затвердженою на найвищому законодавчому рівні як Загальнодержавна програма, яка об'єднує всі гілки влади національного та регіонального рівнів, а також громадські організації, діяльність яких спрямована на протидію поширенню ВІЛ/СНІДу в Україні, але ж все таки залишається велика кількість колізій та неузгоджених аспектів цього питання.

УДК 343.148

Коновалов Володимир Васильович

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА СУДОМ

Пізнання і встановлення об'єктивної істини – складний і багатогранний процес. Однією зі сторін цього процесу являється перехід від незнання до знання, від відносно істинного до абсолютно істинного пізнання. У цьому виражається діалектична сторона пізнання

об'єктивної істини в судовому процесі. Основною формою такого пізнання є оцінка судом доказів, які надають йому учасники процесу. При цьому докази можуть мати як об'єктивний зміст – об'єктивно встановлені факти (матеріальні сліди злочину чи документ що засвідчує факт, наприклад свідцтво про народження), так і момент помилковості чи викривлення дійсності (добросовісна помилка свідка, умисне неправдиве показання обвинуваченого).

Дати оцінку – значить зробити висновок про існування чи неіснування окремих фактів. Оцінка відбувається на основі внутрішнього переконання судді, яке базується на законі і правосвідомості. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів (ч. 1 ст. 212 ЦПК). Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності (ч. 2 ст. 212 ЦПК). Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК).

Питання оцінки судом висновку експерта досліджували такі вчені, як Л. Е. Ароцкер, А. А. Ейсман, Е. Б. Мельникова, І. Л. Петрухін, Г. М. Надгорний, І. А. Никончук, А. Я. Паліашвілі та інші.

Думка про те, що оцінка висновку експерта є чутю логічною операцією, заснована на невірному припущенні про те, що орган, який призначив експертизу, не може правильно зрозуміти зміст і значення самих методів дослідження, які застосовував експерт. Насправді суд, прокурор, слідчий мають право і зобов'язані перевірити не тільки логіку експертного доказування, але й розібратись у висунутих експертом наукових положеннях, щоб переконатись у достовірності, повноті й обґрунтованості експертних висновків. Будь-яке судження експерта має пройти через призму внутрішнього переконання судді перед тим, як стати підставою для його висновку по справі.

Оцінка судом висновку експерта, як і будь-якого доказу по справі, – це складна, єдина, багатостороння розумова діяльність, у ході якої досягається пізнання і доказування об'єктивної істини в кримінальному чи іншому процесі. У цій єдиній розумовій діяльності можна виділити і розпізнати шляхом абстрагування окремі етапи, стадії. На наш погляд, вони можуть бути такими. Перший етап – ознайомлення з підставами проведення експертного дослідження. Другий –

ознайомлення з даними, які характеризують експерта. Третій – ознайомлення з процесом дослідження. Четвертий – співставлення питань, які були поставлені перед експертом, і зроблених висновків (установлення їх відповідності по суті), співставлення висновків дослідження з іншими матеріалами справи.

1. Ознайомлення з підставами проведення експертного дослідження.

Регламентация порядку призначення експертизи по цивільним справам визначена в статті 143 ЦПК. Зокрема, підставою для призначення експертизи є з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. У статті 242 КПК визначає декілька підстав проведення експертизи:

- а) якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання;
- б) обов'язкові підстави проведення експертизи, як-то:
 - установлення причини смерті;
 - установлення тяжкості тілесних ушкоджень;
 - визначення психічного стану підозрюваного за наявності для цього підстав;
 - установлення віку особи, якщо це необхідно;
 - установлення статевої зрілості потерпілої особи.

Отже, необхідність призначення і проведення експертизи під час судового розгляду цивільних і кримінальних справ виникає тоді, коли для вирішення певних питань необхідні спеціальні знання. При цьому важливим є те, що суд не має права брати на себе функції експерта, навіть якщо суддя володіє спеціальними пізнаннями в окремій галузі знань. Судова практика свідчить, що в основному судді дотримуються цієї вимоги закону. Й оскарження рішення суду за непроведення експертизи за наявності для цього законодавчих підстав є вкрай рідкісним. А. Я. Палиашвілі правильно зауважує, що спеціальні знання, якими володіє суддя чи судді, допомагають їм оцінити висновок експерта, але не усувають необхідності проведення експертизи (1). (Палиашвілі А. Я. Експертиза в суді по уголовным делам. – М., 1974. – С. 6.)

Внутрішнє переконання судді в тому, що проведення експертизи було дійсно необхідним, є певною мірою запорукою того, що суддя з належною увагою поставиться до вивчення висновку експерта й оцінки його значення в справі.

2. Ознайомлення з даними, які характеризують експерта.

Частиною першою статті 102 КПК установлено, що у висновку експерта має бути зазначено ім'я, освіту, спеціальність, свідоцтво про

присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посаду експерта. Аналогічні вимоги містяться і в частині 3 статті 147 ЦПК. На наш погляд, кваліфікація і компетенція експерта є одним із критеріїв, що впливають на оцінку висновку експерта.

Спеціальні знання експерта визначаються його освітою (загальною і спеціальною), а також його діловою кваліфікацією, яка включає в себе досвід роботи і виробничу спеціалізацію. Наявність таких знань – необхідна й обов'язкова умова використання особи в якості експерта. При ознайомленні з висновками експертизи проведеної в спеціалізованій експертній установі суддя, далеко не завжди аналізує дані експерта, що провів дослідження, цілком довіряючи експертній установі. Проте експертне дослідження виконує не спеціалізована експертна установа, а конкретна особа, яка працює в експертній установі і відповідно до вимог статті 10 Закону «Про судову експертизу» пройшла атестацію і внесена в реєстр атестованих судових експертів. Багаторічний досвід автора в ролі експерта-криміналіста свідчить про те, що виконання окремих видів експертиз потребує не тільки спеціальних знань, а й певного досвіду, стажу роботи в цій галузі знань. Наприклад, проведення почеркознавчої експертизи по коротких рукописних текстах, підписах чи цифрових записах традиційно вважається одним із найскладніших видів експертиз, і їх виконання повинно доручатись найбільш досвідченим експертам. На цю обставину доречно звертати увагу судді під час оцінки висновку експерта.

Питання про компетентність експерта виникає вже під час призначення експертизи. Проте це не звільняє особу, що проводить дізнання, слідчого, прокурора і суд від обов'язку повернутись до нього після отримання висновку експерта.

Питання, які поставлені перед експертизою, часто вирішуються на основі різних за своїм характером галузей наукового знання або за допомогою різних методів дослідження. Ця обставина не завжди може бути достатньо врахована в момент призначення експертизи. Але після її завершення вважається можливим і необхідним остаточно визначити, на основі яких саме галузей знань були виявлені факти, які вказані у висновку експерта, і чи мав експерт знання, достатні для виявлення цих фактів.

Оцінка висновку експерта з точки зору його компетентності може полягати: а) у вивченні питань, поставлених перед експертом, і віднесенні їх до тієї чи іншої галузі знань; б) у вивченні фактичних даних, установлених експертизою, і вирішення питання про те, які

саме вимагались для їх встановлення спеціальні знання; в) у встановленні того, чи належать до компетенції експерта наукові положення і методи дослідження, які були використані під час проведення експертизи.

3. Ознайомлення з процесом дослідження.

Ознайомлення судді з процесом дослідження під час проведення експертизи може бути поділений на декілька стадій. На першій стадії необхідно вирішити, чи були представлені експерту необхідні та достатні матеріали. Експертне дослідження буде неповним, а висновок експерта – необґрунтованим, якщо експерт не володіє матеріалами в обсязі, необхідному для висновків із поставлених питань. Так, зокрема, треба в'яснити, чи були дотримані правила відбору зразків (почерку для почеркознавчої експертизи, бракованих товарів – для товарознавчої експертизи тощо).

На другій стадії необхідно вирішити, чи було проведено експертне дослідження повно. Повнота експертного дослідження знаходиться в безпосередньому зв'язку з використаними методами дослідження і від охоплення дослідженням всього наданого на експертизу матеріалу. Наприклад, не можна вважати експертне дослідження повним, а висновки експерта обґрунтованими, якщо для встановлення факту близького пострілу експертом встановлювалась наявність чи відсутність незгорілих порошків і не вивчалась наявність металізації в місці вхідного отвору.

На третій стадії необхідно вирішити, чи ґрунтується висновок експерта на наукових методиках дослідження. Експертна практика висуває низку суперечливих наукових проблем, від правильного вирішення яких залежить те чи інше пояснення фактів, явищ, істотних з точки зору правильного вирішення справ. Вирішення цих наукових проблем здійснюється в процесі самої експертної роботи, у боротьбі різних точок зору.

Суд, приймаючи за доказ один експертний висновок і відхиляючи інший, активно сприяє виробленню правильних, науково обґрунтованих положень і методів експертних досліджень.

Висновок експерта може стати засобом доказування тільки тоді, коли висновки засновані на фактах, достовірно і повно встановлених в результаті дослідження. Тому не можна сприймати висновки експерта як джерело доказів, якщо висновки науково не аргументовані. Переконатись у цьому можна за умови, якщо в розпорядження суду буде надано розгорнуті експертні висновки, які містять наукове обґрунтування (у тому числі пояснення ознак, що розрізняються, які мають місце в зробленому висновку про наявність тотожності). Опис експертом проведеного дослідження має бути загалом

зрозумілим для суду, незважаючи на використання специфічних термінів та понять, що притаманні певній галузі знань. Витіюватість, яка інколи зустрічається в експертних дослідженнях, як правило, повинна мати наслідком виклик експерта в суд для дачі пояснень із приводу проведеного дослідження і зроблених висновків.

4. Співставлення питань, які були поставлені перед експертом, і зроблених висновків (встановлення відповідності їх по суті), співставлення висновків дослідження з іншими матеріалами справи.

Структурно висновок експерта поділяється на три частини: вступна, дослідницька і власне висновки. У вступній вказується, хто, коли, із приводу чого, кому призначив експертизу, які матеріали надано експерту і на які питання необхідно надати відповіді. У дослідницькій частині описується весь процес дослідження представлених матеріалів і формулюються висновки. У третій частині – власне висновках – експерт надає відповіді на поставлені у вступній частині питання. Наприклад, на поставлене перед експертом питання: «Частиною якого боєприпасу є представлена куля?» відповідь у висновку може бути сформульовано так: «Представлена на експертизу куля є частиною (кулею) патрона калібру 9 мм до пістолета Макарова (ПМ)».

Виходячи з мети призначення експертизи (з'ясування обставин, що мають значення для справи), особи, які беруть участь у справі, мають право подати до суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Проте, кількість і зміст питань, за якими має бути проведено експертизу, визначається судом. При цьому суд має мотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі (ч. 3 ст. 143 ЦПК).

Залежно від того, наскільки правильно і точно будуть сформульовані питання до експерта, залежить як сам процес експертного дослідження, так і висновки – відповіді на поставлені питання. Для уникнення можливості неоднозначного розуміння експертом суті питань, які необхідно вирішити, законодавець передбачив можливість суду заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, проінструктувати його про доручене завдання і за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо сформульованих питань (ч. 4 ст. 144 ЦПК). Це законодавче положення стало наслідком потреб практики призначення і проведення експертиз.

Поставлені перед експертизою питання практично визначають компетенцію експерта – те коло спеціальних знань якими повинен володіти експерт, як необхідну й обов'язкову умову використання особи в ролі експерта. Запитання, які ставляться експертові, та його

висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта (ч. 4 ст. 101 КПК).

Експерт може порушити межі своєї компетенції в двох напрямках: вийти за межу спеціальних знань і вийти за межі встановлених повноважень експерта. Вихід за межі спеціальних знань можливий за умови: а) вирішення питань правового характеру, що заборонено експерту (ч. 1 ст. 242 КПК); б) вирішення питань, які належать до суміжної зі спеціальністю експерта галузі науки.

Основними причинами порушення експертом меж його компетенції є неправильне або нечітко сформульоване запитання, яке пропонує експерту встановити наявність або відсутність елементів складу злочину чи вимагає оцінки сукупності доказів. Законодавець передбачив такі випадки, сформулювавши в ч. 6 ст. 101, що експерт не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення, або елемент, що виключає відповідальність.

Причини виходу експерта за межі компетенції з проникненням у галузь суміжної науки можуть бути різноманітними: як нечітке або некоректне формулювання питання, пропозиція вирішити питання неналежному спеціалісту, так і розширення дослідження самим експертом шляхом використання методів суміжної науки без достатніх знань для оцінки отриманих результатів.

Окремої оцінки судом потребують викладені у висновку експертом факти (відомості), щодо яких ініціатором проведення експертизи питання не ставились. У літературі такі випадки отримали назву «ініціатива експерта».

Законодавством передбачено: а) якщо під час проведення експертизи буде виявлено відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку (ч. 3 ст. 102 КПК); б) якщо експерт під час проведення експертизи встановить обставини, що мають значення для справи, із приводу яких йому не було поставлено питання, він має право свої міркування про ці обставини включити до свого висновку (ч. 5 ст. 147 ЦПК); в) експерт має право викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не було поставлено питання (п. 3 ч. 10 ст. 53 ЦПК).

Отже, експерт може вийти за межі завдання, проте правові наслідки такого виходу можуть бути різними.

Перш за все, сама сутність використання експертизи під час розгляду справи передбачає, що вихід за межі поставленого завдання

відбувається лише в межах спеціальних знань експерта. Тільки в такому випадку він діє в межах своєї компетенції.

Якщо експерт, змінивши поставлене завдання, вийшов за межі своїх спеціальних знань – це явне порушення ним меж своєї компетенції, і такі висновки не можуть мати доказового значення і прийматись судом для обґрунтування рішення.

Можливі випадки, коли експерт не вийшов за межі своєї компетенції, але змінив поставлене перед ним завдання. До них можна віднести:

- 1) перевищення завдання;
- 2) часткове невиконання завдання;
- 3) заміна одного завдання іншим;
- 4) відмова від виконання завдання взагалі.

Перевищення експертом завдання, як правило, пов'язане з тим, що в процесі дослідження експерт виявляє в матеріалах експертизи ознаки, які не були відомі ініціатору проведення експертизи. Так, у вирішенні спору про спадщину було призначено почеркознавча експертизу для встановлення виконавця підпису в заповіті. Проте під час проведення експертизи було встановлений факт технічної підробки підпису, що унеможливило проведення графічного дослідження. У свою чергу, це слугувало підставою припинення цивільного провадження і порушення кримінального провадження.

Інколи, відповідаючи на поставлене питання, експерт установлює ознаки, які або дозволяють більш повно оцінити хід і результати дослідження, або взагалі не впливають на проведене основне (згідно з завданням) дослідження.

У практиці виконання експертиз трапляються випадки обмеження, зменшення кількості відповідей на питання ініціатора проведення експертизи. Частина завдання може бути не виконано у зв'язку з відсутністю відповідної методики дослідження, неможливістю виявити необхідний для висновку обсяг ознак, недостатньою кількістю або неналежною якістю представлених матеріалів. Деякі питання можуть стосуватись таких сфер знань, якими не володіє експерт, і тому, відповідно до вимог закону, він повинен повідомити ініціатора про неможливість вирішення питання (ч. 6 ст. 69 КПК, ч. 6 ст. 53 ЦПК).

Окремої уваги заслуговують випадки заміни експертом завдань, які було поставлено для вирішення експертизи. Так, установивши ознаки навмисної зміни почерку в представленому рукописному тексті, експерт обмежується тільки констатацією цього факту. Умисна зміна почерку істотно ускладнює процес установлення виконавця почерку, хоча не виключає можливості встановлення його. Тому відмова за

таких обставин від проведення дослідження для вирішення поставленого перед експертом питання про виконавця рукописного тексту є недопустимою і повинна слугувати підставою проведення повторної експертизи.

Процес оцінки висновків експерта судом проходить у логічній формі специфічного умовиводу і потребує гармонічного поєднання аналізу і синтезу, тісного переплетення уявлення і мислення. Будучи зверненим у минуле, уявлення з окремих відомостей створює цілісне припущення про обставини, що досліджуються в суді – немає сумнівів у правильності висновків, і їх можна покласти в основу обґрунтування судового рішення.

УДК 347.73

Лазарєва Наталя Михайлівна

НОВАЦІЇ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Відповідно до статті 92 Конституції України, установлення, зміна, відміна, скасування податків та зборів на території України регламентуються законами, прийняття яких – виключна компетенція Верховної Ради України.

З метою підвищення ефективності використання ресурсів економіки, вирішення нагальних потреб у державі на виконання програми проведення податкової реформи Законами України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення податкового контролю за трансферним ціноутворенням» було внесено зміни до Податкового кодексу України.

Нормами цих законів, зокрема, скорочено кількість податків та зборів з 22 до 9, реформовано адміністрування податку на прибуток підприємств, запроваджено систему електронного адміністрування ПДВ, удосконалено податковий контроль за трансферним ціноутворенням, змінено адміністрування податку на доходи фізичних осіб тощо.

Саме деякі зміни в оподаткуванні доходів фізичних осіб і розглянемо в цій статті.

Зазнали деяких змін розміри ставок оподаткування доходів фізичних осіб у формі заробітної плати, інших виплат, які нараховуються та виплачуються на підставі трудового договору та цивільно-правовими

угодами. Розмір основної ставки оподаткування зазначених доходів залишився без змін (15 відсотків) щодо суми, яка не перевищує десятикратного розміру мінімальної заробітної плати. У 2015 році ця сума дорівнює 12 180 гривень. Якщо сума, що підлягає оподаткуванню перевищує в календарному місяці перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, до суми такого перевищення застосовується ставка 20 відсотків. До 1 січня 2015 року до суми такого перевищення застосовувалась ставка оподаткування 17 відсотків. Крім того, скасовано пільгову ставку у розмірі 10 відсотків для оподаткування заробітної плати шахтарів. За правилами встановленими в цьому році заробітна плата працівників, які видобувають вугілля, залізну руду, руди кольорових і рідкісних металів, які зайняті на підземних роботах оподатковується на загальних підставах, тобто застосовуються ставки у розмірах 17 та 20 відсотків залежно від розміру бази оподаткування.

Відповідно до змін пп. 164.219 п. 164.2 ст. 164 змінено систему оподаткування сум пенсій, в тому числі їх індексації або щомісячного довічного грошового утримання, отримуваних платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету. Так, якщо розмір зазначених виплат перевищує три розміри мінімальної заробітної плати (у розрахунку на місяць), встановленої на 1 січня звітного податкового року (у 2015 році ця сума дорівнює 3 654 гривні) – у частині такого перевищення вони підлягають оподаткуванню. До 1 січня 2015 року зазначені доходи оподатковувались у випадку, якщо їх сума перевищувала 10 000 гривень.

Зазнав змін порядок і порядок оподаткування суми боргу (кредиту) платника податку, прощеного (анульованого) кредитором за його самостійним рішенням, не пов'язаним із процедурою банкрутства.

Так, оподаткуванню підлягає лише основна сума боргу (кредиту) платника податку прощеного кредитором за його самостійним рішенням до закінчення строку позовної давності, у разі якщо його сума перевищує 50 відсотків однієї мінімальної заробітної плати у розрахунку на рік, встановленої на 1 січня звітного податкового року (у 2015 році ця сума дорівнює 609 гривень).

При цьому кредитор повинен повідомити платника податку-боржника шляхом направлення рекомендованого листа з повідомленням про вручення, або укладання відповідного договору або надання повідомлення боржнику під розпис особисто про прощення (анулювання) боргу та включення суми прощеного боргу до податкового розрахунку суми доходу за підсумками звітного періоду, у якому борг прощено (форма звіту № 1 ДФ).

У такому випадку боржник зобов'язаний самостійно сплатити податок та відобразити це в річній декларації.

За правилами Податкового кодексу України з урахуванням змін платник податку на доходи фізичних осіб зобов'язаний подати податкову декларацію про майновий стан і доходи, якщо ним протягом такого податкового періоду (року) отримувалися доходи у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими угодами одночасно від двох та більше податкових агентів і при цьому загальна річна сума таких оподатковуваних доходів перевищила 120 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року (у 2015 році ця сума дорівнює 146 160 гривень). Якщо за підсумками перерахунку виникає від'ємне значення податку, то різниця підлягає поверненню платнику податку з бюджету в порядку, встановленому Податковим кодексом України.

Згідно зі змінами внесеними до розділу XX Податкового кодексу України, дію п. 16-1 підрозділу 10 цього розділу, яким встановлено справляння військового збору, продовжено до набрання чинності рішення Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України.

Зазначені зміни дозволять фінансово укріпити місцеві бюджети та надати змогу вирішувати певні завдання органів місцевого самоврядування для задоволення інтересів територіальних громад.

УДК 347.78.031

*Мамчур Людмила Володимирівна,
Запорожець О. В.*

СВОБОДА ПАНОРАМИ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

У законодавствах багатьох країн світу свобода панорами як інститут авторського права є винятком із загального правила про те, що власник авторського права має виключне право дозволяти репродукцію та розповсюдження твору. В рамках свободи панорами будь-яка особа має можливість фотографування публічно видимих будівель і неприватних сцен у громадських місцях з метою публікації. Окремо регламентується питання, чи дозволяти комерційне використання таких фотографій і в яких обсягах.

Вперше український законодавець звернув увагу на свободу панорами у проєкті Цивільного кодексу України від 20 грудня 1996 року. Ст. 457 Проєкту передбачала, що «допускається без згоди

автора або іншої особи, що має авторське право, і без виплати авторської винагороди відтворення або публічне сповіщення творів архітектури, образотворчого мистецтва, фотографічних творів, які постійно знаходяться в місці, відкритому для вільного відвідування, крім випадків, якщо зображення твору є основним об'єктом такого відтворення чи публічного сповіщення і якщо зображення твору використовуються з комерційною метою».

Ця норма виглядала досить логічно, бо місця, відкриті для постійного відвідування, – це публічні місця, а отже здійснення публічного сповіщення звідти є неможливим без фонового відтворення визначених творів. У той же час, встановлені винятки належним чином захищали авторів та правовласників від зловживань.

Проте, із останнього варіанту тексту законопроекту, підписаного Головою ВРУ 01 лютого 2002 року, норма щодо вільного використання фотографічних творів, які постійно знаходяться в місцях, відкритих для вільного відвідування, була вилучена.

Нині єдиною нормою в законодавстві України, що дозволяє використання творів без дозволу автора, залишається п. 4 ч. 1 статті 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Ця норма дозволяє «відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою».

За оцінками європейських юристів, таке визначення, обмежуючи використання твору «інформаційною метою», не відповідає загально-світовому розумінню інституту свободи панорами, а є лише так званим «добропорядним користуванням» (*fair use*) у сфері інформаційного висвітлення подій.

Дійсно, така норма істотно обмежує сферу вільного використання творів сучасної архітектури чи мистецтва при фото- чи відеозйомці. Для кожної сучасної будівлі, споруди чи скульптури, відзнятої для путівників, поштівків, календарів, книг або фільмів про архітектуру та мистецтво, потрібно отримувати дозвіл автора.

Тим часом, складність отримання інформації про правовласника утруднює отримання такого дозволу, і тому на практиці відповідні зйомки часто відбуваються без дотримання дозвільної процедури. З іншого боку, і випадки подання позовів від правовласників по факту таких порушень є поодинокими, тобто авторів здебільшого влаштовує стан справ.

Зараз законодавець знову робить спробу запровадити свободу панорами як «можливість фотографувати, знімати на відео, замальовувати та іншим способом фіксувати зовнішній вигляд тих захищених

авторськими правами об'єктів, що є публічно представлені. Також, свобода панорами передбачає відсутність будь-яких обмежень із боку авторів творів на виготовлення, розповсюдження і публічну демонстрацію подібних зображень» (Проект Закону про внесення доповнень до Закону України «Про авторське право та суміжні права» (щодо свободи панорами) від 29 грудня 2014 року № 1677).

Законопроект передбачає застосування правового режиму «вільного використання» (що означає: без дозволу автора, іншої особи, яка має авторське право, і без виплати авторської винагороди) до творів, розташованих у місцях, що досяжні для широкої публіки, є доступними для фотографування, є частиною пейзажу.

Погоджуючись із нагальністю таких змін, слід наголосити на необхідності нормативного з'ясування змісту категорій «громадське місце», «публічно доступне місце» в контексті законопроекту № 1677, як таких, що неминуче будуть дискутуватися у процесі практичного втілення положень Закону.

У багатьох країнах, що передбачають свободу панорами, це поняття виключає приміщення або його частини, а в інших – включає всі місця, в які доступ є вільним або навіть за певну плату. При цьому в більшості країн заборонено відтворення об'єктів архітектури з пересувних платформ, літаків, сходів або інших спеціальних пристосувань.

Відштовхуючись від визначення «публічно недоступного місця» (ст.ст. 267, 269, 270 КПК України), під «публічно доступним місцем», на нашу думку, слід розуміти місце (як у приміщеннях, так і поза ними; як у межах населених пунктів, так і поза ними), для перебування у якому на правових підставах не потрібно отримання згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Іншими словами, це весь публічний, громадський простір.

Під «громадським місцем» законодавство України розуміє «частину (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони» (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22 вересня 2005 року № 2899-IV).

Як вважає А. Подоляка, громадське місце пов'язується з перебуванням у ньому людей. Для громадських місць характерна певна концентрація людей, не пов'язаних між собою особистими, сімейними, трудовими відносинами і, як правило, не знайомих. Тим часом,

у підзаконних нормативно-правових актах міститься орієнтовний перелік громадських місць, а саме: вулиці, площі, парки, транспортні магістралі, вокзали, пристані, аеропорти й інші громадські місця.

Поява в системі прав інтелектуальної власності права на свободу панорами матиме позитивні наслідки, оскільки так буде встановлений необхідний баланс між інтересами автора твору, його правами інтелектуальної власності та потребами сучасного суспільства дозволяти розумну свободу зйомки в громадських місцях, з одного боку, і сприянням культурному розвитку через розширену можливість доступу до об'єктів культурної спадщини, – з іншого.

УДК 343.97

Медицький Ігор Богданович

ПОЛІТИЧНА КРИМІНОЛОГІЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ПОШУКІВ

Як свідчать реалії, політична злочинність перетворилася на серйозну загрозу безпеці суспільства, як на міжнародному, так і на національному рівнях. Дослідження даного феномену безумовно набуває першочергової ваги, зважаючи особливо на ту складну ситуацію, у якій перебуває Україна. Події в державі, започатковані кінцем 2013 року, увійшли до національної історії чисельними акціями громадянської непокори, викликаними абсолютизацією влади, нехтуванням конституційно-правовими приписами та небажанням забезпечити конструктивний діалог задля збереження громадського спокою. Як наслідок – кардинальна зміна усєї політично-владної вертикалі та задекларований процес реформування суспільного життя в політичній, економічній, культурно-ідеологічній та інших сферах. Процес, на який безумовно впливають зовнішні деструктивні чинники. Анексія Криму та триваюча антитерористична операція на Сході виступають доказом перетворення України в надзвичайно важливий об'єкт геополітичного протистояння, вістря цілеспрямованої діяльності інших суб'єктів міжнародних відносин із досягненням власних інтересів.

Діяльність терористичних організацій перебуває у безпосередньому зв'язку із загостренням криміногенної ситуації, причому не тільки на підконтрольних їм територіях. Особливого резонансу та поширення набули злочини терористичного спрямування, спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичної обстановки; нового поштовху до розвитку отримав злочинний промисел, пов'язаний із незаконним

обігом вогнепальної зброї та боєприпасів, наркотиків, контрабандним переміщенням товарів, протиправним заволодінням власністю. Існування терористичних «анклавів» у Донецькій та Луганській областях впливає на криміногенну ситуацію не тільки прямо, а й опосередковано. Мова йде про втрату/послаблення соціального контролю над великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, а, відтак – про непоодинокі випадки протиправної діяльності, реалізовані ними та у відношенні до них; приклади шахрайського заволодіння коштами під виглядом волонтерської діяльності, ухилення від призову за мобілізацією та заклики до такого роду дій.

Тривалий час кримінологічні аспекти політичної злочинності не привертала до себе належної уваги. У ХХ ст. дослідженню цього феномену значною мірою перешкоджало ідеологічне лицемірство часів «холодної війни», що маскувало і містифікувало це явище. Політичне значення проблеми було виправданням виключення її з кола наукових досліджень.

Наприкінці минулого століття дослідження політичних злочинів значно інтенсифікувалося як у західній, так і в пострадянській кримінологічній науці. У 1992 р. російський кримінолог Д. Шестаков запропонував використовувати термін «політична кримінологія» для позначення окремої галузі кримінологічної науки, що досліджує закономірності взаємозв'язку злочинності і політики. У Росії становлення політичної кримінології пов'язане з іменами В. Бурлакова, В. Вандишева, Б. Волженкіна, Я. Гилинського, Г. Горшенкова, С. Іншакова, П. Кабанова, В. Лунєєва та інших учених. Різноманітні аспекти політичної злочинності досліджені також і у працях вітчизняних науковців: В. Антипенко, В. Глушкова, В. Дрьоміна, В. Ємельянова, А. Закалюка, Н. Зелінської, О. Костенко, О. Литвака та інших. Сучасна юридична наука, визнаючи особливу важливість політичних деліктів, більшу небезпечність їх наслідків порівняно із злочинами побутового чи корисливого характеру, все частіше звертається до виокремлення цього напрямку у кримінології.

Що стосується предмету політичної кримінології, його меж, об'єму та змістовного наповнення, ці моменти й надалі залишаються далекими від одностайного їх розуміння науковцями. Одні спеціалісти розглядають політичну кримінологію у вузькому розумінні, як окремий напрям (кримінологічну теорію), що стосується вивчення закономірностей розвитку політичної злочинності та розроблення загальносоціальних і спеціальнокримінологічних заходів запобігання. Інші розглядають предмет політичної кримінології у широкому розумінні як діяльність у сфері політики, спрямовану на аналіз

злочинності в цій сфері та розроблення політичних рішень із її стримування. Треті – обмежуються лише вивченням закономірностей існування та розвитку злочинності у політичній сфері суспільного життя і розробленням заходів з її стримування на соціально прийнятному рівні.

А. І. Долгова доходить висновку, що предметом політичної кримінології виступає політична злочинність, її причини, особистість політичного злочинця та заходи її запобігання. На думку засновника російської політичної кримінології Д. А. Шестакова предмет політичної кримінології включає в себе «злочинну політику; вплив тоталітарної політики на загальнокримінальну злочинність; злочини проти конституційного здійснення політики; кримінологічну політику; політичні спекуляції проблемою злочинності». П. А. Кабанов оцінює політичну кримінологію як кримінологічну теорію, яка вивчає закономірності існування злочинності в політичній сфері життя суспільства, її причини, особистісні характеристики тих, хто вчиняє злочини у цій сфері, а також заходи по її запобіганню. За концепцією О. Костенко, предметом політичної кримінології мають бути політичні аспекти породження злочинності і політичні засоби протидії їй.

«Серцевину» предмету політичної кримінології виступає політична злочинність, у розумінні якої науковці дотримуються не завжди однакових позицій. У кримінологічній літературі, в цілому, виділяють три основних підходи: 1) мова йде про злочини в політичній сфері, пов'язані, передусім, з питаннями державної влади, устрою, політичного режиму; 2) одночасно підлягають застосуванню критерії вчинення злочинів у політичній сфері та з відповідною політичною мотивацією; 3) приймається до уваги тільки вказана мотивація і презюмується, що вона може тягнути за собою вчинення різних за своєю юридичною кваліфікацією діянь.

В. В. Лунєв, з урахуванням кримінально-правового, мотиваційного та оціночного підходів, пропонує усі різновиди політичної злочинності умовно звести до трьох видів: злочини, які вчиняються з політичних мотивів окремими особами чи угрупованнями проти легального конституційного ладу (держави) або її законних керівників; злочини, які вчиняються з політичних мотивів окремими особами чи групами осіб проти політичних конкурентів; злочини, які вчиняються правлячим угрупованням тоталітарних режимів у власних політичних цілях, проти народу, окремих партій, груп і окремих осіб.

У наведеній вище класифікації звертає на себе увагу обов'язкова присутність політичної мотивації деліктів, що, як уявляється, не повинна використовуватись у якості єдиного можливого та

самодостатнього критерію віднесення того чи іншого правопорушення до категорії політичних. Переконаливою видається позиція Н. Зелінської, яка виділяє три альтернативних чинники: політичний контекст (злочин відбувається у руслі державної політики або політики будь-якої організації чи групи); політичну мотивацію індивідуальної чи групової поведінки; політичну значущість корисливих і насильницьких злочинів з аполітичних мотивацій, зумовлену соціальним статусом злочинця або загальнонебезпечним способом вчинення злочину. Це дає можливість досліджувати політичні злочини не тільки в контексті боротьби за владу/впливу на неї або у контексті її подальшого утримання/зловживання нею. В системі політичної злочинності необхідно виділяти й злочини, реалізація яких не зумовлена безпосередньо владними претензіями або ж можливостями використовувати уже здобуті можливості. Мова йде про делікти, які справляють настільки суттєвий вплив на соціально-політичну ситуацію, що повинні належати до політичних. Ці злочини пов'язані з ідеологічними, релігійними, національними, расовими чи іншими переслідуваннями та відбуваються без мети захоплення чи утримання влади.

Політичну кримінологію достатньо обгрунтовано вважати самостійною і перспективною підгалузю кримінологічної науки, розвиток якої дасть можливість виявити основні напрями взаємодії політики та криміналітету, розробити заходи контролю та протидії, які стануть складовою частиною концепції кримінологічної безпеки суспільства.

УДК 343

Мельник Петро Васильович

ПРОБЛЕМИ ПЕНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Визначення меж і характеру покарання за вчинення злочинів проти довкілля має важливе значення у сфері протидії цим злочинам. Питання щодо видів і розмірів покарання за злочини проти довкілля охоплюється інститутом пеналізації (депеналізації) даних злочинів.

Пеналізація злочинів – це складова частина кримінально-правової політики держави, яка становить собою процес і результат діяльності законодавця із визначення в кримінальному законі видів і розмірів покарань за злочини з метою нормативного забезпечення засобів для протидії злочинності. Пеналізація являє собою синтетичний процес, який складається з нормативного визначення характеру караності

діянь та практичного призначення покарання за конкретний злочин. Проф. О. І. Коробєєв зазначає, що пеналізація – є процес визначення характеру караності діянь, а також їх фактична караність, тобто процес призначення кримінального покарання у судовій практиці. Тому вбачається, що пеналізація реалізується на законотворчому (визначення характеру караності діянь) і правозастосовному (призначення покарання за конкретний злочин) рівнях. Отже, виділяють два рівні пеналізації: законотворчий і правозастосовний. Пеналізація – це процес встановлення, розширення, посилення караності за злочинні діяння, а також призначення покарання. Тобто, це встановлення в законі та реалізація на практиці видів і розмірів покарання за вчинені злочини.

Як це не сумно, але слушно відмічає О. Книженко, що законодавець, визначаючи межі кримінально-правових санкцій, не має ані чітко визначених правил їх конструювання, ані принципів їх встановлення, що негативно позначається на реалізації кримінально-правової політики у державі та досягненні завдань, визначених у кримінальному законодавстві.

У санкціях статей злочинів проти довкілля передбачено такі основні покарання як штраф, позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадські роботи, арешт, обмеженням волі та позбавленням волі. А також додаткове покарання у виді позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

З урахуванням положень ст. 12 КК України, слід відмітити, що основна частина злочинів проти довкілля є злочинами невеликої і середньої тяжкості.

Всі прості склади злочинів невеликої тяжкості в санкціях передбачають основне покарання у виді штрафу. Як альтернатива цьому покаранню може бути обмеження волі (в більшості випадків до 2 або 3 років) (ч. 1 ст. 239-1, ч. 1 ст. 240, ст. 247, КК України та ін.), позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 238, ч. 1 ст. 239, ч. 1 ст. 242, ч. 3 ст. 243 КК України), громадські роботи (ст. 247, ч. 1 ст. 248 КК України), арешт на строк до 6 місяців (ч. 1 ст. 244 КК України), позбавлення волі до 2 років (ч. 1 ст. 240, ч. 1 ст. 244 КК України). Виняток з цього становить ст. 253 КК України, відповідно до санкції якої основне покарання встановлюється у виді позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або обмеженням волі.

Санкції простих складів злочинів середньої тяжкості включають три види строків позбавлення волі. В одному випадку покарання у виді

позбавлення волі встановлюється на строк до трьох років (ч. 2 ст. 240, ч. 1 ст. 243, ст. 246, ст. 250, ст. 251 КК України), в іншому – на строк від 2 до 5 років (ч. 1 ст. 245 КК України). А за вчинення діяння, передбачено ст. 237 КК України, винну особу суд може позбавити волі на строк до 5 років. Згідно зі ст. 12 КК України одним із критеріїв відмінності злочинів невеликої тяжкості від злочинів середньої тяжкості є покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років. Тобто, «злочином середньої тяжкості є злочин, за який: ... верхня межа покарання у виді позбавлення волі перевищує два роки, але не перевищує п'яти років...». А законодавець у п'яти простих складах злочинів середньої тяжкості проти довілля встановив покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років. Тобто, видається, що злочини, передбачені ч. 2 ст. 240 (Порушення правил охорони або використання надр), ч. 1 ст. 243 (Забруднення моря), ст. 246 (Незаконна порубка лісу), ст. 250 (Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів) і ст. 251 (Порушення ветеринарних правил) КК України, досить «натягнуто» включено в категорію злочинів середньої тяжкості.

У всіх санкціях простих складів злочинів середньої тяжкості передбачено такі альтернативні основні види покарань, як обмеження волі і штраф. А у ст. 246 і ст. 250 КК України до того ж арешт, ст. 251 КК України – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Виняток становить ст. 237 КК України, в якій покарання виражається у обмеженні волі або позбавленні волі.

Тобто, штраф як основне покарання є у всіх простих складах злочинів проти довілля невеликої і середньої тяжкості, крім ст. 237 і 253 КК України.

У простих злочинах невеликої тяжкості штраф встановлюється у розмірі від 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.) до 600 н.м.д.г. В основному цей розмір становить до 200 н.м.д.г. Що стосується простих злочинів середньої тяжкості, то розмір штрафу за їх вчинення встановлюється в межах 30 н.м.д.г. – 800 н.м.д.г.

Проаналізувавши розміри штрафів, можна побачити, що злочин належить до злочинів середньої тяжкості, а у санкції статті розмір штрафу встановлено на рівні злочинів невеликої тяжкості (ст. 246 КК України – від 50 до 100 н.м.д.г., ст.250 КК України – до 50 н.м.д.г., ст. 251 КК України – від 100 до 200 н.м.д.г. Зокрема, максимальний розмір штрафу злочину середньої тяжкості (ст. 250 КК України) у 12 разів менший максимального розміру штрафу злочинів невеликої тяжкості. Як вихід з цієї ситуації Н. А. Орловська обґрунтовує необхідність більш детальної градації злочинів за ступенем тяжкості.

Слід також відмітити, що санкції статей 246, 250, 251 КК України включають по чотири види альтернативних основних покарання. Зокрема, ст. 246 (Незаконна порубка лісу) і 250 (Проведення вибухових робіт із порушенням правил охорони рибних запасів) КК України передбачає покарання у виді штрафу, арешту, обмеження волі та позбавлення волі; ст. 251 (Порушення ветеринарних правил) КК України – штрафу, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, обмеження волі та позбавлення волі. При цьому, об'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 250 і 251 КК України, характеризується порушенням певних правил, тобто дефініція цих статей не є надто широка. У зв'язку з цим, на нашу думку, варіативність санкції цих статей не повинна бути надто велика і не перевищувати більше трьох видів покарання, як це закріплено в інших статтях розділу VIII Особливої частини КК.

Якщо проаналізувати санкції простого і кваліфікованого складу злочину, передбаченого ст. 248 КК України (Незаконне полювання), то ми побачимо, що серед покарань за вчинення діяння, закріпленого ч. 1 цієї статі, є обмеженням волі на строк до трьох років. У той же час у ч. 2 ст. 248 КК України також є покарання у виді обмеження волі із зазначенням лише верхньої межі цього покарання – до п'яти років. В даному випадку законодавець не вказавши нижньої межі обмеження волі у ч. 2 ст. 248 КК України дає можливість суду призначити даний вид покарання в межах від 1 до 5 років. Тобто призначити однаковий або навіть менший строк обмеження волі порівняно з простим складом злочину. Тим самим прирівнявши за ступенем тяжкості кваліфікований склад злочину до простого. Така ситуація є невиправдана. Тому доцільно, встановити покарання у виді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років за діяння, передбачене ч. 2 ст. 248 КК України, щоб нижня межа покарання кваліфікованого складу злочину не опускалася нижче верхньої межі покарання за простий склад злочину.

Отже, на підставі викладеного вище, слід відмітити відсутність системного підходу в пеналізації злочинів проти довкілля. Тому доцільно закріпити основні правила пеналізації злочинів, і при цьому врахувати, щоб варіативність санкції не була надто велика і не перевищувала більше трьох видів покарання, а нижня межа покарання кваліфікованого складу злочину не опускалася нижче верхньої межі покарання за простий склад злочину.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Впровадження в законодавства нових правовідносин, пов'язаних із пробацією, потребує внесення змін до низки законів України у сфері правосуддя, виконання кримінальних покарань, а також пов'язані з ними питання свободи пересування, соціальної допомоги, охорони дитинства, волонтерської діяльності та деякі інші.

1. У статті 2 Закону України **«Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України»** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 20, ст. 151) слова «кримінально-виконавчої інспекції – п'яти відсотків кількості осіб, які перебувають на обліку в цій інспекції» замінити словами «персоналу пробації – п'яти відсотків кількості осіб, які перебувають на обліку в підрозділах пробації».

2. Частину третю статті першої Закону України **«Про волонтерську діяльність»** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст. 435) доповнити абзацом дев'ятим такого змісту: «сприяння персоналу органу пробації у здійсненні нагляду за засудженими, до яких застосовується пробація, та проведенні з ними соціально-виховної роботи».

3. У пункті б частини першої статті 34 Закону України **«Про місцеве самоврядування в Україні»** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст. 170):

1) підпункт 14 доповнити словами: «а також осіб, до яких вироком суду застосовано пробацію»;

2) доповнити підпунктом 17 такого змісту:

«17) прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для відпрацювання у встановленому законом порядку безоплатних суспільно-корисних робіт особами, яким вироком суду призначено такий вид покарання».

4. Частину третю статті 33 Закону України **«Про охорону дитинства»** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст. 142) після слова «покарання» доповнити словами «та застосування до них пробації».

5. Пункт 2 частини четвертої статті 6 Закону України **«Про психіатричну допомогу»** (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 19, ст. 143) викласти у такій редакції:

«2) провадження досудового розслідування, підготовки досудової доповіді щодо обвинувачених або судового розгляду за письмовим запитом слідчого, прокурора, суду та персоналу органу пробації».

6. У Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 15, ст. 232):

1) частину другу статті 12 після абзацу третього доповнити новим абзацом такого змісту: «осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням».

У зв'язку з цим абзаци четвертий-десятий вважати відповідно абзацами п'ятим-одинадцятим.

2) частину другу статті 13 після абзацу четвертого доповнити новим абзацом такого змісту: «осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням».

У зв'язку з цим абзаци п'ятий-сьомий вважати відповідно абзацами шостим-восьмим.

7. У статті 10 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст. 213):

1) частину першу доповнити абзацом такого змісту: «медико-соціальної, соціально-освітньої, фізичної та психологічної реабілітації дітей, звільнених від відбування покарання з випробуванням або з застосуванням примусових заходів виховного характеру»;

2) частину другу після слів «або позбавлення волі на певний строк» доповнити словами: «а також дітям, звільненим від відбування покарання з випробуванням або із застосуванням примусових заходів виховного характеру».

8. У Законі України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 358):

1) частину п'яту статті 7 доповнити абзацом такого змісту: «дітям та молоді, яким судом призначено проходження пробачійних програм або індивідуальних програм соціальної реабілітації»;

2) статтю 9 доповнити частиною четвертою такого змісту: «Отримання соціальних послуг, що надаються у межах реалізації пробачійних програм або індивідуальних програм соціальної реабілітації, призначених судом неповнолітнім, звільненим від відбування покарання з випробуванням або з застосуванням примусових заходів виховного характеру, є обов'язковим»;

3) у частині першій статті 10:

а) абзац п'ятий після слів «соціальні послуги» доповнити словами «крім випадків їх надання у межах реалізації пробачійних програм або індивідуальних програм соціальної реабілітації, призначених судом неповнолітнім»;

б) абзац шостий після слів «соціальних послуг» доповнити словами «крім випадків їх надання у межах реалізації пробачійних

програм або індивідуальних програм соціальної реабілітації, призначених судом неповнолітнім».

9. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 38, ст. 380) доповнити статтею сімнадцятою такого змісту:

«Стаття 17. Повноваження персоналу органу пробачії.

Персонал органу пробачії:

1) спільно з адміністрацією установи виконання покарань сприяє засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги, працевлаштуванні після звільнення працездатних осіб;

2) здійснює інші повноваження в цій сфері відповідно до закону».

УДК 342.9

Нестеренко Ірина Вячеславівна

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН І ДЕРЖАВИ В СУДІ

Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді (як новий процесуальний інститут) полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, визначених законом. Здійснення такого представництва є суспільно важливою конституційною функцією органів прокуратури (п. 2 ст. 121 Конституції України).

З моменту конституційного закріплення функції представництва починається активна розробка проблематики представницької діяльності прокуратури України на науковому рівні, включаючи проведення відповідних комплексних досліджень.

Представництво прокурором інтересів громадянина і держави розглядаються у дисертаційних дослідженнях М. В. Руденко «Теоретичні проблеми представництва прокуратурою інтересів держави в арбітражних судах» (2001), М. М. Руденко «Організаційно-правові аспекти представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в адміністративному суді» (2009), О. В. Агєєва «Прокурор як суб'єкт

адміністративного процесу» (2006), О. В. Анпілогова «Правове регулювання участі прокурора в адміністративному судочинстві щодо захисту прав та свобод громадянина» (2008), Т. О. Дунаса «Участь прокурора в цивільному судочинстві України» (2009).

Окрім зазначених робіт, представницька діяльність прокуратури розглядалася і в дослідженнях М. В. Косюти «Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави» (2002), М. І. Мичка «Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України» (2002), В. В. Сухоноса «Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики» (2009).

Крім того, у цілій низці публікацій у періодичних виданнях висвітлювались загальні питання представництва прокуратурою інтересів громадян і держави (Т. О. Дунас, Н. Зарудян, В. Кириченко, М. Косюта, І. Марочкін, О. Михайленко, М. В. Руденко, М. М. Руденко, Н. Саволій, В. Сапунков, М. Сидоренко та ін.); питання завдань прокуратури та прокурорів (Т. Дунас, І. Осейчук та ін.); окремі напрямки представництва (А. Василевський, О. Кучер, О. Мусієнко та ін.); статус прокурорів, обсяг і межі їх повноважень (В. Бабкова, А. Домбругова, О. Прасов, М. М. Руденко, О. Рябченко, С. Фурса, О. Черв'якова та ін.); приводи і підстави представництва (М. М. Руденко); форми представництва (М. М. Руденко, В. Семененко); правова категорія «інтерес» як предмет представництва (В. Валюх, М. Косюта, В. Семенюк); взаємодія прокуратури з судом (М. В. Косюта, М. І. Мичко та ін.); участь прокурорів у перегляді судових рішень (Ю. О. Фідря) тощо.

Низка робіт українських дослідників сучасного періоду присвячена організації роботи та управлінню в органах прокуратури. Це дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук М. К. Якимчука «Організаційно-правові основи управління в органах прокуратури» (2002) та Є. М. Поповича «Управління органами прокуратури України: організаційно-правові проблеми» (2010), дисертаційні дослідження В. М. Гусарова «Проблеми організації роботи міської (районної прокуратури» (1995), М. І. Мичка «Проблеми організації роботи апарату обласної прокуратури» (1995). В. В. Кулакова «Проблеми організації роботи апарату обласної прокуратури по нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство» (1999) та В.Є. Завгороднього «Основні напрями організації роботи районних (міських) прокуратур» (2009).

Окрім дисертаційних досліджень, питання організації роботи прокуратури в цілому або окремих її елементів розглядалися й у навчально-методичній літературі (В. С. Бабкова, Г. М. Гусаров, Л. М. Дави-

денко, І. В. Європіна, П. М. Каркач, І. М. Козьяков, О. М. Литвак, І. Є. Марочкін, М. І. Мичко, А. М. Мудров, В. П. Пшонка, Г. П. Серета, О. М. Толочко, О. Б. Черв'якова, М. К. Якимчук та ін.), а також у публікаціях у періодичних виданнях (В. С. Бабкова, М. Говоруха, Л. М. Давиденко, В. Драговоз, І. В. Європіна, В. Є. Загородній, І. В. Задоренко, П. М. Каркач, О. Р. Михайленко, М. І. Мичко, А. М. Мудров, В. Пацюркевич, С. В. Подкопаєв, Л. Прінь, П. В. Шумський та ін.). У зазначених публікаціях висвітлено широкий спектр питань організації роботи прокуратури: принципи організації роботи прокуратури (В. Малюга, О. Р. Михайленко, М. І. Мичко), розмежування компетенції між органами прокуратури (І. В. Задоренко, С. В. Подкопаєв), розподіл службових обов'язків в прокуратурі (Л. М. Давиденко, В. С. Загородній, П. М. Каркач), організації особистої роботи районного, міського прокурора (Л. М. Давиденко, П. М. Каркач), планування роботи в органах прокуратури (І. В. Європіна, Л. Прінь, В. П. Пшонка), контроль виконання (О. Анісімов, В. С. Бабкова, І. В. Європіна, І. М. Козьяков, А. М. Мудров, Л. Прінь), інформаційно-аналітичного забезпечення прокурорської діяльності (В. С. Бабкова, Л. Прінь), організації діловодства (П. В. Шумський) тощо. При цьому робіт, присвячених безпосередньо організації роботи органів прокуратури з представництва інтересів громадян або держави в суді (враховуючи особливості цього виду прокурорської діяльності), окрім декількох статей (М. Говоруха, А. Матвієць, В. Морозов) та окремих розділів у дисертаційних дослідженнях з представницької діяльності прокуратури в певних видах судочинства М. В. Руденко, М. М. Руденко) немає.

Підсумовуючи, зазначимо, що наведені наукові роботи створили ґрунтовну теоретичну базу для подальшого дослідження участі прокурора у суді та представництва інтересів громадянина або держави.

УДК 343.222

Письменський Євген Олександрович

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА ЕКСТРИМІСТСЬКИХ ІДЕОЛОГІЙ: ЧИ ПРАВИЛЬНО ВЧИНИВ ЗАКОНОДАВЕЦЬ?

28 січня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму», згідно з яким встановлювалась відповідальність за публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганду неонацист-

ської ідеології, виготовлення та (або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників (ст. 436-1 КК України).

Ухвалені до КК України зміни відразу викликали жваве обговорення, під час якого переважна більшість фахівців виловила щодо них критичні міркування. Окремі з них розглянемо в цій доповіді.

Щодо підстав криміналізації. Не викликає сумніву, що пропаганда будь-якої тоталітарної ідеології та суміжні з цим дії здатні заподіювати шкоду правоохоронюваним інтересам, адже йдеться про розпалювання міжнаціональної, расової, релігійної ворожнечі тощо. Так, за твердженням А. А. Васильєва та О. С. Пироженка, актуальність зазначеного нововведення беззаперечна через необхідність запровадження ефективних заходів у боротьбі із певними видами поведінки, які сприяють ескалації сучасних форм расизму, расової дискримінації, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості, і екстремістськими рухами, що створюють реальну загрозу сучасним демократичним цінностям.

Описуючи характер суспільної небезпеки злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України, Л. О. Мостепанюк та А. А. Павловська зауважують, що необхідність введення зазначеної норми зумовлена тим, що Україна як країна-учасниця ОБСЄ та Ради Європи, з одного боку, взяла на себе зобов'язання захищати загальнолюдські і демократичні цінності, а з другого боку, як країна, що зазнала чи не найбільших людських та моральних втрат від злочинів нацизму і сталінізму, найбільше зацікавлена в реалізації положень вищезазначених міжнародних актів. Суспільна небезпека цього злочину полягає в небезпеці порушення миру між державами і народами. Адже в Декларації про право народів на мир від 12 листопада 1984 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила, що народи нашої планети мають священне право на мир. Збереження цього права і сприяння його здійсненню визнається одним з основних обов'язків кожної держави.

Дослідники зазначають, що в сучасній світовій практиці є два шляхи боротьби із рецидивами минулого: кримінально-репресивний та культурно-просвітницький. Та чи інша держава може віддавати пріоритет одному з цих шляхів, але певною мірою застосовуються обидва. Разом із тим у більшості країн все ж основна увага акцентується саме на заходах виховного і пропагандистського характеру. Лише в близько 20 державах передбачена кримінальна відповідальність за заперечення чи виправдання злочинів проти

людяності, передусім за заперечення геноцидів, зокрема Голокосту. Поруч з геноцидом подекуди законодавчо забороняється заперечувати злочини тоталітарних режимів.

Скажімо, в Австрії згідно з § 3 Конституційного «закону про заборону 1947» (Verbotsgesetz 1947) від 1947 року з поправками 1992 року встановлена кримінальна відповідальність за публічне заперечення, применшення, схвалення або виправдання злочинів націонал-соціалізму. В Угорщині 22 лютого 2010 року ухвалено закон, який криміналізує заперечення Голокосту, а вже в червні 2010 року до нього вносяться зміни, за якими кримінально караним стає заперечення геноциду, вчиненого як націонал-соціалістичною, так і комуністичною системами.

Через відсутність історичної конкретизації найбільш досконалим та вираженим фахівці називають кримінально-правовий припис в Іспанії, відповідно до якого злочинним є заперечення або виправдання будь-яких злочинів геноциду. Так само цікавим є підхід, застосований у КК Люксембургу. У цій країні відповідальність настає за заперечення (оспорювання, зменшення, виправдання) злочинів нацистів, а також інших фактів геноциду, визнаних люксембурзькими або міжнародними судами чи іншими владними органами («reconnus par une juridiction ou autorite luxembourgeoise ou internationale»).

Ураховуючи сказане, криміналізація публічного заперечення чи виправдання «злочинів фашизму проти людяності, вчинених у роки Другої світової війни, зокрема злочинів, здійснених організацією «Вафен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співробітничав із фашистськими окупантами» викликає сумнів. Заперечення фактів, викладених саме в такій інтерпретації, або їх виправдання може вважатись порушенням свободи вільно висловлювати свої думки, піддавати конструктивній критиці суперечливі та вкрай неоднозначні факти минулого. Адже зазначене законодавче формулювання складно назвати історично доктринальним. Наприклад, кримінальній відповідальності підлягатиме вчений-історик, який заперечуватиме оцінку певного факту як «злочину фашизму проти людяності», вважаючи, що тут слід говорити про іншу категорію злочинів або треба використовувати формулу «злочин націонал-соціалізму».

До того ж має місце певна односторонність, упередженість, намагання сховати за злочинами, вчиненими під гаслами фашизму та нацизму, злочини сталінського режиму. Невже їх виправдання або заперечення має менший рівень суспільної небезпеки? Чи є злочинним ставлення до осіб, які протидіяли не лише гітлерівській агресії, але й сталінській?

Щодо умов криміналізації. Передусім треба звернути увагу на те, що окремі положення ст. 436-1 КК України допускають їх довільне тлумачення, чим грубо порушується принцип юридичної визначеності.

Так, зміст і розуміння низки понять («заперечення», «виправдання», «злочини фашизму», «фашистські окупанти», «співробітництво з фашистськими окупантами», «неонацистська ідеологія», «прибічники фашистів») не завжди є однозначними не лише серед юристів, але й в українському суспільстві загалом. Їх використання в деяких випадках спотворює історичні факти, надалі розвиваючи комуністичні міфи, що активно розроблялись та впроваджувались в Радянському Союзі під час та після завершення Другої світової війни.

Скажімо, з одного боку, до прибічників фашизму в контексті ст. 436-1 КК України можуть відноситись ті сили, які боролись за незалежність України в надскладних і неоднозначних умовах того часу. З іншого – ними є представники радянської влади, які розпочали разом із гітлерівською Німеччиною війну, активно співпрацюючи один з одним. Те саме стосується співробітництва з фашистськими окупантами.

У літературі можна знайти багато інших прикладів історичної та юридичної недолугості кримінально-правового припису, передбаченого в ст. 436-1 КК України. Скажімо, визнається некоректним використання поняття «фашизм» щодо військових формувань Третього Рейху, оскільки провідною ідеологією там був нацизм (націонал-соціалізм), на відміну від власне фашистської Італії. Поняття «фашизм» та «нацизм» на побутовому рівні часто використовують як синонімічні, але в нормативних актах таке отожднення щонайменше політично безграмотне. Слід пам'ятати, що ці та подібні їм поняття широко і дуже різнопланово використовують у політичній та історичній літературі, у пресі та в побутовому житті, а певного часу «фашистськими» називали всі ворожі СРСР правлячі режими незалежно від їх реальної ідеології. Виявляється, що внаслідок встановлення кримінальної відповідальності за публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму проти людства відповідні діяння щодо злочинів нацизму залишилися безкарними, водночас пропаганда неонацистської ідеології є кримінально караною, а пропаганда фашистської ідеології – ні.

Сказане дозволило фахівцям дійти висновку щодо доречності декриміналізації досліджуваного діяння (С. М. Мохончук), помилковості ухвалення відповідних законодавчих змін (І. Б. Усенко, С. В. Ромінський).

Вважаю, що криміналізація діянь, описаних у ст. 436-1 КК України, є хибним способом вирішення низки соціально-політичних проблем сьогодення, особливо враховуючи, що частина з них існує лише уявно. Розглядані зміни до кримінального законодавства стали черговим прикладом помилковості криміналізації, що, на жаль, не є рідкістю у вітчизняній практиці нормотворення.

Ураховуючи сказане, 9 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила рішення змінити редакцію ст. 436-1 КК України (наразі відповідний закон не набрав чинності). Проте можна констатувати, що зроблено це у вкрай невдалий спосіб. Вирішуючи одні проблеми, законодавець породжує інші.

УДК 343.2.01

Острогляд Олександр Васильович

СУБ'ЄКТИ ТА УЧАСНИКИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Одним із напрямків сучасних наукових досліджень, що безпосередньо пов'язаний з протидією злочинності є кримінально-правова політика, оскільки саме ця частина внутрішньої політики держави є основоположною складовою державної політики протидії злочинності.

Проте одразу слід відмітити, що понятійний апарат, який стосується кримінально-правової політики, навряд чи можна визнати сформованим. А це у свою чергу призводить до різного розуміння одних і тих же понять, їх підміни, що негативно відображається на поступу в наукових дослідженнях, формуванні та реалізації кримінально-правової політики.

Кримінально-правова політика не може бути сформована та реалізована без її суб'єктів, оскільки саме їх діяльність і визначає її зміст. Можна також сказати, що від ефективності діяльності суб'єктів кримінально-правової політики напряму залежить стан протидії злочинності.

На сьогодні у визначенні та розумінні суб'єктів кримінально-правової політики дискусійними залишаються наступні аспекти: хто виступає суб'єктом кримінально-правової політики; розмежування понять «суб'єкт» та «учасник» кримінально-правової політики; що виступає критерієм для формування системи суб'єктів кримінально-правової політики – форми її реалізації чи рівнева (площинна) диференціація, функціональна направленість.

Для того, щоб визначити поняття «суб'єкт кримінально-правової політики» потрібно визначитися зі змістовним наповненням терміна «суб'єкт» та одразу відмежувати його від терміну «учасник». Великий тлумачний словник сучасної української мови вказує, що суб'єкт це: – істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; – особа, група осіб, організація і т. ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті; особа чи організація як носій певних прав та обов'язків та ін. Учасником же є той хто бере чи брав участь у чому-небудь; той хто входить до складу якої-небудь організації, об'єднання і т. ін.

У відношенні до кримінально-правової політики суб'єктом можна назвати особу, групу осіб, організацію яким належить активна цілеспрямована роль у процесі формування чи (та) реалізації кримінально-правової політики, які мають визначені права і обов'язки і коли така роль складає частину їх основної діяльності. Учасником же кримінально-правової політики є той хто бере участь у процесі формування чи реалізації кримінально-правової політики поряд з іншими основними обов'язками.

У формуванні системи суб'єктів кримінально-правової політики спостерігається різноманітність підходів.

Зокрема, М. А. Жуманязов, характеризуючи кримінальну політику Республіки Казахстан, зазначає, що суб'єкти кримінальної (в цьому розумінні близько до кримінально-правової – *О. О.*) політики – це коло учасників державної, політико-правової діяльності, які перш за все діють у формі і рамках закону, що визначає їх безпосередню участь у розробці і реалізації задач кримінальної політики на відповідному рівні. Суб'єктами реалізації кримінальної політики є посадові особи, державні органи, що здійснюють свою діяльність у рамках закону і реалізують кримінальну політику у формі правотворчості і правозастосування на відповідному рівні.

К. М. Осмоналієв, характеризуючи кримінальну (в цьому розумінні близько до кримінально-правової – *О. О.*) політику Киргизстану, вказує, що під системою суб'єктів кримінальної політики розуміється сукупність учасників кримінально-політичної діяльності, які в тій чи іншій формі і в рамках, встановлених законом, розробляють чи беруть участь у розробці кримінального і суміжного із ним законодавства, приймають чи застосовують його, а також здійснюють функції попередження злочинності. Отже, як відзначає автор, у систему суб'єктів кримінальної політики входить множинність різних за своєю структурою і виконуваним завданням і функціям державних органів. Їх об'єднує те, що вони беруть участь у розробці і реалізації завдань

кримінальної політики, а відмінність полягає в характері виконуваних завдань і функцій, в приналежності до конкретного рівня державного чи муніципального управління. В побудові системи суб'єктів К. М. Осмоналієв визначальним вважає функціональний критерій.

Г. Ю. Лесніков вважає, що не варто включати в систему суб'єктів кримінальної політики всі існуючі правоохоронні органи, оскільки вони самі себе такими в більшості не ототожнюють, вважаючи кримінальну політику діяльністю вищих органів державної влади. Під суб'єктами кримінальної політики Г. Ю. Лесніков пропонує розуміти державні органи і їх посадових осіб, що беруть участь у розробці і реалізації програм боротьби зі злочинністю, ресоціалізації злочинців.

У ґрунтовному виданні «Правова доктрина України (у 5 томах). Том 5 – Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку» для виділення суб'єктів кримінально-правової політики користуються рівневою диференціацією і таким чином до суб'єктів відносять: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховний Суд України. При цьому зазначається, що суб'єктами кримінально-правової політики визнаються лише ті державні інституції, які формують кримінально-правову політику. Учасниками ж кримінально-правової політики виступають: суди загальної юрисдикції; правоохоронні органи (прокуратура, МВС, СБУ, органи податкової міліції, органи Державної кримінально-виконавчої служби та ін.); громадяни (як при додержанні ними кримінально-правових приписів, так і в разі притягнення їх до кримінальної відповідальності за порушення норм КК України). Учасники кримінально-правової політики на відміну від суб'єктів не формують кримінально-правову політику, а лише діють у сфері кримінально-правової охорони та регулювання.

Аналізуючи всі наведені підходи, слід підкреслити, що незважаючи на те, що кожен із них має як позитивні, так і дискусійні моменти, найбільш вдалим критерієм для визначення системи суб'єктів кримінально-правової політики є врахування форм її реалізації, оскільки функціональна приналежність не є визначальною (державні органи можуть мати і інші функції, що можуть вважатися основними), а рівнева диференціація не дозволяє розмежувати поняття суб'єкт та учасник. Основи такої класифікації закладено Н. А. Лопашенко, яка поділяє суб'єктів кримінально-правової політики наступним чином: – на рівні правотворчості – законодавчі органи (вказуючи, що у відношенні до РФ це лише Дума РФ); – на рівні правозастосування – правоохоронні та судові (в переважній більшості випадків) органи.

У відношенні до України система суб'єктів кримінально-правової політики виглядатиме таким чином:

– суб'єкти, що реалізують кримінально-правову політику у формі правотворчості (Верховна Рада України, Президент України та ін.). Іншими словами це ті суб'єкти, які формують кримінально-правову політику та її джерела (дет. див. Острогляд О. В. Сучасне розуміння джерел кримінально-правової політики України // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ : РВВ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2012. – Вип. 6. – С. 58–63; Острогляд О. В. Правотворчість як форма реалізації кримінально-правової політики // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (в авторській редакції), (Донецьк, 15 березня 2014). – Донецьк : ООО «Цифр. тип.», 2014. – С. 207–209);

– суб'єкти, що реалізують кримінально-правову політику у формі правозастосування (правоохоронні та судові органи).

Слід також відзначити, що система суб'єктів кримінально-правової політики є динамічним явищем (тобто можливе доповнення новими суб'єктами чи виключення існуючих), що залежить від розвитку кримінально-правової політики України. Крім того, статус суб'єкта і учасника може змінюватися залежно від форми реалізації, наприклад, правоохоронні органи у випадку реалізації виступають суб'єктом, а в випадку формування – учасником.

УДК 346.3

Січко Дмитро Сергійович

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Формування нових економічних та правових засад функціонування господарських товариств в Україні завжди ставить необхідність ретельного дослідження ефективності ухвалених законодавчих новел та результатів їх впровадження в економічний оборот країни. Одним із проблемних питань у сфері корпоративних конфліктів є питання придбання/відчуження товариством майна та належне правове оформлення зазначеної операції. Особливо, якщо це стосується придбання/відчуження товариством значного обсягу активів.

Зважаючи на складну систему управління в господарській товариствах, зокрема в акціонерних товариствах, надзвичайно важливим є урахування всіх аспектів вчинення вищезазначених правочинів посадовими особами господарських товариств.

Однією з основних інституцій в цьому напрямку слід визнати поняття «значного правочину», яким відповідно до ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» (надалі – Закон) визнається правочин (крім правочину з розміщення товариством власних акцій), учинений акціонерним товариством, якщо ринкова вартість майна (робіт, послуг), що є його предметом, становить 10 і більше відсотків вартості активів товариства, за даними останньої річної фінансової звітності.

Ця інституція є перспективною, з урахуванням того, що відповідно до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», також передбачається встановити положення щодо значного правочину відносно і інших статутних товариств. Подібна новація про значний правочин щодо інших статутних господарських товариств є абсолютно логічною та виправданою з точки зору практики правового регулювання діяльності господарських товариств. У таких товариствах також створюється та функціонує складна система органів управління. При цьому виконавчий орган у більшості випадків складається не з числа учасників товариства, а з окремих найманих працівників і тому потенційно може діяти не в інтересах товариства, а у власних інтересах.

Проведений аналіз нормативної бази та правозастосовної практики дозволяє визначити наступні проблемні питання.

Як зазначено вище, визначальним критерієм щодо віднесення правочину до значного є вартість майна (робіт, послуг), які виступають його предметом. Вона повинно складати 10 і більше відсотків вартості активів товариства за даними останньої річної фінансової звітності.

При визначенні терміна «активи» потрібно врахувати, що він є суто бухгалтерським терміном. Зокрема, відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Таке ж саме поняття використовується і в П(с)БО 2 «Баланс», згідно з яким загальна вартість активів відображається в конкретній грошовій сумі у відповідному розділі балансу. Саме ця цифра в балансі і має бути базою при з'ясуванні того, чи належить правочин до значного чи ні.

Що стосується визначення вартості майна, то тут слід брати до уваги наступний підхід: вартість майна, яке відчужується товариством, визначається на основі даних його бухгалтерської звітності, а вартість майна, яке набувається товариством – на основі ціни пропозиції.

Іншим проблемним питанням є потенційні зловживання з боку виконавчого органу під час ухвалення рішення про укладення значного правочину, серед яких можна виділити наступні види:

По-перше, застосування спеціальних механізмів визначення вартості правочину:

– «фіктивне» зменшення вартості або поділ предмету правочину (укладення кількох, пов'язаних між собою, правочинів, що відповідають за ціновим критерієм правочину, що не вимагає згоди АТ);

Хоча ст. 70 Закону і вказує на ринкову вартість предмета правочину, проте, ринкова вартість є відносним поняттям, розмір якої може бути різним залежно від різних чинників. При цьому нормою про значні правочини не визначається й механізм встановлення такої вартості. Можна припустити використання загального способу – експертної оцінки, але і тут немає жодних підстав вважати, під час такої оцінки не буде мати місце завищення або заниження вартості предмету правочину.

Що стосується поділу предмета правочину та виявлення його кваліфікуючих ознак, то тут слід виходити, перш за все, з правових наслідків, які настають або можуть настати для товариства за декількома однотипними правочинами. І у разі, якщо наслідки тотожні, то є підстави вважати, що було здійснено факт поділу предмет значного правочину.

– укладання додаткових правочинів тощо.

По-друге, застосування застарілих (неактуальних) показників вартості активів підприємства. В цьому питанні пропонується відштовхуватися від даних останньої (в тому числі проміжної, зокрема квартальної) фінансової звітності. Як варіант, можна запропонувати необхідність закріплення можливості визначення статутом місячної звітності як такої, що найбільш повно відображає розмір активів товариства.

По-третє, використання спеціальних договірних або судових конструкцій фіктивного або удаваного відчуження активів (застава, відступне, звернення стягнення, поручительство, гарантія). З метою запобігання зазначених зловживань, можна рекомендувати шлях закріплення в статуті товариства додаткових критеріїв кваліфікації значних правочинів.

Ще одним дискусійним питанням є вказівка в ч. 5 ст. 70 Закону на порядок ухвалення рішень щодо значного правочину та, відповідно, питання щодо наслідків недотримання даного порядку.

Даний порядок вчинення таких правочинів, загалом, покликаний усунути передумови виникнення конфліктних ситуацій. Однак у правозастосовчій практиці і наразі виникають питання щодо дійсності значних правочинів, укладених виконавчим органом з порушення порядку погодження, зазначеного ст. 70 Закону.

У юридичній літературі з цього приводу вказуються різні точки зору. Так, наприклад, на думку В. Белік, до таких наслідків можна віднести визнання його недійсним на підставі вимог Цивільного та Господарського кодексів України. Іншу точку зору висловила Т. Боднар, яка зазначає, що правові наслідки недотримання порядку вчинення значного правочину не передбачені ні Законом, ні Цивільним кодексом України та зазначає, що «такий підхід законодавця є цілком виправданий, оскільки встановлення можливості визнання правочину недійсним лише на підставі недотримання встановленого порядку прийняття рішення щодо його вчинення або попереднього схвалення може призвести до зловживання цим правом з боку товариства у разі настання для нього невігідних наслідків, пов'язаних з невиконанням або неналежним виконанням умов правочину».

Оскільки дійсно, законодавство прямо не встановлює правові наслідки порушення процедури укладення правочину, то слід виходити з положень ЦК України. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 215 ЦК України, підставою недійсності правочину є недодержання в момент його вчинення стороною (сторонами) вимог ч.ч. 1-3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу.

Враховуючи вищенаведену норму, судам, вирішуючи спір про визнання значного правочину недійсним, належить встановити наявність саме обставин, з якими закон пов'язує недійсність правочинів.

УДК 343.8

Стрюк О. О.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Економічні зміни, що відбулися в Україні за останні роки, потребують перегляду деяких поглядів, положень, рекомендацій та висновків щодо правового регулювання праці засуджених до позбавлення волі. Аналіз сучасних правових норм кримінально-виконавчого законодавства, які регулюють працю засуджених, показує, що деякі правові норми відносяться до галузі трудового права, а інші – є

нормами кримінально-виконавчого права, що зумовлено особливостями праці засуджених.

Специфічна властивість праці засуджених – це те, чим ця праця відрізняється від праці вільних громадян, і ця різниця пов'язана з регулюванням відповідних правовідносин кримінально-виконавчим правом. Умови праці, які ні чим не відрізняються від умов праці вільних громадян, виступають як загальні, регулюючись трудовим законодавством.

До 8 квітня 2014 року засуджені до позбавлення волі були зобов'язані працювати, але відповідно до зміни, яку було внесено до ст. 118 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), обов'язковість праці засуджених замінено на право засуджених працювати. Також внесено законодавчі зміни щодо умов оплати праці засуджених у частині перерахування коштів на їх особові рахунки та порядку відшкодування засудженими витрат за надані їм комунально-побутові та інші послуги. Суттєвих змін теж зазнали умови пенсійного забезпечення засуджених до позбавлення волі.

На сьогодні, згідно зі ст. 120 КВК України праця осіб, засуджених до позбавлення волі, оплачується відповідно до її кількості і якості. Форми і системи оплати праці, розцінки встановлюються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

У 2014 році до оплачуваних робіт на 88 промислових та 11 сільсько-господарських підприємствах установ виконання покарань, у 138 майстернях установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, на роботах із їх господарського обслуговування, а також на контрагентських об'єктах залучалося 20,4 тисячі засуджених, що становить 51,6 % від працездатних засуджених.

Слід зазначити, що більшість працездатних засуджених не володіє необхідними професіями і робочими навичками та потребує постійної професійної підготовки і навчання. Відсутність у засуджених необхідної кваліфікації призводить до того, що продуктивність їх праці майже у 4 рази менша, ніж у середньому в промисловості України, а середньомісячна зарплата засуджених у 2014 році становила лише 460,9 грн (при цьому розцінки на виготовлення продукції розраховувалися виходячи з розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством).

У своїй більшості працездатні засуджені залучаються до суспільно-корисної праці на підприємствах установ з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на стать, вік, працездатність, стан здоров'я та спеціальність.

Згідно з п. 1.4. Порядку організації виробничої діяльності та залучення засуджених до суспільно корисної праці на підприємствах виправних центрів, виправних та виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби України праця засуджених на підприємствах установ організовується з додержанням правил охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії.

Праця є одним з основних засобів впливу на засудженого та важливим важелем виправлення та ресоціалізації. Її важливість пояснюється тим, що праця у місцях позбавлення волі розглядається як позитивний елемент виправлення, професійної підготовки та управління установою. Загальновизнаною є думка про те, що праця є важливим та сильним засобом впливу на особу, її свідомість та спосіб життя. Тому нормативні акти передбачають необхідність залучення засудженого до праці, намагаючись за допомогою праці та інших засобів досягти таких позитивних змін у його особистості, які сприяють засудженому свідомо відновлювати соціальний статус, повернутися до самостійного соціально-нормативного життя в суспільстві.

Міжнародні стандарти поведіння із засудженими вимагають також, щоб праця, яка доручається ув'язненим, сприяла підтриманню або підвищенню здатності засуджених забезпечувати собі засоби для нормального існування після звільнення.

Слід зазначити, що усі заходи та гарантії щодо виконання трудових обов'язків засудженими повинні відповідати аналогічним заходам, які встановлені для осіб, що знаходяться на волі.

УДК 343.985

Тимченко О. В.

ЗБІР ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ

Україна є морською державою, яка омивається Чорним та Азовським морями, через українські морські порти проходять судна, які перевозять різноманітні вантажі, у тому числі і шкідливі речовини. В цьому контексті виникає необхідність формування якісної доказової бази при розслідуванні екологічних злочинів у цій сфері з метою об'єктивного, повного, всебічного розгляду справи, притягнення винних до відповідальності та відшкодування збитків. За даними Державної служби статистики України питома вага злочинів проти довкілля в загальній структурі злочинності в Україні за період 2006–

2010 років становить 0,56 %. Злочинам у сфері забруднення морського середовища шкідливим речовинами притаманний високий ступень латентності (73 %).

Для ефективного проведення досудового слідства пропонується використання наступного пошагового алгоритму дій:

- фіксація місця події (фотографування, відеозйомка, складання план-схем місця події);
- моделювання (створення моделі місця події з вказівкою розташування об'єктів, факторів, які впливають на оцінку ситуації та встановлення винних);
- виявлення та вилучення слідів та речових доказів;
- упакування речових доказів та складання протоколу огляду місця події;
- проведення досудових слідчих дій (обшук, слідчий експеримент, виїмка та ін.);
- призначення судових експертиз;
- формування та аналіз єдиної системи зібраних доказів.

Перед виїздом на огляд місця події слідчий проводить інструктаж між учасниками, розподіляючи обов'язки. Спеціаліст повинен звертати увагу слідчого на істотні обставини, які можуть виникнути при огляді місця (наприклад, як треба діяти, щоб не знищити сліди, яку ділянку місцевості доцільно оглянути в першу чергу та ін.). Перед початком огляду місця події слідчий повинен вжити заходів для надання допомоги потерпілим, виявленню причини та умови забруднення, а також попередити його поширення.

Першочерговою та невідкладною дією у формуванні доказової бази та розслідування кожного екологічного злочину є огляд місця події. Ця слідча дія потребує чіткого механізму та процедури дій всіх учасників огляду, лише їх чітка налагоджена співпраця дозволить виявити важливі обставини справи та докази.

Початком огляду місця події є чітка фіксація та орієнтування на місці події. Основним завданням фіксації є використання технічних засобів та прийомів фіксування обставин події та матеріальних об'єктів у тому стані, у якому вони залишилися, з метою ілюстрації та їх всебічного, повного та об'єктивного дослідження в процесі судового розгляду.

Для всебічного аналізу ситуації й визначення ймовірного винуватця аварії необхідним є визначення динаміки зміни параметрів розливу шкідливих рідин на водній поверхні. Запропонована процедура збору доказової бази містить алгоритм моделювання та прогнозування. Алгоритм, що використовується базується на імітаційній моделі

динаміки забруднюючих речовин у водному середовищі за умови незначного впливу вітрових збурень та експертній системі визначення характеру розділу нафтового поля на окремі елементи (плями) і включає визначення концентрацій забруднюючих речовин у різні моменти часу, та координати. При цьому з деякою похибкою розрахунків можливим є визначення початкового місця розливу. Дані отриманні при моделюванні ситуації заносяться у відповідну базу даних. Для здійснення процесу моделювання необхідно залучати спеціалістів-екологів, його необхідно починати з оглядом місця події (якщо дозволяють обставини без шкоди для ефективності збору доказової бази). На рисунку 1 наведено діалогове вікно програми моделювання та прогнозування параметрів розливів нафти для деяких сценаріїв розвитку ситуації.

	<i>Сценарій А</i>	<i>Сценарій В</i>	<i>Сценарій С</i>	<i>Сценарій D</i>
Забруднююча речовина	Дизельне паливо	Дизельне паливо	Дизельне паливо	Нафтовіні води
Маса ЗР, кг	30000	1000	200	-
Густина ЗР, кг/м³	750	750	750	-
Концентрація ЗР, кг/м³	900	315	100	35
Глибина водойми, м	11	2	2	3,5
Швидкість вітру, м/с	5 (6,4)	5 (6,4)	5 (6,4)	1 (1,14)
Коефіцієнт дифузії, м²/с	13,39	3,37	3,37	3,34
Концентрація ЗР, кг/м³				
при				
t=900 с	510	270	30	
t=1800 с	402	210	75	
t=3600 с	250	100	45	
t=7200 с	120	59	40	

Рис. 1. Діалогове вікно даних моделювання

Необхідна чітка співпраця між слідчим, який проводить огляд та розслідує екологічний злочин, та спеціалістом, який допомагає йому. Тому доцільно проводити спільні навчання даних фахівців, практикувати проведення спільних науково-практичних семінарів та курсів підвищення класифікації.

Досягнення мети якісного збору доказів передусім пов'язано з їх науковим вивченням та дослідженням, розробленням алгоритмів, інструкцій щодо дій осіб, які розслідують екологічні злочини,

впровадження міжнародної практики, а також міжнародної співпраці в цій галузі. Удосконалення процедури виявлення та вилучення доказів дозволить підвищити ефективність розслідування злочинів пов'язаних із забрудненням морського середовища нафтою та іншими шкідливими речовинами. На нашу думку, вважається за необхідно не тільки встановити суворіші санкції за скоєння екологічних злочинів, а й створити умови, щоб вони були невідворотними.

УДК 347.63

Турчак Ірина Олександрівна

ЗМІСТ ДОГОВОРУ ПРО ПАТРОНАТ

Законодавством України передбачений інститут патронату, яким врегульовуються правовідносини, що займають важливе місце у системі сімейного права.

За договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату.

Стаття 252 СК дає поняття патронату над дітьми, умови його укладання і посвідчення. Патронат (пізньолатинськ. *patronatus*, від латинського *patronus* – покровитель) – форма виховання, коли діти, позбавлені батьківського піклування, передаються на виховання в сім'ї громадян за договором, який укладається органом опіки та піклування і громадянином (патронатним вихователем), який виявив бажання взяти дитину на виховання. Патронатному вихователю виплачується визначена винагорода, а він зобов'язується виховувати і утримувати дитину, як члена сім'ї.

Зміст договору складають всі права і обов'язки, які виникають у його сторін. Предметом даних договірних відносин є прийняття у свою сім'ю чужої дитини і забезпечення її сімейним вихованням. Об'єктом є відповідні суспільні відносини у сфері прийняття дітей на виховання за плату.

Важливим є визначення моменту укладення договору патронату. Цей момент настає тоді, коли орган опіки та піклування безпосередньо передає дитину на виховання у сім'ю. Отже, можемо стверджувати, що договір є реальним, двостороннім та оплатним.

Варто звернути увагу на особу патронатного вихователя. Стаття 252 СК не містить вимог щодо патронатного вихователя та переліку

осіб, які не можуть бути стороною в договорі. Ця прогалина може бути заповнена за допомогою аналогії закону, а саме, як визначено у статті 64 Цивільного кодексу України, не може бути патронатним вихователем, як і опікуном та піклувальником, той, хто зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, позбавлений батьківських прав, а також особа, інтереси якої суперечать інтересам дитини. Перш ніж укласти договір, орган опіки та піклування зобов'язаний обстежити умови проживання майбутньої сім'ї, переконатися в можливості забезпечення дитині умов для виховання та розвитку а також вчинити інші передбачені законом дії з метою дотримання інтересів дитини, яка передається для виховання в сім'ю. Якщо хтось із членів сім'ї страждає на тяжку інфекційну хворобу чи сім'я потерпає від матеріальної скрути, передання їй дитини не відповідало би її інтересам.

При наявності хоча б однієї з вищезазначених негативних обставин у особи, яка планує стати патронатним вихователем, орган опіки та піклування має право відмовити в укладенні договору про патронат.

Вихователем повинна бути особа, яка здатна гідно виховувати дитину, забезпечити її належним розвитком як у матеріальній, так і у духовній площині.

Підопічний має право на піклування з боку опікуна (піклувальника). Здійснюючи це право підопічного, опікун (піклувальник) зобов'язаний не тільки створювати належні побутові умови підопічному, але й забезпечувати догляд за ним з тим, щоб він не вчиняв дій на шкоду собі й іншим, дбати про стан його здоров'я.

Варто зазначити, що якщо дитина є сиротою, вона має одержувати пенсію або відшкодування у зв'язку із втратою годувальника. Їй можуть бути призначені інші соціальні виплати. Дитина може мати дохід від використання належного їй майна. На її утримання можуть бути присуджені аліменти з матері, батька, діда, баби, брата, сестри, вітчима, мачухи.

Патронатний вихователь, як і опікун чи піклувальник, не зобов'язаний утримувати дитину за рахунок своїх, власних коштів. Він зобов'язаний забезпечити дитину всім необхідним за рахунок її майна чи інших, спеціально виділених для цієї мети коштів.

Договір про патронат є різновидом сімейного договору. За загальними правилами договірної права можемо припустити, що до патронатного договору застосовують норми як сімейного так і цивільного права.

У зв'язку з тим, що патронатний вихователь виконує функції опікуна, піклувальника, йому на підставі ч. 4 ст. 249 СК, застосовуваної за аналогією, належать закріплені у ЦК цивільні права та

обов'язки, пов'язані з вихованням дитини, переданої в його сім'ю. Як опікун патронатний вихователь вчиняє правочини від імені та в інтересах дитини, взятої на виховання.

Договір про патронат є строковим, він діє, за загальним правилом, до досягнення дитиною повноліття (18 років). На відміну від такої форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як прийомна сім'я, із спливом строку, договір про патронат автоматично не продовжується. Таке продовження дії договірних відносин з патронату можливе тільки у разі, якщо дитина навчається у навчальному закладі 1–4 рівня акредитації до досягнення нею 23 років або завершення навчання.

Тож, за результатами здійсненого аналізу, можемо підсумувати. За договором патронату патронатний вихователь бере на себе комплекс обов'язків по вихованню дитини, взятої на виховання у сім'ю патронатного вихователя. До цих обов'язків входить навчання дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, створення належних житлово-побутових та інших умов для розвитку та соціалізації цієї дитини. На підставі договору утворюється так звана патронатна сім'я, в якій дитина постійно проживає, виховується і досягає повноліття в умовах турботи та піклування.

УДК 342.7

Тригуб Оксана Володимирівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Уперше за роки незалежності Україна зіткнулася з комплексом економічних, соціальних та гуманітарних проблем, які зумовлені військово-політичними чинниками. В зв'язку з цим неврегульованими на рівні законодавства залишаються дуже велике коло соціальних проблем, однак особливої уваги сьогодні потребує захист прав осіб, які внаслідок окупації території та військових дій, вимушені залишити місце свого постійного проживання.

Поняття внутрішньо переміщених осіб є новою категорією для права України, яка потребує належного правового регулювання та обранні одночасно ефективних правових механізмів реалізації прав. Однак і в сучасному міжнародному праві не вироблено єдиної концепції щодо внутрішньо переміщених осіб, так термін «переміщені особи» не використовується в Конвенції про статус біженців 1951 р., а

на практиці застосовується цей термін щодо деяких категорій «внутрішніх біженців», які також називаються вимушеними переселенцями. Розвиваючи внутрішнє законодавство та механізми захисту прав внутрішньо переміщених осіб, Україна має долучитися і до формування сучасної концепції захисту прав переселенців у міжнародному праві.

Одним із перших кроків на шляху врегулювання правового положення вимушених переселенців було ухвалення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, в якому була зазначена процедура оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які переселилися з тимчасово окупованої території.

Цей закон не міг повною мірою захистити внутрішніх переселенців і, на думку деяких дослідників, зокрема Катерини Дронової, ділить постраждалих від конфлікту на дві великі групи: громадяни, які переїхали з окупованих територій (внутрішньо переміщені особи) і громадяни, що залишилися на окупованій території, що залишає різні соціальні категорії без належної уваги.

Особливе значення для врегулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) стало ухвалено 20 жовтня 2014 року спеціального Закону № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – закон про ВПО).

Відповідно до статті 1, частини 1 закону про ВПО внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання, у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Зазначені обставини вважаються загальновідомими і такими, що не потребують доведення, якщо інформація про них міститься у офіційних звітах (повідомленнях) Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розміщених на веб-сайтах зазначених організацій, або щодо таких обставин уповноваженими державними органами ухвалено відповідні рішення.

Недоліком запропонованої законодавчої концепції вважається її досить звужений характер, який захищає лише громадян України, в

той час як серед осіб, які постраждали від конфлікту, є багато осіб без громадянства або іноземних громадян, які протягом довгого часу або постійно проживали на території конфлікту. Більш широке визначення стає актуальним щодо захисту сімейних прав і гарантування членам сім'ї рівних прав на захист наприклад, у ситуаціях, коли дитина є громадянином України, а її батьки – іноземні громадяни.

У статті 3 закону про ВПО встановлений порядок обліку переміщених осіб, який впливає на визначення їх правового статусу та виконуються вимоги міжнародних організацій з прав людини щодо ведення реєстру ВПО. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Підставами для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є наявність реєстрації місця проживання на території, де виникли обставини, що спричинили переміщення, на момент їх виникнення.

Для отримання довідки внутрішньо переміщена особа має звернутися до структурного підрозділу місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення за місцем фактичного проживання із заявою про отримання довідки про взяття на облік ВПО.

Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиного державного реєстру внутрішньо переміщених осіб визначається Кабінетом Міністрів України і покладається на Міністерство соціальної політики України.

Механізм видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції визначений Постановою КМУ «Про облік осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції», прийнятою 01 жовтня 2014 № 509.

У статті 7 закону про ВПО визначені основні соціальні права, а саме Україна вживає всіх можливих заходів, спрямованих на розв'язання проблем, пов'язаних із соціальним захистом, зокрема, відновленням всіх соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам.

Громадянин пенсійного віку, особа з каліцтвом чи інвалідністю, дитина-інвалід та інша особа, яка перебуває у складних життєвих обставинах, яких зареєстровано внутрішньо переміщеними особами, мають право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України за місцем реєстрації фактичного проживання такої внутрішньо переміщеної особи.

Визначено основні права ВПО у сфері зайнятості та навчання студентів. Зокрема ВПО-студент має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 05 березня 2015 р. № 245-VIII на користь ВПО розширено коло осіб, які матимуть право на отримання від державної служби зайнятості ваучера для підтримання конкурентоспроможності.

Законом також змінено порядок фінансування громадських робіт та передбачено заходи щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, спрямовані на прискорення пошуку підходящої роботи.

Відповідні зміни внесено до законів «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III.

Питання отримання грошової допомоги врегульовано Постановою КМУ від 01 жовтня 2014 № 505. Відповідно до ухваленого Постановою «Порядку надання щомісячної адресної допомоги особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», пункту 2 грошова допомога надається з дня звернення за її призначенням та виплачується по місяць зняття з такого обліку включно, але не більше ніж шість місяців.

На думку фахівців додаткового правового регулювання статусу ВПО потребують питання пов'язані з посиленням захисту прав деяких категорій осіб, які є більш уразливими, а саме неповнолітні, батьки-одинаки, самотні чи вагітні жінки, літні люди, інваліди та члени національних чи релігійних меншин.

Потребує детальної регламентації механізм відповідальності урядовців за збої у реалізації закону про ВПО. Найбільш спірним з усіх ухвалених положень цього закону є стаття, яка передбачає, що відповідальність за виплату постраждалим компенсації покладається на державу, яка спричинила переселення осіб актом агресії проти України. Аналогічне положення про відповідальність Росії за порушення громадянських і політичних прав міститься у Законі про окуповані території. Таке положення про міжнародну відповідальність Росії можна буде включити до законодавства тільки після того, як міжнародний суд ухвалить відповідне рішення.

На сьогодні залишається актуальним питання створення спеціально уповноваженого державного органу у справах ВПО, призначенням якого буде координація всіх проблемних питань правового статусу цієї категорії населення від визначення концепції і напрямків забезпечення і захисту прав, до контролю і моніторингу.

Питання правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб пов'язано з низкою концептуальних підходів щодо різних рівнів існування самої проблеми, які повинні бути враховані при ухваленні нормативно-правових актів:

по-перше, превентивні заходи, спрямовані як на запобігання переміщенню осіб, так і створення певних умов при виникненні такого переміщення;

по-друге, заходи захисту прав переміщених осіб безпосередньо під час їх тимчасового переміщення;

по-третє, заходи, які підвищують ймовірність повернення переміщених осіб.

УДК 347.734

Шаповалова Ольга Іванівна

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ДЕПОЗИТНОГО ВКЛАДУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ

В умовах економічної кризи особливої актуальності набувають пошук нових договірних конструкцій при здійсненні банківських операцій, щоб знизити економічні ризики. Особливе місце в банківській практиці серед цих операцій займає договір вкладу дорогоцінних металів, що значно поширився у зв'язку з інфляційними процесами. Однак серед дослідників цих операцій немає єдності думок щодо правової природи договору вкладу дорогоцінних металів, що породжує проблеми у правозастосуванні.

Мета цієї статті полягає у проведенні цивілістичного дослідження існуючого у банківській практиці договору депозитного вкладу дорогоцінних металів та визначення його правової природи та правового регулювання.

Розглядаючи переваги договору вкладу дорогоцінних металів, Г. О. Михайлюк стверджує, що інфляційні процеси не можуть зменшити кількість дорогоцінних металів, що були передані банку. Дійсно, кількість дорогоцінних металів є фізичним явищем, а інфляція є економічним явищем, вони є різнопорядковими, не сумісними явищами. Якщо інфляцію та дорогоцінні метали розглядати з економічного погляду, то слід звертати увагу не на кількість, а на вартість певної кількості дорогоцінних металів залежно від інфляційних процесів. Та ця залежність є меншою порівняно із залежністю грошових коштів від інфляції. Ціна на долари та євро в інфляційний період постійно зростає, порівняно з цим процесом ціна на дорогоцінні

метали зростає повільніше. Також у цей період внаслідок знецінення відчувається нестача готівкової грошової маси, тому при поверненні грошових вкладів виникають проблеми, які відсутні при поверненні дорогоцінних металів з банківського депозиту.

З економічного погляду операції з дорогоцінними металами є одним з різновидів банківських вкладів, хоч і розглядаються як нетрадиційні банківські операції. Йдучи цим шляхом, дослідники стверджують, що «на сьогодні конструкція договору вкладу дорогоцінних металів не знайшла своє закріплення в Цивільному кодексі України, її вивчення, на наш погляд, цікаве через особливу специфіку дорогоцінних металів як предмету такого договору».

З такою думкою не можна погодитися. За ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) банк приймає від вкладника грошову суму (вклад) та зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі. Отже, банківським вкладом може бути тільки грошова сума. Спробуємо застосувати ч. 3 ст. 6 ЦК про те, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, тобто спробуємо замінити грошову суму як предмет у договорі банківського вкладу на дорогоцінні метали. Однак виникає проблема: якщо банк приймає від вкладника дорогоцінні метали як вклад, то яким чином банк може брати на себе зобов'язання виплачувати проценти на вклад або дохід в іншій формі? За ч. 3 ст. 1058 ЦК до відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка. Відповідно до ч. 2 ст. 1066 ЦК за договором банківського рахунка банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами. Такі дії неможливо робити з дорогоцінними металами, банк не може їх використовувати з метою отримання прибутку та частиною цього прибутку ділитися з вкладником. У такому разі можна послатися на абзац другий ч. 3 ст. 6 ЦК, що сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. Тому робимо висновок про неможливість заміни грошових коштів як предмета договору банківського вкладу на дорогоцінні метали, оскільки така заміна суперечить суті відносин між сторонами. На думку С. І. Попової грошові кошти, що є предметом договору банківського вкладу, знеособлюються у банку, а дорогоцінні метали є неспоживчими речами з індивідуальними ознаками.

Г. О. Михайлюк вважає, що банківський вклад дорогоцінних металів є менш ризиковий шлях отримання прибутку. Убачається, що тут можна вести розмову про збереження вартості дорогоцінних металів та отримання прибутку внаслідок підвищення цієї вартості, але не можна стверджувати про отримання банком прибутку внаслідок використання цих дорогоцінних металів. Банк прибутку від депозиту дорогоцінних металів не отримує, тому і не можна від банку вимагати виплачувати вкладникові частину неіснуючого прибутку в процентах або доходу в іншій формі. Оскільки за договором депозиту дорогоцінних металів банк не використовує ці метали, це не приносить банку прибутку та не тягне для банку обов'язку сплачувати проценти, то договір депозиту дорогоцінних металів не є різновидом зобов'язань, передбачених у главі 71 ЦК «Позика. Кредит. Банківський вклад».

На думку Г. О. Михайлюка правова природа договору вкладу дорогоцінних металів полягає у тому, що «операції з надання позик у дорогоцінних металах здійснюються шляхом поставок у фізичній формі або зарахування на знеособлені рахунки в обмін на зобов'язання зворотної поставки відповідного металу в термін, зазначений у договорі. Суми позики в дорогоцінних металах можуть погашатися у формі фізичної поставки чи шляхом перерахунку дорогоцінних металів зі знеособлених металевих рахунків позичальника». На нашу думку при формулюванні цього договору зайвими є терміни «поставка» та «позика», а доречними будуть терміни «зберігання», «купівля-продаж» та «уступка права вимоги». Одночасно слід зазначити, що банк здійснює облік дорогоцінних металів, що зберігаються або продаються банком, на спеціальних банківських металевих рахунках. Але ці металеві рахунки, що слугують для обліку банківських операцій, не можна плутати з договором банківського рахунку. За останнім договором банк приймає не дорогоцінні метали, а грошові кошти, щодо яких виконує розпорядження клієнта. Визначаючи договір вкладу дорогоцінних металів відплатним, Г. О. Михайлюк не зазначає, хто кому платить прибутки за послугу, банк клієнтові або клієнт банкові. Слід звернути увагу, що хоч Г. О. Михайлюк і стверджує, що «договір, що вивчається, є самостійною договірною конструкцією і не може розглядатися як договір банківського вкладу», але що це за договір, Г. О. Михайлюк не зазначає.

На наш погляд, сутність договору депозитного вкладу дорогоцінних металів полягає в тому, що клієнт передає банку на збереження на певний строк дорогоцінні метали або купує у банка дорогоцінні метали та залишає на зберігання у банку куплений товар на певний строк. Протягом цього строку клієнт банку може переуступити іншому

суб'єкту право на отримання дорогоцінних металів з банку шляхом передавання квитанції або самостійно забрати ці метали після спливу строку зберігання.

Однак не можна погодитися з Г. О. Михайлюком, що договір вкладу дорогоцінних металів не знайшов свого віддзеркалення ні в ЦК України, ні у спеціальному законі. Слово «депозит» у перекладі з латині означає «зберігання». Але депозит грошових коштів не можна вважати зберіганням у прямому сенсі, банк грошові кошти не зберігає, він їх використовує, витрачає, надає кредит іншим особам тощо, тобто отримує прибутки від використання грошей та ділиться цими прибутками з вкладниками, сплачуючи їм проценти або прибутки за користування чужими грошовими коштами. Якщо банк бере в депозит дорогоцінні метали, то банк не може їх продати, передати іншим особам та отримати з цих операцій прибутки. Саме тому в банківській практиці передбачено, що не банк платить клієнтові проценти або прибутки за депозит дорогоцінних металів, а клієнт платить банкові за збереження цих металів.

На підставі проведеного дослідження стверджуємо, що договір депозитного вкладу дорогоцінних металів має правову природу договору зберігання, також цей договір має цивільно-правове регулювання, але не главі 71 ЦК «Позика. Кредит. Банківський вклад», а в главі 66 «Зберігання», а саме у ст. 969 ЦК «Зберігання цінностей у банку». Цей договір може мати змішаний характер договору купівлі-продажу-зберігання, коли клієнт купує у банка дорогоцінні метали та не приймаючи їх, передає їх на зберігання продавцю, тобто банку. Після спливу строку зберігання отримувачем дорогоцінних металів може бути клієнт банку, який купив або передав на зберігання дорогоцінні метали, або третя особа, яка набула такі права внаслідок уступки права вимоги.

УДК 343.9:343.35

Шведова Ганна Леонідівна

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Корупція в сучасній Україні визнається корупцією «кризового типу», яка породжує громадян, позбавлених належної соціальної, у тому числі політичної культури, і для протидії їй необхідна адекватна саме цьому типу технологія протидії із залученням світового досвіду.

Очевидно, що лише заходами кримінально-правової репресії проводити антикорупційну діяльність у державі неможливо. Тому продуктивним тут може бути застосування нових прогресивних стратегій з використанням соціальних технологій та культуризуючих факторів.

Поєднання принципів культурологічної концепції протидії корупційній злочинності в напрямку підвищення рівня політичної культури громадян і ефективного застосування інститутів антикорупційного законодавства дозволить реалізувати і політичні, і правові засоби антикорупційної діяльності в цілому в Україні. Запобігання подальшій моральній деградації шляхом виховання належного рівня правової культури в суспільстві буде сприяти цим процесам. При формуванні соціальної культури громадян слід враховувати характерні риси менталітету українського народу, індивідуалізм, коли особисті інтереси перемагають над суспільними, що є характерною рисою нашого народу ще з давніх часів. Цьому сприяють й інші суспільні негаразди – такі, як економічна криза, бідність населення, військові події. Для зміни такої ситуації необхідно проводити політику виховання населення на демократичних правових принципах. Ефективні напрямки тут знаходяться у площині реформування кадрової політики, державної служби і виховання майбутніх держслужбовців в умовах патріотизму, престижу державної служби, професіоналізму і відповідного рівня правосвідомості.

Виховання висококультурної нації сприятиме протидії проти-природним явищам в суспільстві, зокрема, корупції і корупційній злочинності. Формування еліти, здатної не тільки дотримуватись природних законів життя, а й самостійно створювати, виявляти нові природні закони дозволить розвивати і підвищувати рівень соціальної культури інших членів суспільства.

Формуючи умови для створення належного рівня соціальної і правової культури в суспільстві, слід закладати ці основи з вихованням нового покоління, відслідковуючи тенденції його розвитку.

У зв'язку із цим важливим заходом протидії корупції вважається створення умов для формування антикорупційної освіти через виховання вільної, активної та відповідальної особистості. Для формування антикорупційної свідомості в населення слушною видається пропозиція І. М. Буданової щодо організації наукових конференцій, семінарів з актуальних проблем запобігання та протидії корупції; розробки адміністративних регламентів; проведення відповідних науково-соціологічних досліджень; введення в навчальний процес вищих навчальних закладів курсу «Антикорупційні стандарти поведінки»;

видання необхідної літератури та оприлюднення антикорупційних матеріалів у ЗМІ. Поряд із цим підкреслюється, що зниження рівня корупції може бути досягнуто лише шляхом підвищення ефективності взаємодії діяльності державних органів та інститутів громадянського суспільства.

Професор Г. М. Горшенков поділяє думку інших дослідників щодо нестачі громадського контролю в процесі протидії корупції.

У соціально-політичному розумінні корупція давно сприймається як критерій зрілості, активності діючого громадянського суспільства. Громадський контроль може здійснюватись через парламенти, органи самоуправління, ЗМІ, громадські організації, за допомогою яких встановлюється контроль за діяльністю державних управлінських структур та підвищується авторитет довіри по відношенню до уряду, парламенту. В системі державних заходів протидії корупції важлива роль антикорупційного чинника в літературі відводиться Рахунковій палаті України як конституційному органу фінансового контролю за розподілом і використанням бюджетних коштів у країні.

Вважається, що недержавний сектор має більший потенціал у розв'язанні протистояння корупції, з огляду охоплення ним більш широкого кола правовідносин, ніж державний сектор.

Тут повинна бути координація державних і недержавних сил у протидії корупції, де особливу роль мають відігравати антикорупційні програми.

Зокрема, при тендерах на приватизацію або виробництво продукції пропонується включати до тендерних комітетів комісії представників громадськості, що сприяло б прозорості цих процедур і зниженню рівня корумпованості державного апарату. Окрім цього пропонується передати інститутам громадянського суспільства частину функцій державної влади.

За даними окремих літературних джерел встановлено, що в Україні діє близько 200 неурядових організацій, які декларують свою антикорупційну спрямованість, але за оцінками експертів реальних важелів впливу на криміногенну ситуацію вони фактично не мають.

За висновком А. Є. Чуклінова розвиток демократичних країн завжди супроводжується зміцненням інститутів громадського контролю над діяльністю державної служби, що сприяє зростанню довіри до уряду. Незважаючи на окремі огріхи (зайва емоційність громадських відносин), вважається, що саме громадські інститути можуть стати основним ланцюгом у процесі попередження корупції в демократичних структурах з огляду втягнення громадського сектору у корупційні відносини і охоплення ним більшого спектру правовідносин, ніж державний і

маючи більше потенціалу у протидії корупції. Але, з іншого боку, А. С. Чуклінов підкреслює, що в цьому процесі необхідне поєднання державних та громадських сил, і від останніх очікується, в першу чергу, відповідна нормативна практика для розвитку тих же громадських ініціатив.

Такими, що найбільше потребують залучення інститутів громадянського суспільства, вважаються сфери державних замовлень, житлово-комунального сектору через форми громадського територіального самоуправління та сфера бюджетного процесу через прозорість бюджетної політики як основи соціальної держави. Адже бюджет, доступний, «читабельний» для населення забезпечить прозорість його реалізації і нейтралізує спокусу чиновників не за призначенням використати своє службове становище.

Протидія корупції має включати, як зазначено в окремих джерелах, внутрішній контроль, що має полягати в жорсткому контролі за діяльністю держслужбовців і зовнішній контроль з боку ЗМІ, дотримання принципу свободи слова.

На думку відомих фахівців, українське суспільство потребує системної модернізації, адже в умовах сучасного оновлення суспільства політичні реформи не завжди підкріплюються економічними, а процес демократизації часто зводиться до свободи говорити. Цьому може сприяти залучення до громадського життя політичних партій, громадських організацій.

Підсекція

**ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ
ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство**

УДК 342.51(477) «1917/1918»

Василенко Ольга Вікторівна

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ**

Після проголошення Першого Універсалу (червень 1917 р.) Центральна Рада, як парламент української держави, приступила до формування Генерального секретаріату першого уряду відродженої української держави. Це був вищий орган виконавчої влади, який мав за мету реалізувати закріплені в I Універсалі акти української державності. Це не був вищий орган виконавчий влади в сучасному розумінні.

Двадцять восьмого червня 1917 року Комітет Української Центральної Ради ухвалення рішення про утворення Генерального секретаріату – першого українського уряду відродженої української держави.

На пропозицію Української Партії Соціалістів-Революціонерів (УПСР) перший український уряд був сформований на засадах коаліції, у складі 8 генеральних секретарів і генерального писаря. До нього ввійшли: В. Винниченко голова уряду і генеральний секретар внутрішніх справ, генеральний писар П. Христюк, генеральний секретар фінансових справ Х. Барановський, генеральний секретар міжнародних справ С. Єфремов, генеральний секретар військових справ С. Петлюра, генеральний секретар земельних справ Б. Мартос, генеральний секретар судових справ В. Садовський, генеральний секретар харчових справ М. Стасюк, генеральний секретар освіти І. Стешенко.

У повідомленні Комітету Центральної Ради «Про організацію Генерального Секретаріату» від 17 червня 1917 р. (по старому стилю) підкреслювалося, що Генеральний секретаріат як виконавчий орган Центральної Ради «мав завідувати справами внутрішніми, фінансовими, продовольчими, земельними, хліборобськими, міжнародними і іншими в межах України і виконувати всі постанови Центральної Ради, які цих справ торкаються».

На засіданні п'ятої сесії Української Центральної Ради 26 червня 1917 р. голова Генерального секретаріату В. Винниченко зачитав текст

першої декларації Генерального секретаріату, а 27 червня 1917 р. цей документ був опублікований в пресі.

Отже, з утворенням Генерального секретаріату як уряду України було закріплено і реалізовано на практиці ідею поділу державної влади на законодавчу і виконавчу. Українська Центральна Рада стала найвищим «законодавчим органом усього зорганізованого українського народу».

Генеральний секретаріат перебирав на себе всі виконавчі функції Центральної Ради. В першій Декларації визначалися повноваження усіх секретарств, їх функції і напрями діяльності. Так, Генеральний секретаріат внутрішніх справ повинен займатися перебудовою «місцевої і загальнокрайової адміністративної влади». Відповідальні завдання ставила Декларація перед Генеральним секретаріатом у справах фінансових – розробити правові основи фінансової політики в Україні.

У Декларації окреслювалися завдання Секретаріату судових справ. «Завданням Секретаріату в справах судових, – проголошувалося в Декларації, – має бути підготовка судових інституцій на Україні до тих форм і того стану, в якому вони мають бути в автономній Україні.

Відповідальні завдання ставились у Декларації перед Секретаріатом у справах військових. Це українізація війська як у тилу, так і на фронті, формування збройних сил для захисту завоювань української держави.

Декларація Генерального Секретаріату визначала основні завдання секретарства в справі освіти. «В справі народної освіти Секретаріат має на меті все керування шкільною освітою, а власне: догляд за переведенням на місцях українізації школи, організації видання підручників, відшукування і приготування учителів для шкіл та поміч у згуртуванні їх у професійні товариства».

29 липня 1917 року Генеральний Секретаріат підготував «Статут вищого управління України», що складався з двадцяти одного параграфу і мав стати основою адміністрації краю, а водночас нормувати стосунки Генерального секретаріату з Тимчасовим урядом у Петрограді і навпаки».

Для його затвердження Тимчасовим урядом до Петрограда була направлена делегація Генерального секретаріату на чолі з головою українського уряду Володимиром Винниченком. Тимчасовий уряд, на чолі якого став О. Керенський, відхилив «Статут вищого управління України» і нав'язав українцям «Тимчасову інструкцію Генеральному секретаріату на Україні» від 4 серпня 1917 року, яка різко обмежувала повноваження Генерального секретаріату, принципи і функції його діяльності. Тимчасовий уряд визнавав Генеральний секретаріат не вищим виконавчим органом української держави, а як орган влади

російської держави. «Тимчасова інструкція» визнавала повноваження Генерального секретаріату лише в 5 українських губерніях із 9: Київській, Волинській, Подільській, Полтавській і Чернігівській.

За «Тимчасовою інструкцією» в автономній Україні мали бути лише такі міністерства: внутрішніх справ; фінансів; земельних справ; освітніх справ; торговельних справ і промислу; праці.

«Тимчасова інструкція» передбачала, що Генеральний секретаріат «є вищим органом Тимчасового уряду в справах управління Україною, призначуваним Тимчасовим урядом на пропозицію Центральної Ради».

Генеральний секретаріат 17 жовтня 1917 року ухвалив заяву, в якій визнав «право кожної нації на повне самовизначення, тим самим визнає і за українським народом право вільно і без всяких обмежень виявити свою волю на Українських Установчих зборах».

Сьомого листопада 1917 року в Петрограді перемогло збройне повстання. До влади прийшли більшовики. У цей драматичний для українського народу час Центральна Рада 7 листопада 1917 року проголосила III Універсалом утворення Української Народної Республіки, але як автономної одиниці Російської Республіки. Це знаменувало відродження української державності. Розпочався новий етап державно-національного будівництва. Центральна Рада взяла на себе функції вищої законодавчої влади, Генеральний секретаріат отримав статус повноправного українського уряду.

Після проголошення III Універсалу Генеральний секретаріат був поповнений тими членами уряду, яких заборонив Тимчасовий уряд своєю «Тимчасовою інструкцією для Генерального секретаріату» від 17 серпня 1917 року. Це генеральні секретарства військових справ, пошти та телеграфу, шляхів, харчових справ, юстиції, торгу і промисловості.

Дев'ятого (22) січня 1918 року Четвертим Універсалом Центральна Рада сповістила, що «віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського народу». Четвертий універсал повідомляв про перейменування Генерального секретаріату в Раду народних міністрів.

Протягом періоду з 8 липня 1917 року до середини січня 1918 року було проведено 76 засідань Генерального секретаріату, а з середини січня 1918 року до 29 квітня 1918 року більше 50 засідань Ради народних міністрів.

Незважаючи на складну міжнародну і внутрішню ситуації, короткочасний період діяльності, численні помилки, прорахунки, невдачі, він разом із Центральною Радою розробив правові засади нової, демо-

кратичної, суверенної України. Ось чому історичний досвід діяльності Генерального секретаріату, а пізніше – Ради народних міністрів має теоретико-пізнавальне і практичне значення для розбудови сучасної України.

УДК [342+378](091)(4)»14/16»

Ковальова Світлана Григорівна

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СТУДЕНТІВ У СЕРЕДНЬОВІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ XIV–XVI ст.

Одним із напрямків реформування вищої освіти в Україні є розширення повноважень та самостійності вишів. Це зумовило інтерес до витоків університетського права, яке, по суті виникло та сформувалося у XIV–XV ст. і отримало подальшого розвитку у XVI ст. Метою даної роботи є встановити основні риси організаційного та правового становища студентів середньовічних університетів Центрально-Східної Європи XIV–XVI ст., коли серед університетських студентів, а подекуди й викладачів було чимало вихідців з українських земель.

Терміном «universitas» у середні віки позначалася корпорація, самоврядна спільнота, яка, маючи на своїй території власне право і юрисдикцію, по суті, являла собою своєрідний замкнений «всесвіт». Перші університети виникали протягом XII–XIII ст., а у XIV ст. з'явилися університети у Празі та Кракові, що стали першими у Центрально-Східній Європі. До 1500 р. в Європі існувало близько 80 університетів із різною чисельністю студентів. Так, наприклад, у паризькій Сорбонні в середині XIV ст. навчалось понад 3000 студентів, у пражському Каролінумі – 4000, у Краківському університеті – 904 студенти. В кожному з університетів навчалися не тільки представники титульних етнічних груп країни, а й вихідці з інших європейських країн, чому немало сприяло те, що навчання велось універсальною для середньовічної науки латинською мовою. У привілеї, дарованому у 1364 р. Казимиром Великим Краківському університету, було, зокрема, вказано: «Хай вільно і безпечно з'їжджаються у це місто Краків не лише мешканці нашого королівства та ближніх земель, але й всі інші з різних частин світу, хто бажає придбати цю преславну перлину знань».

Всередині університету студенти були організовані у «нації» – земляцтва, що об'єднували вихідців із одного регіону. Так, статутом

Празького університету (він мав назву Кароліnum за ім'ям його засновника Карла IV) встановлювалося: «В університеті є чотири «нації», оскільки вони дійсно існують, а саме: богемська, до якої приєднуються морав'яни, угорці, слов'яни; інша «нація» польська, інша баварська, інша саксонська. І до одної з цих «націй» кожен має приписатися (але раніше кожен записується до списків університету)». Тож до богемської «нації» входили чехи, морави, південні слов'яни та угорці; до польської – вихідці з Польщі, Сілезії, Великого князівства Литовського; до баварської – австрійці, шваби, вихідці з рейнських провінцій; до саксонської – вихідці з Саксонії, Тюрінгії, Данії та Швеції. (Відтак чехи склали не більше 20 % від загальної кількості студентів Кароліnum.) У статуті німецької «нації» найстарішого в Європі Болонського університету, складеному в 1497 р., зазначалося: «Ми встановлюємо та повелюємо, щоб всі студенти канонічного і цивільного права, які походять від німецького народу, ... приписувалися та вважалися приписаними до німецької «нації»... Але оскільки морав'яни, литовці та датчани з давніх часів приймалися до нас, ми допускаємо та приписуємо їх до нашої «нації»...». У 1364 р. був відкритий Краківський університет. Завдяки зв'язкам, що склалися між Литвою і Польщею, литовці не лишалася осторонь університетських справ. Збереглися відомості про те, що литовська аристократія – Михайло Кезгайло і його дружина Олена, Ян Гаштольд і його дружина Доротія, Станіслав Валімонт, Володислав Бутрим – надавала матеріальну допомогу університетові. За 1442–1492 рр. у Краківському університеті отримали освіту 120 студентів із Великого князівства Литовського.

Тож серед студентів середньовічних університетів Європи були й вихідці з українських земель. Як відомо, Юрій Котермак (Юрій Дрогобич) був професором Краківського університету, професором, а у 1481–1482 рр. – ректором Болонського університету.

Найбільш чисельні «нації» поділялися на колегії – секції, що також формувалися за регіональною ознакою. Так, у 1387 р. у Празькому університеті була створена Литовська колегія – *Collegium Lithuanicum*.

«Нації» допомагали знов прибулим студентам швидше асимілюватися в новому для них університетському середовищі, захищали їхні інтереси при виникненні конфліктів, розглядали суперечки між членами «нації» та іншими студентами, здійснювали майнову та фінансову підтримку, вирішували побутові питання, зокрема, організували відправку та отримання пошти з дому тощо. Про корпоративний характер «націй» свідчить, зокрема, той факт, що кожна «нація» намагалася служити месу в церквах міста, де був розташований університет, окремо від інших.

«Націю» очолював прокуратор (цей термін був запозичений із реалій Давнього Риму, де прокуратором називався намісник над підконтрольною Риму територією). Прокуратор вирішував спори між студентами-членами «нації» та представляв майнові та фінансові інтереси земляцтва в університетській громаді та в місті, де був розташований університет.

Відтак студенти середньовічних університетів були замкненою корпорацією, на кшталт середньовічного цеху. В організаційному відношенні становище студента насамперед визначалося приналежністю до певної «нації» університету.

Правовий статус студентів як соціальної групи встановлювався державною владою. Яскравим прикладом правового характеру та особливостей правового регулювання становища студентів може бути привілей польського короля Казимира Великого, виданий у 1364 р. при заснуванні Краківського університету. Усвідомлюючи роль освіти для майбутнього країни та дбаючи про добробут студентів, король встановив, що студенти не повинні сплачувати дорожні мита та данини на переходах біля мостів, замків та сторожових постів. Якщо студент був пограбований у межах королівства польськими підданими, то держава відшкодовувала йому вартість втраченого майна і сама розшукувала злочинців та карала їх. Але якщо студент був пограбований іноземцем, то держава не була зобов'язана відшкодовувати втрати, однак обіцяла «спонукати правителів тієї країни, де, вірогідно, проживають ці зловмисники, повернути вкрадене». Зрозуміло, що шансів повернути своє майно в останньому випадку було небагато.

Університет наймав у місті житло для своїх докторів, магістрів, студентів, переписувачів, торговців книгами та педелів. Розмір оплати за житло встановлювався за згодою комісії з двох студентів і двох міщан. Підвищувати розмір один раз встановленої оплати заборонялося. Власник житла мав щорічно ремонтувати його за свій рахунок; у випадку, якщо він відмовлявся це робити, наймач міг відремонтувати приміщення за рахунок орендної плати.

Ректор університету мав право судити студентів та інших членів університетської громади по цивільних справах, а також по дрібних кримінальних справах, таких, як бійка або сутичка. Його юрисдикція поширювалася також на всіх осіб, які проживали у Кракові з метою навчання. Порушення меж юрисдикції ректора світського або духовною владою міста каралося штрафом у 10 празьких великих грошей; штраф йшов у казну університету на потреби студентів. Перегляд рішень ректора місцевою владою не допускався.

Студенти та інші члени університетської громади підлягали юрисдикції світського королівського або духовного єпископського

суду у випадках, якщо вони вчинили тяжкий кримінальний злочин. У привілеї визначено коло таких злочинів: крадіжка, перелюбство, порушення громадського порядку, вбивство. Однак особливий статус студентів проявлявся у тому, що судити їх мали не за земськими законами та звичаями Польщі, а за нормами римського права.

Арешт студента, як і інших членів університетської громади, здійснювався лише у присутності слуг ректора, з його дозволу та за його спеціальною вимогою, щоб не допустити незаконного захоплення мана осіб, не причетних до злочину.

Звинуваченому надавалося право «очистити» себе від пред'явленого звинувачення за допомогою свідків – «добрих людей», тобто таких, які мали незаплямовану репутацію.

Ректор міг позбавляти винуватого у злочині студента права навчатися в університеті; разом із тим виключений студент втрачав всі привілеї. Така особа за наказом ректора могла бути вигнана з Кракова та Казімежа і фактично оголошувалася в цих містах поза законом. Міщанам і членам магістрату заборонялося надавати таким особам притулок у своїх оселях, забезпечувати їх їжею та питвом. Порушення цих прерогатив ректора розцінювалося як неповага до особи останнього і, на його вимогу, каралося як зухвалість магістратом.

Отже, держава встановлювала привілеї та пільги для студентів та охороняла їхню особу і майно. Форми та методи, за якими здійснювалася така охорона, були достатньо ефективними у справі формування особливого правового статусу студентів та інших членів університетської громади. Політика держави в цій царині в кінцевому підсумку сприяла поширенню наукових знань серед студентської громади, а відтак і у суспільстві.

УДК 342.5(477) «1917/1918»

*Лісна Іванна Стефанівна,
Михайлів Тарас Євгенович*

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

У період своєї державотворчої діяльності (4 березня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) Центральна Рада пройшла таких три етапи: 1) 4 березня – 10 червня 1917 р. – національно-політичний блок партій і організацій; 2) 19 червня – 7 листопада 1917 р. – формування на базі ЦР представницького, національного органу влади в Україні; 3) перетворення ЦР на вищий державний законодавчий орган влади парламентського типу (передпарламент).

Незважаючи на надзвичайно складне міжнародне та внутрішнє становище, Центральна Рада очолила розбудову української державності. Ця діяльність особливо посилилась після жовтневих подій у Петрограді, які докорінно змінили ситуацію і зумовили необхідність творити державу в повному обсязі. Однак упродовж усього періоду свого існування ЦР виявляла нерішучість. Вона не скасувала всі російські закони і постанови, видані до більшовицького перевороту. Вони залишилися чинними, а діячі ЦР прагнули пристосувати їх до потреб національного самовизначення. Це підтверджував і Закон Центральної Ради від 25 листопада 1917 р. «Про виключне право Центральної Ради видавати законодавчі акти УНР». Право здійснювати урядування в Україні отримав Генеральний секретаріат УНР. Він міг видавати відповідні розпорядження на підставі розпорядження законодавчої бази Російської Республіки, що мала чинність до більшовицького перевороту. Цей закон заклав правові основи державного будівництва УНР.

До перших заходів ЦР належало переведення діловодства на українську мову, яке до цього здійснювалося російською. Українську мову почали вживати в офіційних відносинах з Тимчасовим урядом. Разом із тим, як свідчить резолюція Українського національного конгресу, одним з головних принципів української автономії стало повне забезпечення прав національних меншин, котрі живуть в Україні. Беручи до уваги інтереси національних меншин, Центральна Рада проголосила: «Всі закони, адміністративні приписи і постанови, проголошені українською мовою, повинні друкуватись також російською, єврейською і польською мовами». Генеральний секретаріат у листопаді 1917 р. підготував звернення «До всіх державних і судових установ Української Народної Республіки», який вимагав приймати документи, підготовлені лише українською мовою.

Однак запровадження української мови не стало масовим та повсюдним. Воно здійснювалося з ініціативи окремих держслужбовців. Термін «державна мова» щодо української був застосований лише раз – у Законі Центральної Ради «Про запровадження української мови в банківській та торговій сфері». Українізація державних установ не була піднесена на рівень державної політики, тому й не сталося всеосяжної українізації урядових установ і роботи державних службовців.

Велике значення мало розв'язання питання про органи центральної влади в Україні. Особливе місце в структурі вищих органів УНР посідала Центральна Рада, яка декларувала, що створена трудовим народом і діє від його імені. У документах Генерального секретаріату живаються такі визначення ЦР: «законодавчий орган», «представниць-

кий орган» і навіть «революційний, демократичний парламент». Однак, незважаючи на всі ознаки парламенту, ЦР мала певну специфіку. Вона, по-перше, задекларувала себе тимчасовим органом, який мав діяти до скликання Всеукраїнських установчих зборів, по-друге, була сформована не шляхом загальних виборів. Проте Всеукраїнські Установчі збори, заплановані на 9 січня 1918 р., так і не були скликані. Вибори, призначені на 27 грудня 1917 р., у ряді округів не відбулися у зв'язку з воєнними діями. Довибори мали відбутися 12 травня 1918 р., але цього не трапилося через державний переворот 29 квітня.

Із розширенням функцій Центральної Ради виникла необхідність створення їй виконавчого органу. Ним став, як вже було зазначено вище, Генеральний секретаріат, що перебрав на себе виконавчі функції і Центральної Ради, і її Комітету. Створення 15 червня 1917 р. Генерального секретаріату знаменувало початок розмежування владних функцій. Він поступово перетворювався на справжній уряд, який постійно удосконалював свою діяльність. Уряд ЦР 3 листопада 1917 р. через ультиматум підпорядкував собі всі державні й адміністративні органи і фактично оголосив себе єдиною та вищою виконавчою владою в Україні:

З проголошенням Української Народної Республіки в Україні була створена система центральних органів виконавчої влади. Такого статусу набули українські секретарства. Після падіння Тимчасового уряду процес їхньої організації значно пришвидшився. Згідно з рішенням Генерального секретаріату, урядовим службовцям, за винятком генеральних секретарів, заборонялося «одночасно бути і членами Центральної Ради», а також визнано «принципально небажаним, щоб генеральні секретарі і службовці Генерального секретаріату займали одночасно посади в інших державних та громадських інституціях, одержуючи платню на обох посадах».

У зв'язку з перевантаженістю поточною роботою Рада народних міністрів змушена була вдатися до створення Малої Ради народних міністрів у складі товаришів народних міністрів. Водночас Рада народних міністрів мала надзвичайні повноваження, – навіть підписувати міжнародні угоди без згоди Центральної Ради, що дало змогу Раді народних міністрів 8 лютого 1918 р. укласти військову конвенцію між УНР і Німеччиною й Австро-Угорщиною. Це й стало правовою основою для введення австро-німецьких військ в Україну.

На час проголошення IV Універсалу УНР не мала своєї Конституції, тому й не існувало визначеного статусу державних органів. Проте зауважимо: наприкінці 1917 р. (10 грудня) проект

Конституції УНР уже виробили, але він не був прийнятий. Проте процес організації державного життя в Україні продовжувався.

Отже, Центральна Рада досить вдало проводила державотворчу діяльність, однак допустилась найбільшої помилки – більшість прийнятих рішень були невчасними та від того мало ефективними. Це й зіграло вирішальну роль у досить коротку діяльність Української Центральної Ради.

УДК 340.15 (474.5):343.32

Патлачук Олександр Васильович

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ «МАЄСТАТА ГОСПОДАРСЬКОГО» У СТАТУТАХ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Статути Великого князівства Литовського здійснили значний внесок у розвиток поняття злочинів проти держави та особи великого князя. Це пов'язане не лише з еволюцією суспільних відносин у Литовсько-Руській державі, а й з формуванням в європейській політико-правовій думці нових концепцій, ідей та уявлень, насамперед, з ідеєю суверенітету монарха.

Згідно з середньовічною політико-правовою доктриною, монарх отримував владу від Бога, відтак вважався носієм Божественного суверенітету та уособлював державу. Тож злочини проти монарха та проти держави у феодальному праві, у тому числі литовсько-руському, не розрізнялися. У писаному литовсько-руському праві XVI ст. – Статутах Великого князівства Литовського – було законодавчо закріплено поняття та систему злочинів проти особи монарха та проти держави. Насамперед це було пов'язано із формуванням та укоріненням у литовсько-руській політико-правовій думці концепції суверенітету монарха – «маєстата господарського», посягання на який розглядалося як посягання на державний суверенітет. Слід підкреслити, що злочини проти держави, її безпеки, а також проти монарха як носія державного суверенітету в кожному з трьох Статутів були вміщені в окремий розділ, тим самим їх було відмежовано від решти злочинів. Тож автори Статутів розглядали відповідні норми як невід'ємну частину законів, що визначали основи політичного ладу і закріплювали принцип державного суверенітету, втіленого в «персоні господарській».

Відтак всі три Статути відкриваються розділом, присвяченим «маєстату господарському» та злочинам проти нього – «ображенню маєстату господарського». Поняття «ображення маєстату господарського» було запозичене з римського права, де воно мало назву *crimen maiestatis*; рецепція поняття супроводжувалася і рецепцією відповідного латинського терміну. Однак у праві Великого князівства Литовського цей термін був наповнений дещо іншим змістом, ніж у римському праві. У Давньому Римі раннього республіканського періоду поняття *maiestatis* характеризувало велич і святість Бога, пізніше – велич всього римського народу; лише в період імперії воно стало означати велич монарха, який отримав владу від Бога, тим самим отримавши і владу та право виражати інтереси всіх римлян. У литовсько-руському праві поняття «маєстат» вжитий лише у відношенні до монарха як відображення його особливого статусу та прерогатив. Посягання на ці прерогативи водночас розцінювалося як посягання на державний суверенітет, носієм якого, а відтак і сувереном, був литовський господар. Ототожнення злочинів проти особи монарха з державними злочинами відображено, зокрема, в формулюванні «ображеніє маєстату і зрада речі посполитої» (Статут 1566 року, розд. I, арт. 6).

За римським правом, злочинами проти маєстату вважалися змова з ворогом, надання йому допомоги, видача державної таємниці, які кваліфікувалися як «війна проти римського народу». Зміст поняття «ображеніє маєстату господарського» у Статутах не тлумачився, але його можна встановити, виходячи з переліку злочинів проти суверенітету монарха.

За Статутом 1529 року, такими злочинами були втеча за кордон, вчинення заколоту проти монарха, замах на його життя та здоров'я, (розд. I, арт. 2). Названі злочини були об'єднані в єдину групу злочинів, що кваліфікувалися як державна зрада. Статут 1566 року додав до цього переліку введення або сприяння введенню неприятельських військ на територію князівства, здачу ворогу замка, таємне листування з ворогом, підробку монет або карбування монет без дозволу господаря (розд. I, арт. 3). Вже після переходу українських земель до складу Корони Польської Статут 1588 року уточнив цей перелік, додавши до державних злочинів обмін посланцями з неприятелем з метою заколоту проти монарха і підбурювання «служилого люду» на виступ проти господаря (розд. I, арт. 3).

Тож литовсько-руське право, запозичивши з римського права термін та загальне поняття про маєстат господарський, наповнило його новим змістом, актуальним для свого часу і таким, що відповідав політичним, правовим і соціальним реаліям Великого князівства Литовського.

НОВА ДОКТРИНА ВИДОВОГО ПОДІЛУ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ БАЗИСНИХ КАТЕГОРІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Останнім часом з'явилося декілька нових доктрин юриспруденції, сутність яких стисло може бути викладена таким чином.

Нова доктрина ступеневого сутнісного видового поділу суспільних фактів (певних життєвих обставин, що зумовлюють появу та/чи зміну та/або припинення певних відносин між людьми, тобто суспільних відносин) зводиться до наступного поділу такого роду фактів:

1. Залежно від сутності суспільних відносин на:

1.1. Позаяридичні факти – життєві обставини, що зумовлюють виникнення та/чи зміну та/або припинення тих чи інших суспільних відносин, що не врегульовані правом, і можуть мати деталізацію в контексті деяких базисних складових частин планетарного життя: позанормативні, нормативні: моральні, релігійні та ін.

1.2. Юридичні факти – життєві обставини, що зумовлюють виникнення та/чи зміну та/або припинення тих чи інших правовідносин, тобто суспільних відносин, що врегульовані правом.

2. Залежно від характеру зв'язку із волею людини на:

2.1. Вольові суспільні факти (життєві обставини, які зумовлюють виникнення та/чи зміну та/або припинення суспільних відносин з волі людини):

2.1.1. Суспільні діяння:

2.1.1.1. Позаяридичні діяння, тобто дія або бездіяльність певного соціосуб'єкта, в результаті якого виникають та/чи змінюються та/або припиняються позаяридичні суспільні відносини (суспільні відносини, що не врегульовані правом), які не впливають або вплинули несуттєво на розвиток суспільства.

2.1.1.2. Юридичні діяння, тобто дія чи бездіяльність певного соціосуб'єкта або декількох соціосуб'єктів (взаємопов'язані дії або бездіяльність кількох соціосуб'єктів), у результаті якого виникають та/чи змінюються та/або припиняються правовідносини (суспільні відносини, що врегульовані правом), які не впливають або вплинули несуттєво на розвиток суспільства.

2.1.2. Суспільні події:

2.1.2.1. Позаяридичні події, тобто дії та/чи бездіяльність великих груп соціосуб'єктів, у результаті яких виникають та/чи змінюються

та/або припиняються позаюрідичні суспільні відносини (суспільні відносини, що не врегульовані правом), що істотно вплинули на розвиток суспільства.

2.1.2.2. Юридичні події, тобто дія та/чи бездіяльність великих груп соціосуб'єктів, у результаті яких виникають та/чи змінюються та/або припиняються правовідносини (суспільні відносини, що врегульовані правом), які істотно вплинули на розвиток суспільства.

2.2. Позавольові суспільні факти (життєві обставини, які зумовлюють виникнення та/чи зміну та/або припинення суспільних відносин без участі людини):

2.2.1. Монопозавольові суспільні факти (позаюрідичні, юридичні):

2.2.1.1. Явища природи, що вплинули на виникнення та/чи зміну та/або припинення суспільних відносин. 2.2.1.2. Діяння тварин, що вплинули на виникнення та/чи зміну та/або припинення суспільних відносин.

2.2.1.3. Діяння фізичної особи та/чи осіб, що вплинули на виникнення та/чи зміну та/або припинення суспільних відносин за відсутності вини даної особи та/чи осіб: 2.2.1.3.1. Діяння неосудної фізичної особи чи осіб. 2.2.1.3.2. Діяння осудної фізичної особи та/чи осіб, який (які) не повинні та/або не могли передбачити настання такого суспільного факту.

2.2.2. Поліпозавольові суспільні факти (позаюрідичні, юридичні), коли паралельно та взаємопов'язано послідовно здійснюється два і більше перерахованих у п. 2.2.1 суспільних фактів.

Базисні властивості права як наріжної категорії юриспруденції проявляються через наступні її характеристики: 1. Право як спосіб регулювання суспільних відносин та управління державою. 2. Право як форма реалізації суспільних можливостей соціосуб'єктів. 3. Право як сумативна категорія, що об'єднує все існуюче в державі правове регулювання і має свою систему: галузь, моногалузь, полігалузь, субгалузь, інститут, моноінститут, поліінститут, субінститут, норма, її гіпотеза, диспозиція та санкція.

Перша базисна властивість права характеризує дану категорію юриспруденції як базисний об'єкт юриспруденції.

Цим пояснюється і семантична неспроможність словосполучення «нормативно-правове регулювання» та ін. похідних термінів. Правове регулювання (як і будь-яке інше нормативне) не може існувати поза межами норми. В силу цього в акценті уваги на нормативності права немає необхідності.

Способи дистанційного управління волею соціосуб'єктів представляються таким чином:

1. **Нормативні:** 1.1. Норми моралі. 1.2. Норми релігії. 1.3. Норми права (матеріалізована форма влади народу). 1.4. Норми політичної доцільності (на побутовому рівні, норми «життя за поняттями»).

2. Позанормативні.

Найбільш ефективним, раціональним, якісним і, як показав увесь попередній суспільний розвиток, єдине **можливим способом дистанційного керування волею соціосуб'єктів в гуманістичній державі є нормативний, тобто усне або письмове установа:** 1. Умов, при яких має бути реалізовано певне правило поведінки суб'єкта або суб'єктів (гіпотеза). 2. Власне таких правил поведінки (диспозиція). 3. Негативних наслідків, які повинні настати, якщо дане правило не буде виконане в повному обсязі (санкція).

У цьому контексті особливої значимості набуває **доктрина збалансованості правового статусу соціосуб'єктів**, яка вбачається в наступному:

1. **Склад соціосуб'єктів:** 1.1. Фізичні особи. 1.2. Юридичні особи. 1.3. Держава як сумативне утворення фізичних та юридичних осіб. 1.4. Міждержавна установа як сумативне утворення фізичних та юридичних осіб.

2. **Склад правового статусу соціосуб'єктів:** 2.1. Право (можливість певного соціосуб'єкта скористатися конкретним позитивним результатом суспільного розвитку). 2.2. Свободи (акцент уваги на альтернативності і на безперешкодному виборі переліченими суб'єктами такої можливості). 2.3. Обов'язки (необхідність виконати соціосуб'єктом припису, що підтримується державним примусом). 2.4. Інтереси (можливість соціосуб'єкта використовувати у своїх цілях таке право, свободу чи обов'язок іншого соціосуб'єкта).

3. **Внутрішній баланс правового статусу соціосуб'єктів**, коли права, свободи та інтереси певного соціосуб'єкта повинні обґрунтувати появу відповідного обсягу його обов'язків.

4. **Зовнішній баланс правового статусу соціосуб'єктів**, коли правий статус одного соціосуб'єкта повинен бути однаковий із правовим статусом іншого соціосуб'єкта того ж рівня і виду.

5. **Алогічність реалізації прав, свобод, інтересів та/або обов'язків** одного соціосуб'єкта за рахунок порушення правового статусу іншого соціосуб'єкта.

Основою на викладеному, можливості удосконалення редакції головного обов'язку держави за ч. 2 ст. 3 Конституції України представляються такими:

«Головний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності державних органів складають: 1. Пізнання природного (заснованого на загальнолюдських цінностях і принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавного

утворення). 2. Правове визнання цього правового статусу соціо-суб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціо-суб'єктів у суб'єктивний правовий статус фізичних, юридичних осіб, держави, міждержавного утворення). 3. Забезпечення реалізації названого правового статусу зазначених соціо-суб'єктів. 4. У разі порушення цього правового статусу соціо-суб'єкта відновлення його права, свободи, обов'язку або інтересу за допомогою: 4.1. Відшкодування фізичної, матеріальної чи моральної шкоди. 4.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціо-суб'єкта».

УДК 340

Федоренко Тетяна Миколаївна

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ПРАВА

*Равенство есть вещь самая
естественная и в то же время – химера.*

Вольтер

На Європейському континенті, який вважається одним із економічно і політично високорозвинених, та має одну з найефективніших систем захисту прав людини, збудовану на Європейській конвенції прав і основоположних свобод людини (1950), існує система політико-юридичних інструментів запобігання та протидії дискримінації. Про ступень *актуальності* теми дискримінації дозволяють судити дослідження Євробарометру щодо розвинених країн Європейського Союзу. За даними Євробарометру у 2008 році більшість європейців вважала, що дискримінація, як і раніше, широко поширена, а люди найчастіше дискримінуються за расовими ознаками або етнічним походженням (62 %), через сексуальну орієнтацію (51 %), інвалідність (42 %) і релігію (42 %). За дослідженням 2012 року дискримінація відповідно за расовими ознаками або етнічним походженням складала 56 %, через сексуальну орієнтацію 46 %, інвалідність 46 % і релігію 39 %. Населення Європейського Союзу вважає, що економічна криза сприяє дискримінації – на ринку праці, зокрема, за ознакою «старшого» віку (старше 55 років, 67 %), за інвалідністю (53 %) та етнічним походженням (52 %). Також серед громадян країн ЄС широко поширене переконання, що політика заохочення рівності і різноманітності розглядається як менш важливий напрям і отримує менше коштів у результаті економічної кризи.

Радикальне реформування в Україні публічної сфери, кризовий стан економіки, поширення «мови ворожнечі», запровадження законодавства, що містить можливість обмеження прав і свобод за певних умов чи надання привілеїв у певних випадках, та загалом стан пошуку суспільного ідеалу є приводом розглянути проблему дискримінації.

Поняття «дискримінація» не має загального визначення, як наголошується в спеціальній літературі, зміст цієї категорії залежить від *типу* дискримінації та її *форми*. Дискримінація (лат. *discriminare, discriminatio* – розділяти, розрізняти) – обмеження або позбавлення особи або категорій осіб прав за расовими ознаками, національністю, мовою, релігією чи політичними поглядами, за майновим або соціальним станом, місцем народження і т. д. Також це засіб, за допомогою якого, держава або кілька держав обмежують представникам або громадянам іншої держави юридичні і фізичні права. Дискримінація – є незаконним способом встановлення обмежень. Дискримінація у всіх формах забороняється внутрішнім правом демократичних держав, а також міжнародним правом. У деяких випадках людина може одночасно дискримінуватися за кількома ознаками – це так звана *багаторазова (перехресна) дискримінація*.

Також дискримінація може бути *пряма і непряма, позитивна і негативна*. Обмеження або позбавлення (зміна правового становища) прав осіб або групи осіб без об'єктивних на те причин називається *негативною дискримінацією*. Крайня форма *негативної дискримінації* – апартеїд, геноцид за нормами міжнародного права зраховується до міжнародних злочинів.

Відповідно виділяють дві форми дискримінації, по-перше, *правову дискримінацію*, що закріплюється в законах і, по-друге, *фактичну дискримінацію*, що вкоренилася в соціальних стереотипах і звичаях.

З ідеї запобігання, упередження дискримінації, компенсації і вирівнювання прав народилося поняття «*позитивна дискримінація*». *Позитивна дискримінація* проявляється в тому, що правові норми диференційовано застосовуються до осіб або груп осіб, які мають однакові ознаки, в позитивних, важливих для суспільства цілях. *Позитивна дискримінація* збільшує правовий захист для осіб або групи осіб, які не можуть самі гарантувати свої права (інваліди, діти, національні меншини).

Тотожним поняттю «*позитивна дискримінація*» є поняття «*диференціація норм правового регулювання*». *Диференціація норм правового регулювання* – це встановлення відмінностей за допомогою *спеціальних норм*, диференціація сприяє установленню рівності можливостей індивідів, тим самим реалізуючи рівність їх прав. Диференціація норм правового регулювання виступає правовим антиподом дискримінації та є законним способом встановлення обмежень.

Методологічні можливості диференціації норм правового регулювання повною мірою, наприклад, проявляють себе в тлумаченні принципу формальної рівності, а саме: принцип формальної рівності доповнюється розумінням того, що можливості індивідів не однакові, вони обмежуються залежно від стану здоров'я та віку, наявності інвалідності, психофізіологічних особливостей організму, специфіки трудової функції, характеристик умов праці, природно-кліматичних умов і т. д.

У 2012 році Верховна Рада України з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина прийняла закон *«Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»* (далі – Закон). Стаття 2 даного Закону в структурі принципу недискримінації визначає такі складові: забезпечення *рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб*; забезпечення *рівності перед законом* осіб та/або груп осіб; повагу до *гідності кожної людини*; забезпечення *рівних можливостей* осіб та/або груп осіб. Цей Закон доповнив українське законодавство у сфері запобігання та протидії *дискримінації* до якого належать міжнародні договори, Конституція України, інші закони.

Українська Конституція в статті 24 забороняє дискримінацію за наступними факторами, а саме: привілеями чи обмеженнями за ознаками раси, кольору шкіри, політичними, релігійними та іншими переконаннями, статтю, етнічним та соціальним походженням, майновим станом, місцям проживання, за мовними або іншими ознаками.

Дефініція «дискримінація» у статті 1 Закону визначає її як ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Ситуаціям дискримінації протистоїть національний та міжнародний *механізм запобігання та протидії дискримінації*. Національний механізм запобігання та протидії дискримінації України за Законом складається з кількох елементів – запобігання дискримінаційних дій, відновлення порушених прав і свобод, покарання винуватця, попередження дискримінації, що створює нормативне підґрунтя для реалізації державної політики щодо запобігання та протидії дискримінації.

ДЛЯ НОТАТОК

ЗМІСТ

ПРОГРАМА ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2015»	1
---	----------

ТЕЗИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2015»	6
---	----------

Підсекція ГАЛУЗЕВІ ЮРИДИЧНІ НАУКИ

<i>Бабецька І. Я.</i> Передумови становлення інституту шлюбного договору в Україні	7
<i>Валецька О. В.</i> Введення штрафів у перелік дисциплінарних стягнень у трудовому праві	9
<i>Василенко В. М.</i> Митний контроль як різновид митних правовідносин в Україні.....	10
<i>Вєтров Д. В.</i> Зміст поняття «шкода здоров'ю потерпілого» у диспозиції ст. 272 КК України.....	12
<i>Горох О. П.</i> Типові помилки під час визначення більш м'якого покарання, на яке замінюється невідбута частина покарання	15
<i>Грицькевич С. Г.</i> «Обгрунтоване» насильство як форма сучасного законодавства	18
<i>Джулай Г. Г.</i> Праця надомників: особливості правового регулювання	22
<i>Дмитриченко І. В., Дмитриченко Д. І.</i> Збройні конфлікти: визначення основоположних стандартів гуманності	27
<i>Ісаков П. М.</i> Правове регулювання тримання і лікування психічно хворих у місцях ув'язнення та позбавлення волі в УСРР на початку 20-х років ХХ століття	31

Квацук В. А. Пробація в Україні: реалії та погляд у найближче майбутнє	32
Кирилюк В. А. Оцінка ризиків і потреб неповнолітніх у конфлікті із законом	35
Климович В. О. Пруденційний нагляд за страховою діяльністю в Україні	37
Коваль А. А. Етапи розвитку законодавства про слідчі (розшукові) дії.....	40
Колодочка О. Є. Розвиток законодавства у сфері протидії поширенню епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні	44
Коновалов В. В. Оцінка висновку експерта судом.....	48
Лазарева Н. М. Новація Податкового кодексу України щодо оподаткування доходів фізичних осіб	56
Мамчур Л. В., Запорожець О. В. Свобода панорами в системі охорони авторських прав: виклики сучасності	58
Медицький І. Б. Політична кримінологія як актуальний напрямок сучасних кримінологічних пошуків.....	61
Мельник П. В. Проблеми пеналізації злочинів проти довкілля	64
Микитась І. М. Впровадження пробації в Україні.....	68
Нестеренко І. В. Стан наукового дослідження проблематики представництва прокуратурою інтересів громадян і держави в суді	70
Письменський Є. О. Кримінально-правова заборона екстремістських ідеологій: чи правильно вчинив законодавець?	72
Острогляд О. В. Суб'єкти та учасники кримінально-правової політики	76
Січко Д. С. Проблемні питання правового регулювання значних правочинів в акціонерних товариствах	79
Стрюк О. О. Особливості використання праці засуджених до позбавлення волі	82
Тимченко О. В. Збір доказової бази при розслідуванні екологічних злочинів у сфері забруднення моря.....	84
Турчак І. О. Зміст договору про патронат.....	87

<i>Тригуб О. В.</i> Правове регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні	89
<i>Шаповалова О. І.</i> Правова природа депозитного вкладу дорогоцінних металів	93
<i>Шведова Г. Л.</i> Вплив правової культури на формування антикорупційної політики в сучасній Україні	96

Підсекція

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

<i>Василенко О. В.</i> Правові засади формування та діяльності Генерального Секретаріату	100
<i>Ковальова С. Г.</i> Організаційне та правове становище студентів у середньовічних університетах Центрально-Східної Європи XIV–XVI ст.	103
<i>Лісна І. С., Михайлів Т. Є.</i> Державотворча діяльність Української Центральної Ради	106
<i>Патлачук О. В.</i> Поняття злочинів проти «Маєстата господарського» у Статутах Великого князівства Литовського	109
<i>Тунтула О. С.</i> Нова доктрина видового поділу юридичних фактів та деяких інших базисних категорій юриспруденції	111
<i>Федоренко Т. М.</i> Принципи недискримінації як складова системи права	114

Підп. до друку 22.04.2015 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 6,98. Обл.-вид. арк. 6,8.
Тираж 36 пр. Зам. № 4642.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.

